

20.

MÜZE ÇALIŞMALARI VE KURTARMA KAZILARI SEMPOZYUMU

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

20. MÜZE ÇALIŞMALARI VE KURTARMA KAZILARI SEMPOZYUMU

25 -29 NİSAN 2011
BODRUM

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù Yayın No: 152

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ÒZME

Kapak ve Uygulama
Yusuf KOÇER

ISSN: 1300-5626

Kapak Fotoğrafı: *Ayşe ERSOY,*
Kahramanmaraş Germanicia Antik Kenti
Mozaikli Alan 2009-2010 Yılı Kurtarma Kazısı.

Not :Kazı raporları, dil ve yazım açısından Adil ÒZME tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

İsmail Aygùl Ofset Matbaacılık
San. Tic. Ltd. şti.
ANKARA-2012

İÇİNDEKİLER

Hasan K. ŞENYURT, Ömer YILMAZ Yozgat İli Sarıkaya İlçesi Roma Hamamı 2010 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışması	1
Azize YENER Elmalı Müzesi.....	17
Mustafa SAMUR, Hülya YALÇINSOY, Mine BOZKURT Döşemealtı – Düzlerçamı Mahallesi Tümülüs Kurtarma Kazısı	31
Ayşe AKMAN, Aynur TOSUN Attaleia Nekropolü (Eski Doğu Garajı – Halk Pazarı Mevkii) Kurtarma Kazısı 2010 Yılı Çalışmaları.....	47
Erdal KORKMAZ, Beyhan GÜRMAN İzmir İli, Aliağa İlçesi, Bozköy Biçerova Mevkii Kyme Antik Kenti Doğusu Sur Dışı Yapıları ve Doğu Nekropolü Kurtarma Kazısı	71
Ayşe ERSOY Kahramanmaraş, Merkez, Germanicia Antik Kenti Mozaikli Alan 2009–2010 Yılı Kurtarma Kazısı.....	97
Ayşe BEDİR, Nevin KAYA Hacıbektaş Müze Müdürlüğü ve Bağlı Birimi Olan Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ne İlişkin Bakım Onarım ve Teşhir Tanzim Çalışmaları / 2008–2010	117
Ahmet MERCAN, Ünver GÖÇEN Kadioğlu Köyü 2010 Yılı Mozaik Kurtarma Kazısı	137
Melih ARSLAN, Mahmut AYDIN, Sinan DURMUŞ Ankara Roma Tiyatrosu Kurtarma Kazısı.....	151
Melih ARSLAN, Mustafa METİN, M. Okan CİNEMRE, Tolga ÇELİK, Mehtap TÜRKMEN Juliopolis Nekropolü 2010 Yılı Kazı Çalışmaları	177
Melih ARSLAN, Mehmet SEVİM, Mehtap TÜRKMEN, Aslı ŞİRİN Parnassos Antik Kenti 2010 Yılı Kilise Kurtarma Kazısı	215
Melih ARSLAN, Mehmet AKALIN, Aynur TALAAR Roma Hamamı Sütunlu Cadde 2010 Yılı Kazı Çalışmaları.....	235

Uğur GENÇ	
Haliç Zinciri Müzecilik Çalışmaları	259
Burcu ÇAKMAZ	
Topkapı Sarayı Müzesi Silah Seksiyonundaki Eserlerin Konservasyon ve Restorasyon Çalışmaları	273
Sibel ALPASLAN ARÇA, Emine TORGAN, Koray DAĞCI, Recep KARADAĞ	
Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Elbiselerinin Restorasyon ve Konservasyonunda Tahribatsız-Mikro Analiz Yöntemlerinin Uygulanması Projesi	287

YOZGAT İLİ SARIKAYA İLÇESİ ROMA HAMAMI 2010 YILI TEMİZLİK VE KAZI ÇALIŞMASI

Hasan K. ŞENYURT*
Ömer YILMAZ

Yozgat İli, Sarıkaya İlçesi, 1935 yılına kadar Boğazlıyan İlçesi'ne bağlı Terzili Hamamı veya Hamam Köyü olarak adlandırılırken, Vali Bekir Sami Baran tarafından bucak merkezi haline getirilerek Sarıkaya adı verilmiştir. Sarıkaya Bucağı, 1957 yılında aynı adla ilçe merkezi olmuştur.

Sarıkaya, Yozgat İli'nin 77 km. güneydoğusunda, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan yol güzergâhı üzerinde yer almaktadır. İlçe merkezi deniz seviyesinden 1170 m. yükseklikte olup genellikle dalgalı düzlüklerin geniş yer tuttuğu bir plato üzerinde kurulmuştur.

İlçenin tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklarda yüzeysel bilgiler olmakla birlikte, ayrıntılı yapılmış bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Bölgede birçok höyük, tümülüs ve mimari kalıntıların bulunduğu göz önüne alındığında, ilçenin tarih boyunca sürekli yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda Aziz Petrus'un Sebasteia'dan Mazaka'ya (Caesarea-Kayseri) ve Mazaka'dan da Tavium'a (Yozgat Büyüknefes Köyü) yaptığı yolculuklarda Therma Basilica'dan geçtiği ifade edilmektedir. Ayrıca, orijinali 3.-4. yüzyıla ait "Tabula Peutingeriana" isimli dünya haritasında, Tavium ile Caesarea arasında Aqua Sarvenae olarak gösterilen yerleşimin de burası olduğu ifade edilmektedir. Bu bilgiler ışığında Sarıkaya İlçe merkezindeki ilk yerleşimlerin tarihini M.S.1. yüzyıla kadar indirmek olasıdır. Roma Hamamı ile ilgili ilk bilgiler Von Der Osten tarafından verilmiştir¹.

* Hasan K.ŞENYURT, Müze Müdürü, Yozgat Müze Müdürlüğü, Yozgat / TÜRKİYE
Ömer YILMAZ, Arkeolog, Yozgat Müze Müdürlüğü, Yozgat / TÜRKİYE

1 Von Der Osten, H.H., *The Alishar Hüyük Season of 1927*, Chicago, 1930, s.31.

Roma hamamı, Sarıkaya İlçesi Kaplıcalar Mahallesi'nde, şehir merkezinde halen işletilen modern kaplıcaların olduğu alandadır. 1970'li yıllara kadar Roma hamamı kalıntıları, üzerine yapılan eklentilerle hamam olarak kullanılmıştır. Yeni kaplıca tesislerinin yapılması ile terk edilen Roma hamamı sel baskınları, hafriyatlar, çöpler ve bilinçsizce yapılan beton eklemeler ile izbe bir görüntüye bürünmüştür.

AMAÇ

Roma hamamını bilim dünyasına kazandırmak, bulunduğu kötü durumdan kurtarmak, ilçe ve ülke turizmine hizmet vermesini sağlamak amaçlanmıştır.

ÇALIŞMA ÖNCESİ DURUM

Roma hamamı kuzey-güney doğrultusunda uzanan, ana cephesi batıya dönük, yaklaşık 25 m. uzunlukta, 4,5 m. yükseklikte onar gözlü, iki katlı, 11 ayaklı bir kemer ve bunun güney ucunda, yarım daire görünümünde bir apsisten ibaretti. Apsisin çapı ise 6 m. olarak ölçülmüştür. Bu kemerlerin etrafı yer yer iki metreye ulaşan yükseklikte betonarme bir duvarla çevrilmişti. Ayrıca kemerlerin önü, alt kat kemerlerin orta seviyesine kadar betonarmeden düzensiz su akarlarına dönüştürülmüştü.

Roma hamamında malzeme olarak yöresel damarlı beyaz mermer kullanılmıştır. Kemerleri oluşturan işlemeli mermer blokların tamamında, insanlar tarafından yapılan tahribat ile iklim ve çevre şartlarına bağlı oluşan tahribat dikkat çekmektedir. Kemer ayaklarını oluşturan blokların ön yüzü Attik-İon kaideli, Korinth başlıklı yarım sütun kesitli payelerle bezenmiştir. Kemerlerin en üst kısmında iki *fascialı* ve üzerinde dönüşümlü olarak *bukranion* ve *girlant* kabartmaları ile süslenmiş yekpare *arşitrav* blokları bulunmaktadır. Güneydeki iki kemerin üzerindeki paye başlıkları ile *arşitrav* blokları yerinde bulunmamaktadır. Apsisin sadece alt kat kemerlerin üst kısmına kadar olan bölümü

mevcuttur. İki kat olan kemerlerden alt kemer açıkları her iki uçta beşik kemer şeklinde başlayıp, bir beşik kemer bir düz kemer şeklinde devam ederek ortada iki beşik kemerle bitmektedir. Üst kat kemerleri bunun zıttı şeklinde düzenlenmiştir. Ana cephenin 4,5 m. doğusunda yine kuzey güney doğrultuda beşik kemerli tek katlı ve üç gözü ayakta kalmış bir sıra daha kemer ayağı ve devamında diğer kemer ayaklarının üst kısımları görünmektedir.

ÇALIŞMALAR

Çalışmalar 19.04.2010 - 22.05.2010, 28.06.2010 - 30.07.2010 tarihleri arasında iki etap halinde, Sarıkaya Belediyesi'nce sağlanan malzeme ve işçiler ile yapılmıştır.

İlk etap çalışmalarında 30x15 m. ebatlarında dikdörtgen görünümü, beton duvarla çevrili alanın içerisinde temizlenmesi, apsis kısmındaki ilk zemine ulaşmak ve beton blokların kaldırılması amaçlanmıştır².

Öncelikle kemerlerin içerisindeki sert otlar biçilerek temizlenmiştir. Kuzey güney uzantılı kemerlerin apsis kısmında ilk zemine ulaşmak ve çalışmaların seyrini belirlemek amacıyla 6 x 6 m. ebatlarındaki alanda temizlik çalışmalarına başlanmıştır. İşçiler iki gruba ayrılarak birinci grup apsis kısmında, her ihtimale karşı kademe kademe derinleşirken, ikinci grup kemerlerin kuzey yönüne doğru ot temizliği çalışmalarını sürdürmüştür. Bu etapta her hangi bir kültür varlığı ile karşılaşılması beklenilmemesine rağmen, çalışmalar sonucu çıkan hafriyat titiz bir şekilde incelendikten sonra atılmıştır. Apsis kısmında derinleştikçe, sel sularının ve moloz döküntülerinin getirdiği ve günümüzde de halen kullanılan, cam bardak parçaları, kaşık, çatal, pense, madeni paralar, naylon poşetler, lastik ayakkabı vb. malzemeler ile Cumhuriyet Döne-

2 Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 03.12.2009 tarih ve 1523 sayılı kararı ile Roma Hamamının kapladığı alanın tespiti için temizlik ve dolgu toprağının alınması uygun görülmüştür. Bu karara istinaden Genel Müdürlüğümüzün 05.02.2010 tarih ve 25041 sayılı yazısı ile Müdürlüğümüz başkanlığında temizlik ve kazı çalışması yapılmasına izin verilmiştir.

minde kullanılan havuzun çatı kısımlarına ait moloz yığını haline gelmiş kiremitlerle karşılaşılmıştır. Yaklaşık 50 cm. derinliğe ulaşıldığında ise kaplıca sularının artığı olduğu tahmin edilen sızıntılar çalışmaları yavaşlatmış ve çalışmalar bir süreliğine kuzeye kaydırılmıştır. Daha sonra biriken sular dalgıç pompayla tahliye edilerek, bu kısımda 100 cm. derinlikte Cumhuriyet Dönemi'nde havuz olarak kullanılan kısmın beton zeminine ulaşılmıştır. Bu kısmın tamamında zemin temizleme çalışmalarının sonlandırılmasına yakın, hamam terk edildikten sonra atıldığı tahmin edilen ve apsisli kısmın kuzeyinde, doğu batı uzantılı, betonarme akarlar su götüren beton bir kanalla karşılaşılmıştır. Havuzun tabanı ve yan duvarlarının mermer blokları hariç beton harç ile sıvanmış olduğu görülmüştür. Suyun azalmaması ve kesilmemesi sonucu buradaki çalışmalar sonlandırılmıştır.

Çalışmalar, kemerler arasında kalan boşlukta kuzeye doğru kare açmalar oluşturularak devam etmiştir. Yine bu kısımda kemerlerden düştüğü belli olan birkaç mermer blok ile Cumhuriyet Döneminde kullanılan binaya ait temel ve beton oturmalıkla karşılaşılmıştır. Söz konusu temel ve mermer blokların üst kısımları temizlik çalışmasından öncede kısmen gözükmekteydi. Bu kısımda temizlik çalışmaları 40-60 cm. derinlikte devam etmiştir. Buralarda da yine kaplıca suyu sızıntıları ile karşılaşılmıştır. Daha sonra çalışmalar kemerlerin kuzey yönüne doğru genişletilmiş, belli bir derinlikte milek ve moloz atıklar temizlenmeye başlanmıştır. Bu kısımda 60 cm. derinliğe kadar inilmiştir. Derinleştikçe kaplıca suları artığı olduğu tahmin edilen gözeneklerinin açılması çalışmaları güçleştirmiş ve akabinde çalışmalar bu kısımda da seviye tesviyesinden sonra sonlandırılmıştır. Su yoğunluğu giderek artmış ve belli bir seviyede durmuştur. Çıkan sular kemerler arasından aktıktan sonra batı cephede beton büzlerle kanalizasyona karışmaktadır.

Çalışmalara ön cephedeki kemer açıklıklarının içinin temizlenmesi, batı cephede yer alan moloz ve dolgu toprak temizliği ile beton su akarlarının kaldırılması şeklinde devam edilmiştir. Burada betonun kemerlere büyük ölçüde zarar verdiği görülmüştür. Daha sonra batı cephenin

kuzey köşesine doğru 1,70 cm.ye kadar yükselen dolgu toprağı temizlenmiştir. Bu temizlik sonucu kuzey apsisine ait yarım sütun kabartmalı blokla karşılaşılmıştır. Bu alandaki çalışmalar sonucunda 11 kemer ayağı, sütun kaidelerine kadar ortaya çıkarılmıştır. Bu kaidelerin hemen hepsindeki tahribat dikkat çekmektedir. Daha sonra güney apsisin batısında dolgu toprak temizlenmiş, burada da apsis duvarına ait mermer bir bloğun bir kısmı açığa çıkarılmıştır. Son olarak, bu alanda yer alan artık kaplıca suyunu toplama amaçlı beton kanal ile gelişigüzel atılmış beton kısımlar kırılarak temizlenmiştir.

Birinci etap çalışmalarında alüvyon dolgu toprak ve moloz yığını içerisinde Osmanlı Dönemine ait yeşil sırlı seramik parçaları ve dönemi belli olmayan amorf seramik parçaları, modern madeni paralar, aktüel malzemeler, çalışır vaziyette bir saat, demir, taş ve cam nesnelere ortaya çıkmıştır. Ayrıca Roma Dönemine ait pişmiş toprak bir pipo ile oyun taşı bulunmuştur. İlk etap temizlik çalışmaları alanın süpürülmesi ve tel örgü ile çevrilmesiyle sonlandırılmıştır.

İkinci etap çalışmalarında Roma hamamını çevreleyen betonarme duvarın kaldırılması, kemer ayaklarının etrafının açılması, hamamın ön ve iç kısmında açılacak sondajlar ile zemin döşemesinin bulunması ve kuzey tarafta kısmen ortaya çıkan apsisin zeminine ulaşmak hedeflenmiştir.

Çalışma kuzey kısımdan başlatılmış, betonarme duvar kontrollü bir şekilde parçalar halinde kırılarak atılmıştır. Beton duvar tamamen kaldırıldıktan sonra kemer açıklıkları içerisindeki moloz dolgu temizlenmeye başlanmıştır. Kuzeydeki ilk kemer açıklığında *stylobat* düzlemi tespit edilmiş, 2. ve 3. kemer açıklıklarında basamak şeklinde dar birer blok bulunmuştur. Diğer kemer açıklıklarında ise herhangi bir zemin döşemesine rastlanmamıştır. 1. kemer açıklığındaki *stylobat* düzlemi kemer genişliği kadar olup önde ve arkada kemer hizasında sonlanmaktadır. Daha sonra kuzey apsisinin içindeki moloz dolgu temizlenmeye başlanmıştır. Dolgu içerisinden apsis duvarına ait bir blok çıkarılmıştır. Apsis zemini bir süre sonra suyla dolmaya başladığından, çalışma de-

rinleştirilemeden durdurulmak zorunda kalınmıştır. Bundan sonra kemerlerin ön kısmında moloz temizliğine devam edilerek bir düz *arşitrav* bloğu ile apsis *arşitravına* ait iki blok daha ortaya çıkarılmıştır. Bloklar balçıklaşan toprak içerisinden alınarak 10 m. mesafede kuru bir alana götürülmüştür. Böylece ön cephedeki dolgu, sütun kaidelerine kadar tamamen temizlenmiştir. Haziran ayı içerisinde Tomarçahöyük Köyü ve ilçe içerisinde de biri apsis *arşitravı*, biri apsis duvarı elemanı ve biri de iç kemer bloğu olmak üzere, çeşitli yerlerde bulunan binaya ait üç parça daha, Kaymakamlık tarafından Roma Hamamı'na getirilmiştir.

İkinci etap ikinci bölüm çalışmasında, kemerlerin doğu kısmındaki beton blokların ve beton deponun kaldırılması, dolgu toprağın temizlenerek kemerler içerisine akan suyun geldiği kaynağın tespit edilerek farklı bir yöne aktarılarak, ileriki dönemlerde batı cephe ve kemer aralarından tabana inmek için zemin oluşturulması amaçlanmıştır.

Çalışmalar kemerlerin doğusunda yaklaşık 30x6 m. ebadında bir alanda yapılmıştır. Öncelikle modern kaplıcalara yürüyüş yolu olarak yapılan parke taş döşeme ve bahçe bariyerleri sökülüştür. Çimler kaldırılmıştır. Çok sert olan zemin çalışmaların yavaş ilerlemesine sebep olmuştur. Bu alanda varlığı bilinen yaklaşık 5x4 m. ebadında betonarme deponun üst kısmı ortaya çıkarılmıştır. Çalışma alanı seviye seviye temizlenerek dolgu toprak kaldırılmaya devam edilmiştir. İlk etapta dolgu malzemenin temizlenmeye çalışılmasındaki amaç, doğu kemerlere bitişik olan ve yaklaşık 30 m. uzunluktaki beton bloğun parça parça kemerlerin doğusundaki boşluk kısma düşürülerek kaldırılmasıydı. Burada yaklaşık 80 cm. derinliğe inildiğinde güneydoğu-kuzeybatı uzantılı devam eden ve betonarme depoya birleşen, yaklaşık 30 cm. kalınlıkta beton bir blokla karşılaşıldı. Aynı şekilde betonarme deponun kuzeyinde de güneybatı-kuzeydoğu uzantılı beton bir blok deponun kuzeydoğu köşesine birleşmekteydi. Deponun kuzey kısmında belli bir derinliğe inildiğinde plastik termal su borularıyla da karşılaşılmıştır.

Betonarme deponun kuzeyindeki çalışmalar, yaklaşık 80 cm. derinlikte sonlandırılmış ve doğuda yer alan üç gözlü iç kemerlere bitişik

beton duvarın kaldırılması ile dolgu toprağın temizlenmesi şeklinde devam etmiştir. Bu kısımda 1,50 m. derinlikte Cumhuriyet Döneminde kullanılan hamam müştemilatına ait soyunmalık açığa çıkarılmıştır. Buralar şimdilik kaldırılmayarak olduğu şekliyle bırakılmıştır. Beton blok, dolgu toprak temizlendikçe küçük el hiltisiyle parçalar halinde kamyon lastikleri üzerine düşürülmüş ve balyozla küçük parçalara ayrılarak atılmıştır. Dolgu toprak temizliği sırasında küçük bir sütun parçasına ait olduğu düşünülen büyük oranda zarar görmüş yaklaşık 25 x 25 cm. ebatında mermer bir parça ile muhtemelen Cumhuriyet Döneminde ılık hamam olarak kullanılan yapının, yapımı sırasında tahrip edilmiş, değişik ebatlarda, bir yüzü düz taban mermeri parçaları ortaya çıkmıştır. Bu alandaki çalışmalarda başkaca bir kültür varlığına rastlanmamıştır. İkinci bölüm çalışmalarında kemerlerin doğusunda yaklaşık 30 x 6 m. bir alanda dolgu toprak ve beton blok temizliği çalışması yapılmıştır. Betonarme deponun güneyinde ve doğu kemerlerine bitişik alanda 12 m. uzunluğunda beton blok temizlenerek bu kısımdaki kemerler beton bloklardan ayrılmıştır. Bu kemerlere ait blokların batı, kuzey, güney ve tepe kısımları düzgün bir şekilde iken doğu kısımları özensiz bir şekilde işlenmiştir.

SONUÇ

Sarıkaya Roma hamamı 2010 temizlik ve kazı çalışmaları iki etapta toplam 73 gün sürdürülmüştür. Çalışmalar sonucunda kemerler etrafındaki betonarme çevre duvarı büyük ölçüde kaldırılmış ve kemerlerin önündeki ve içindeki moloz dolgu kısmen temizlenmiştir. 2011 yılı içerisinde Roma Hamamı temizlik ve kazı çalışmalarının kemerlerin doğu tarafındaki dolgu toprak ve betonarme yapılaşmaların kaldırılması şeklinde devam ettirilmesi planlanmaktadır.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

ELMALI MÜZESİ

Azize YENER*

Antalya'nın 111 km. güneybatısında yer alan Elmalı ve çevresi, stratejik ve coğrafi konumu ile Neolitik Dönemden günümüze dek, kesintisiz olarak pek çok uygarlığın gelişmesine sahne olmuştur. Bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar ve kazılar sonucu ortaya çıkarılmış olan yerleşim yerleri, mezarlar, mimari bulgular ve buluntular, bölgede farklı kültürlerin varlığına işaret etmektedir.

1963-2002 yıllarında bölgede kazı ve yüzey araştırmaları yapan Prof. Dr. Machteld J. Mellink, çeşitli platformlarda yaptığı pek çok konuşmada, bölgenin kültürel ve tarihi zenginliğine değinmiş, bu eşsiz kültür mirasının yerinde korunması, tanıtılması, halkın bilinçlendirilmesi ve en önemlisi son yıllarda giderek artan eski eser talanının önlenmesi için bölgede mutlaka bir müze veya bir enstitünün kurulmasını istemiştir¹.

M. J. Mellink'in bu isteğinin gerçekleşmesine, Bakanlığımızın 2000'li yıllarda aldığı bir kararla ilk adım atılmış, ilçenin Gündoğan Mahallesi, İbrahim Elmalılı Caddesi üzerinde bulunan eski hükümet konağı, 2004 yılında müze olarak değerlendirilmek üzere, Maliye Bakanlığı tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilmiştir (Resim: 1). Yapıldığı 1941 yılından 1987'ye kadar ilçenin hükümet binası, daha sonra vergi dairesi ve bir bölümü öğretmen evi görevini yapmış olan ve mimari yapısıyla özel bir değere haiz bu yapının içerisinde, müze ihtiyaçlarına uygun biçimde değişiklik yapılarak, üçü zemin, sekizi birinci

* Azize YENER, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Elmalı-Antalya/TÜRKİYE

1 1986 yılından itibaren, ilçede birlikte yaptığımız pek çok araştırma ve girişimlerle, öncelikle ilçedeki işlevini yitirmiş tarihi binalar (Alay Reviri 1940 ve Hara Binası, Eski Hükümet Konağı 1941 vb. gibi) tespit edilmiş, müze veya enstitünün bu yapılarda geliştirilmesi için pek çok girişimde bulunulmuştur.

katta olmak üzere, on bir teşhir salonu oluşturulmuştur. Teşhir-tanzim çalışmaları Antalya Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı olarak 2011 yılı başında tamamlanan Elmalı Müzesi'nin, Bakanlığımız taşra teşkilatına bağlı ayrı bir müdürlük olarak kurulması 2011/1655 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanıp, 28.04.2011 tarih ve 27918 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Müze 13.06.2011 tarihinde ziyarete açılmıştır.

Müzenin düzen ve teşhirinde hedeflenen asıl amaç, bölge kültürlerini toplumun her kademesindeki insana kültür belgelerinin tanıklığında anlatabilmek ve koruma amacıyla ziyarete kapalı tutulan Karaburun ve Kızılbilbel mezar odalarını, resimleriyle birlikte, gerçek ölçülerde hazırlanmış birer kopyasıyla halka tanıtmak olmuştur. Bir diğer amaç da, etütlük olarak nitelenen kazı ve yüzey buluntularına bir kitaplık niteliği kazandırmak ve bunları gerektiğinde bilim adamları ile öğrencilerin kullanımına açık bir başvuru arşivi şeklinde sunmaktır. Müze, ayrıca, laboratuvar, restorasyon atölyesi, konferans salonu ve ihtisas kitaplığı ile bir araştırma enstitüsü görevini de üstlenebilecek alt yapıya sahip bulunmaktadır.

NELER SERGİLENİYOR?

Elmalı Müzesi 2400 m² yüzölçümlü, ikisi normal biri bodrum katı olan 3 katlı bir yapıdır. Yapının güneybatı cephesindeki ana giriş kapısı orta aksta yer almaktadır. Girişte, danışmanın da yer aldığı geniş bir salon, sağ yanda idari mekânlar ve konferans salonu yer alır (Resim: 2; Plan: 1).

Girişe göre soldaki 3 teşhir salonundan birinde yer alan 8 vitrinde, Elmalı Ovası'nın, Kalkolitik'ten Orta Bronz Dönemi sonuna kadar uzanan bir zaman dilimine ait eserleri, kronolojik bir sıralama ile tanıtılmaya çalışılmıştır (Resim: 3). Bağbaşı ve Karataş-Semayük kazılarında elde edilen bu eserler 8 başlık altında toplanmıştır. Sergileme Geç Kalkolitik Döneme ait Bağbaşı eserleri ile başlatılmış, Karataş-

Semayük'ün Erken Tunç Dönemi eserleriyle devam ettirilmiştir. Teşhirin eğitici ve öğretici olabilmesi için, eserler hem tipolojik hem de bezeme tekniklerinin tanıtımına yönelik bir anlayışla yerleştirilmiştir (Resim: 4). Karataş-Semayük yerleşmesinin yaşam biçimini yansıtan çeşitli aletler, mühür, ağırşak, takı vb. buluntular yine tipolojik ve işlevsel bir düzenleme çerçevesinde ziyaretçiye sunulmuştur. Bağbaşı'ndaki bir *pithos* mezarda bulunmuş birkaç kap ise bölgenin Orta Tunç Dönemine ait eserler olarak dikkat çekmektedir.

İkinci salonda Kalkolitik ve Erken Tunç Dönemine ait, mezar ve depolama kapları olarak kullanılmış, *pithos* ve çömlek gibi büyük boyutlu kaplardan seçilmiş örnekler sergilenmektedir. Bilgi panolarında Anadolu'nun tarih öncesi kültürlerinin karakteristik özellikleri madde halinde belirtilmiştir (Resim: 5).

Üçüncü salonda Karataş-Semayük mezarlık alanında bulunmuş 3 küp mezar (*pithos*) özgün konumlarına göre, içlerindeki iskeletler ve ölü hediyeleri ile birlikte çarpıcı bir atmosfer içinde sergilenmektedir. Bilgi panolarında Anadolu'daki tarih öncesi ölü gömme adetleri ile Semayük nekropolü hakkında açıklamalar yer alırken *pithos*lar üzerindeki bezeme tipleri, motiflerin anlamları ve önemi herkesin anlayabileceği bir anlatımla yansıtılmıştır (Resim: 6)

Birinci katta, girişe göre sol yanda, Anadolu'nun tarih sonrası dönemlerine ait kronolojik bir cetvel vardır (Plan: 2). Sağ yandaki levhada Elmalı Bölgesi'ndeki ilk bilimsel araştırma ve kazıları başlatan, Kızılbil ve Karaburun mezar odalarının restorasyon projelerini yürüten, özellikle 60 yıl üzerinde çalıştığı Anadolu arkeolojisini bilim alemine tanıtan, "Türkiye'deki Amerikalı arkeologların duayeni" unvanına sahip değerli bilim insanı Prof. Dr. Machtel J. Mellink'in biyografisi yer almaktadır.

Birinci katın sağ yanında bulunan dört salondan birinde, Likya'da rağbet gören yerel tanrılardan atlı ve sopalı koruyucu tanrı Kakasbos, avcılıkla bağlantısı olduğu düşünülen 12 tanrı, Helena ve Dioskur gibi

adak stelleri ile bazı yazıtlı taşlara ait örnekler sergilenmektedir. Bilgi panolarında eserler ve yerel kültürler ziyaretçilerin anlayacağı biçimde tanıtılmaya çalışılmıştır (Resim: 7).

Küçük eserlerin sergilendiği salonun ilk iki vitrininde, Hacımusalar Höyük kazılarında bulunan Erken Tunç, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait buluntular kronolojik bir düzen içinde ziyaretçilere sunulmaktadır (Resim: 8). 3. vitrinde Hacımusalar-Karaçakır mevkiinde açığa çıkarılan lahit buluntuları ile Karaburun I, II ve Kızılbil tümülüslerine ait buluntular sergilenmekte ve tanıtılmaktadır. 4. ve 5. vitrinlerde Elmalı-Korkuteli civarında bulunmuş Geç Roma Dönemine ait buluntular yer almaktadır. 6, 7 ve 8. vitrinlerde ise Bayındır Tümülüsü kazılarında elde edilen buluntular sergilenmektedir. Bu buluntular Antalya Müzesi'ndeki etütlük eserler arasından seçilmiş Elmalı Müzesi laboratuvarında restore edilerek teşhire konulmuştur. Bilgilendirme panolarında Antalya Müzesi'nde teşhir edilmekte olan eserlere de yer verilerek Bayındır tümülüslerinin bir bütün olarak tanıtılmasına çalışılmıştır (Resim: 9).

Sikke salonunda Likya şehir sikkeleri ile Roma İmparatorluk sikkeleri kronolojik bir düzen içinde sergilenmiş, bölgede sikke basan kentlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Duvar panolarında ise sikke basım tekniği ile ilgili bilgi verilirken sikkenin tarihçesi, fotoğraflarla da desteklenerek, kronolojik bir düzen içinde verilmeye çalışılmıştır (Resim: 10).

Birinci katın sol kanadında yer alan orta salonda Elmalı ve Korkuteli bölgelerinde bulunan Roma ve Bizans Dönemine ait sütun başlıkları, yazıtlı mezar sütunu, taştan bir idol ve yekpare bir taştan oyularak yapılmış vaftiz teknesi sergilenmektedir.

Arykanda kazılarında gün ışığına çıkarılmış eserlerin sergilendiği salondaki 8 vitrinde, Arykanda'nın Roma ve Bizans dönemlerine ait ev sunakları, adak stelleri, lahit ve heykel parçaları, pişmiş topraktan günlük kullanım kapları, dokuma malzemeleri, tıbbi aletler, çeşitli takı malzemeleri vb. buluntular teşhir edilmektedir.

Birinci katın sol kanadında yer alan 4 salondan birinde “yüzyılın definesi” olarak da anılan, dünyaca ünlü İ.Ö. 5. yüzyıla ait Elmalı Definesi’nin imitasyonları teşhir edilmektedir. Çarpıcı bir atmosfer içinde sergilenen sikkeler, ziyaretçilerin kolay anlayabilecekleri biçimde gruplandırılmış, duvarlara yerleştirilen ışıklı bilgi panolarında tek tek, ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Yine bu panolarda definenin tarih içindeki önemi vurgulanırken, bulunuşu, kaçırılışı ve topraklarımıza dönüşü ile ilgili öyküye de yer verilmiştir (Resim: 11).

Birinci katın her iki yanındaki dip salonlarından her birinde, kendi orijinal ölçülerinde rekonstrüksiyonu yapılmış olan Karaburun ve Kızılbel mezar odaları, duvarlarının renkli resimleri ile ziyaretçilere sunulmaktadır². Salon girişlerinde, mezarların bulunuşu, restorasyon çalışmaları, tarihleri ve duvar resimleri hakkında geniş açıklamalar bulunan tanıtıcı bilgi panoları yer almaktadır (Resim:12-13).

Yapının bodrum katında, sağda, envanterlik ve etütlük eserlerin bulunduğu, farklı ebatlarda, dokuz oda vardır. Buralarda eserler, metal raflı ve ön kısmı koruma kapaklı dolaplarda, güvenli bir şekilde tasnif edilerek depolanmıştır. Özellikle Semayük kazılarında elde edilen ve yüzey araştırmalarında toplanan malzeme (seramik parçaları, insan ve hayvan kemikleri, mimari ve analizlik örnekler) yayınlardan da kolay takip edilebilecek, bulunabilecek bir sistemde tasnif edilerek, bilimsel çalışma yapmak isteyenler için iyi bir etüt deposu oluşturulmuştur.

Girişe göre sol yanda, laboratuvar, çeşitli malzemelerin (temizlik, kırtasiye, bahçe gereçleri, teşhir malzemeleri vb. gibi) depolandığı 4 adet oda ile iskelet ve *pithos*ların konulduğu geniş bir depo bulunmaktadır.

Müzenin 4000 m² lik açık teşhir alanında, Elmalı çevresinde bulunan Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait mimari parçalar, lahitler, yazıtlı mezar taşları, postamentler ve sütunlar sergilenmektedir. Bölgede, tarihleri 17. yüzyıla kadar uzanan ve günümüzde artık

2 Mezarların rekonstrüksiyonu, fotoğraf, rölöve ve benzeri grafik belgelerin yardımıyla, M.Salih Ünsal-Art Reklamcılık tarafından gerçekleştirilmiştir.

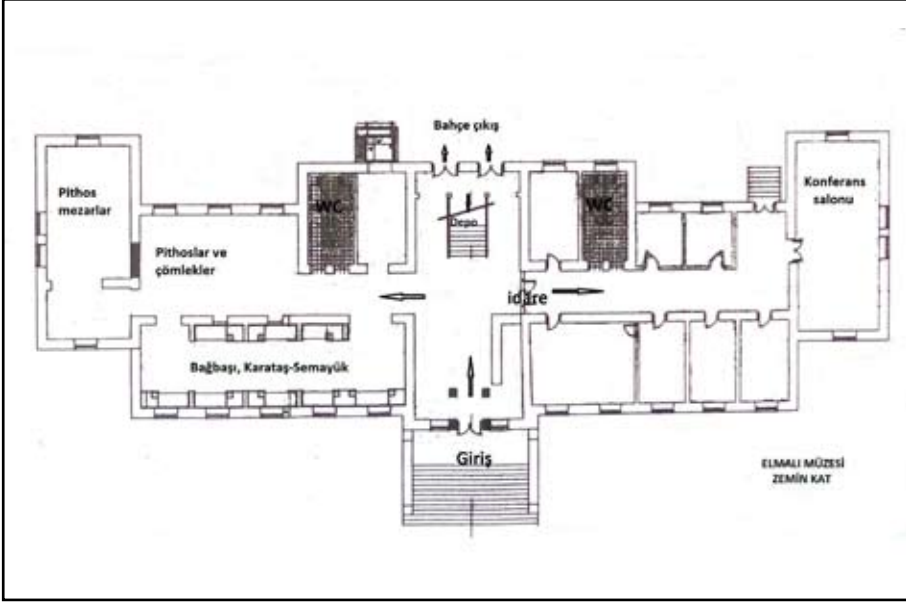
kullanılmadıkları için yok olmaya yüz tutan anıtsal arı serenlerinden bir örnek, Yukarı Söğle Köyü’den alınarak bahçenin kuzeydoğu köşesine kurulmuştur. Bahçede ayrıca, restorasyon atölyesi (100 m²) büyük bir havuz ile her mevsim hizmet verebilecek bir kafeterya (120 m²) da yer almaktadır.

Çalışma bitiminde, eser depoları ahşap ve demir kapılarla, teşhir salonları kumandalı tenteler ile kapatılmaktadır. Depo ve teşhir salonlarının, yangın ve hırsıza karşı, güvenliği alarm sistemleri ile sağlanmaktadır.

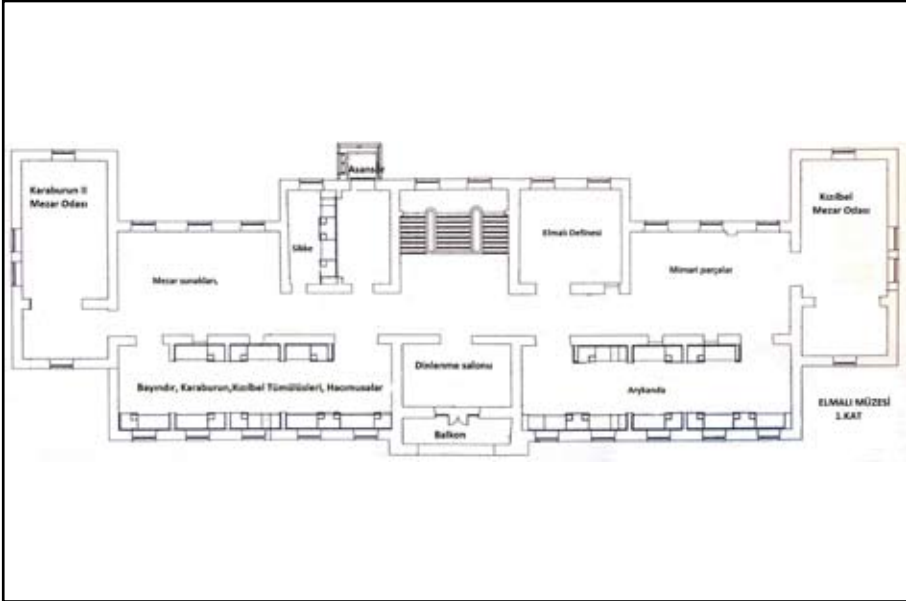
Müzenin bir jeneratörü, üç kat arasında çalışan bir yük asansörü, büyük eserlerin onarımının yapılabilceği, içinde vinç ve kum havuzu da bulunan, bir atölyesi bulunmaktadır. Yapıda ısıtma ve soğutma kalorifer ve klima sistemi ile sağlanmaktadır.

Bugün 1305 adet envanterli eseri bulunan Elmalı Müzesi’nin sorumlu olduğu bölgenin kültürel ve tarihi zenginliği ile gelecekte çok daha zenginleşeceği, kültürel mirasımızı öğrenme ve bu mirası koruma bilincinin geliştirilmesinde önemli katkıları olacağı muhakkaktır. Dileğimiz, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına büyük bir zenginlik katacak olan Elmalı Müzesi’ne halkın da destek vermesi ve Elmalı’nın çevre köyleri ile birlikte hatırı sayılır bir turizm merkezi haline gelmesidir.

Uzun soluklu bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkan Elmalı Müzesi’nin kurulmasında, Bakanlığımız, Antalya Müzesi Müdürlüğü, Antalya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Elmalı Kaymakamlığı, Elmalı Belediyesi, Elmalı Şoförler Derneği ve yüklenici firma elemanları ortak çalışmanın güzel bir örneğini vermişlerdir. Emeği geçen herkese teşekkürler.

Plan 1: Elmalı Müzesi zemin kat planı.

Plan 2: Elmalı Müzesi 1. kat planı.

Resim 1: Elmalı Müzesi'nin genel görünümü.

Resim 2: Giriş bölümü.

Resim 3: Bağbaşı, Karataş-Semayük eserleri bölümünden genel görünüm.

Resim 4: Karataş-Semayük, rölyef bezemeli kaplar.

Resim 5: Bağbaşı, Karataş-Semayük pithos ve çömllekleri.

Resim 6: Pithos mezarlar.

Resim 7: Kakasbos, 12 tanrılar ve yazıtlı sunaklar bölümünden genel görünüm.

Resim 8: Hacimusalar Höyük, Bayındır Tümülüsleri bölümünden genel görünüm.

Resim 9: Bayındır D Tümlüsü eserleri.

Resim 10: Sikke bölümünden genel görünüm.

Resim 11: Elmalı Defnesi bölümünden genel görünüm.

Resim 12: Karaburun Mezar Odası rekonstrüksiyonu (İÖ 475).

Resim13: Kızılbel Mezar Odası rekonstrüksiyonu (İÖ 525).

DÖŞEMEALTI - DÜZLERÇAMI MAHALLESİ TÜMÜLÜS KURTARMA KAZISI

Mustafa SAMUR*

Hülya YALÇINSOY

Mine BOZKURT

Antalya İli, Döşemealtı İlçesi, Düzlerçamı Mahallesi, Hanönü Caddesi üzerindeki, 187 numaralı parselde bulunan, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilen tümülüste, Bakanlığımız, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Müze Müdürü Sayın Mustafa Demirel başkanlığındaki ekibimiz tarafından 25.10.2010 tarihinde kurtarma kazısı çalışmalarına başlanmıştır.

Tümülüs'ün çapı yaklaşık 30 m. yol kotundan tepe noktasına olan yüksekliği ise 5 m. olarak belirlenmiştir. (Resim: 1-2)

Maki örtüsü ile kaplı bulunan tümülüs yüzeyinde yer yer seramik parçalarına da rastlanmıştır. Tümülüsün üzerinde kaçak kazılarla üç çukur açılmış ancak mezarlara ulaşılamamıştır.

KAZI ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmalarında tümülüs, “quadrant” çeyrek daire metoduna göre, birbirini dik olarak kesen dilimler şeklinde 4 parçaya ayrılmış, her bir dilim T-I, T-II, T-III, T-IV açması olarak numaralandırılmıştır. (Şekil: 1).

* Mustafa SAMUR, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Antalya / TÜRKİYE
Hülya YALÇINSOY, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Antalya / TÜRKİYE
Mine BOZKURT, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Antalya / TÜRKİYE

Öncelikle etrafındaki maki temizlenerek belirgin bir şekilde ortaya çıkarılan tümülüste kazı çalışmaları, T-I, T-III, T-II ve T-IV açma alanı sıralamasında sürdürülmüş ve her bir açma, ortadan geçen bir radyanla bölünerek basamak şeklinde, kademeli olarak açılmıştır (Resim: 3).

Kırmızı ve gri renkli irili ufaklı traverten taşlarından oluşan ve tümülüsü meydana getiren moloz yığnında seviye inme çalışmalarına T-I açmasının batı sınırından başlanmıştır.

Kuzeydoğu'daki son kazılan çeyrek daire diliminde yer alan T-IV açmasında sürdürülen seviye inme çalışmaları sırasında, doğu-batı doğrultusunda yan yana sıralanmış *insitu* 3 adet lahit tipi mezar açığa çıkarılmış (Resim: 4) ve M-1, M-2 ve M-3 olarak numaralandırılmıştır. (Resim: 5)

MEZARLARIN YAPISI

Lahit tipi mezarlar, monolit olmayıp, yine tümülüs dolgusunda olduğu gibi traverten taşlarından, irili ufaklı molozlarla ve çakıl taşı katkılı kireç-kum karışımı harçla örülerek yapılmıştır. Dikdörtgen tekne ve buna oturtulmuş beşik çatılı, akroterli üst örtüden oluşan lahit tipi mezarların üzerleri sıvalıdır. Doğru dar cephelelerinde apsidal birer niş yer almaktadır (Resim: 6)

Lahit teknesinde kabaca işlenmiş ve kısmen düzleştirilmiş 3-4 sıra yassı traverten molozlar kullanılmıştır. Köşeleri oluşturan taşlar 90 derece açı yapacak şekilde düzgün olarak tıraşlanmıştır. Beşik çatılı, akroterli üst örtünün yapımında ise oldukça büyük yassı ve kabaca işlenmiş traverten taşlar kullanılmıştır. Bunlar üçgen şeklinde birbirine yaslanmak suretiyle iç çatıyı oluşturur. Beşik çatının dış yüzeyinde ise yine çakıl taşı katkılı kireç-kum karışımı harçla tutturulmuş büyük yassı traverten taşlar ya balık sırtı şeklinde birbiri üzerine bindirilerek ya da aralarındaki boşluklar küçük moloz taşlar ve harçla doldurulmak suretiyle inşa edilmiştir. Mezarların üst yüzeyi harçla ikinci kez sıvanarak düzleştirilmiş, böylelikle mezar monolit bir görünüme kavuşmuştur.

Mezar M-1

T-IV açmasında açığa çıkarılan üç mezarın en kuzeyindedir. 2.85 m. uzunluğunda, 130 cm. genişliğinde (doğu dar yanı) ve 120 cm. yüksekliğindedir. Doğu dar cephesinde yer alan apsidal niş, 20 cm. genişliğinde ve 14 cm. yüksekliğindedir. Köşe ve alınlık akroterleri ele geçirilmemiştir.

Mezara girebilmek için teknenin bitiminden – 80 cm. kadar inilerek, kuzey uzun kenarı önünde oval bir giriş kapısı açılmış, buradan alt kısmında yer alan dolgu toprak boşaltılarak, -1.38 m. seviyesindeki gömüye ulaşılmıştır. Gömü, batı-doğu doğrultusunda iki tarafı ana kayanın şekillendirilmesiyle oluşturulmuş mezar çukurunda sırt üstü yatar vaziyettedir. Başu hafif güneye dönüktür. Sol kol, gövdeye paralel olarak ayaklara doğru uzatılmış, sağ kol ise dirsekten bükülü vaziyette karın hizasındadır. Ayaklar birbirine paralel olarak doğu doğrultusunda uzanmıştır. İskeletin bütününe yakını korunmuş vaziyettedir. Buluntu olarak, duvar diplerinde ve gömünün etrafına belirli aralıklarla yerleştirilmiş 11 adet demir çivi ele geçirilmiştir. (Resim: 7, Çizim: 1) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Antropoloji Anabilim Dalı, Arş. Gör. Alper Yener Yavuz tarafından yapılan antropolojik incelemelerin sonuçlarına göre, iskeletin 33-45 yaşlarında bir erkek bireye ait olduğu tespit edilmiştir.

Mezar M-2

M-1 mezarının yaklaşık 19 cm. güneyindedir. Sıvası ve alınlık akroterleri ile güneybatı köşe akroteri korunmuş vaziyettedir. Kopmuş olarak ele geçirilen kuzeybatı köşe akroteri ise restorasyon çalışmaları sırasında yerine konulmuştur. M-2 mezarı, aynı zamanda üst sıvası en iyi korunmuş olan mezardır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan mezarın uzunluğu 2.82 m., doğu dar cephesinin taban genişliği 1.41 m., köşe akroteri dahil yüksekliği ise 108 cm. dir. Doğu dar yüzde yer alan nişin üst kısmı apsidaldir.

Mezara batı cephe önünde –130 cm. derinliğinde bir koridor açılarak girilmiştir. –2.15 m. derinliğinde ulaşılan gömü, batı–doğu doğrultusunda iki yanı ana kayanın şekillendirilmesiyle oluşturulan mezarda sırt üstü yatar vaziyettedir. Kafatasının üst kısmı ezildiği için dağılmış durumdadır. Kol ve bacak kemikleri, iki yanda birbirine paralel olarak uzanmıştır. (Resim: 8, Çizim: 2) 25-35 yaşlarında genç erişkin erkek birey olduğu tespit edilen gömü, M-1 mezarındaki bireye göre daha kısadır. Kafatasının üzerinde ölüm sonrası oluşmuş deformasyon mevcuttur. Duvar diplerinde ve gömünün etrafında belirli aralıklarla yerleştirilmiş 14 adet demir çivi ele geçirilmiştir.

Mezar M-3

M-2'nin 78 cm. güneyindedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan mezarın uzunluğu 2.84 m.dir. Doğu dar cephesinde, yine üst kısmı apsidal bir niş bulunmaktadır. Mezarın köşe akroterleri korunmamıştır. Mezara batı dar cephesi önünde açılan –120 cm. derinliğindeki bir koridorla girilmiştir. -1.92 m. derinliğinde ulaşılan gömü, batı–doğu doğrultusunda iki yanı ana kayanın şekillendirilmesiyle oluşturulmuş mezara sırt üstü olarak yatırılmıştır. İskeletin bütününe yakını korunmuştur. Kol ve bacaklar birbirine paralel olarak doğuya doğru uzanmaktadır. (Resim: 9, Çizim: 3) Bireyin 33-45 yaşlarında genç erkek erişkine ait olduğu tespit edilmiştir.

Duvar diplerinde ve gömünün etrafında belirli aralıklarla 14 adet demir çivi ele geçirilmiştir. Kafatasının kuzeyinde, mezarın kuzeybatı köşesinde 1 adet açık yeşilimsi-gri renkte cam şişe, parçalı olarak açığa çıkmış ve restore edilmiştir.

M-3'ün 50 cm. güneyinde, öbek halinde hayvan kemiklerine rastlanmıştır. At olduğu anlaşılan çene, diş ve kürek kemiği, belgeleme çalışmalarının ardından kaldırılmıştır.

Mezar M-4

M-1'in 120 cm. kuzeydoğusunda yer alan ve yüzeyde belirgin olarak seçilen, yan yana sıralanmış ikisi büyük, biri küçük toplam 3 adet traverten taş sırası önünde 70 cm. x 180 cm. ebatlarında bir sondaj çukuru açılmıştır. -1.90 m. seviyesinde kafatası açığa çıkmış ve kazı çalışmaları bu seviyede batıdan doğuya doğru kafatasına ait iskeletin belirginleştirilmesi şeklinde sürdürülmüştür. İskelet batı- doğu doğrultusunda tabandan + 35 cm. yükseklikteki mezar içerisine sırt üstü olarak yatırılmıştır. Bir çocuğa ait olduğu düşünülen iskeletin önemli bir kısmı korunmuş olup boyu 1.30 m. dir. Kollar gövdenin iki yanında, bacaklar ise birbirine paralel şekilde doğuya doğru uzatılmıştır. (Çizim: 4) Buluntu olarak, duvar diplerinde ve gömünün etrafına belirli aralıklarla yerleştirilmiş 12 adet demir çivi ile birlikte ayrıca dolgu toprak içerisinden korozyona uğramış 1 adet bronz sikke ele geçirilmiştir.

RESTORASYON, KONSERVASYON VE KORUMA ÇALIŞMALARI

Mezarların yüzeyinde oluşan bozulmaların giderilmesine ilişkin çalışmalar Müdürlüğümüz uzmanı Arkeolog Mustafa Samur ve Heykeltraş Ayşe Korkut tarafından gerçekleştirilmiştir. M-1, M-2 ve M-3'ün genelinde harç ve sıva tamirlerinde kireç- kum-tutkal karışımı harç kullanılmış ve oluşan bozulmalar giderilerek sağlamlaştırma yapılmıştır.

Ayrıca üç mezarın çevresi sekizgen bir demir kafesle çevrelenmiş ve üstü boyalı trapez saçla kapatılmıştır.

SONUÇ

Tümülüs, bir Selçuklu kervansarayı olan ve Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus tarafından 13. yy. da inşa ettirilmiş Emdirhan'ın kuzeydoğusunda ve ayrıca Antik Çağda bir Pamphilya yerleşmesi olan Anydros-Eudokias Kenti'nin (*bugünkü Emdirhan çevresindeki*) doğu nekropolü içerisinde kalmaktadır.

Antik kentteki ilk yerleşimin Roma İmparatorluk Çağında bir kome (köy) olduğu ve 10 km. kadar batısındaki Termessos'a bağlı olduğu bilinmektedir. Anydros dışında Termessos'a bağlı olarak saptanabilmiş diğer iki komeden biri Kelbessos (Ahırtaş) diğeri Neapolistir.

Roma İmparatorluk Çağında Anydros olarak anıldığı kabul edilen antik kent, sur duvarı bulunmayan açık bir alan üzerine kurulu ve bir akropolisten yoksun olarak, tahkimatlı ana kent Termessos'un içinde yer alan kırsal-tarımsal nitelikte bir yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antik yerleşmenin en başta gelen özelliği, ana kayaya oyulmak suretiyle meydana getirilmiş olan ve Roma Döneminden günümüze karda işlevselliğini koruyan su kanallarıdır. Sulamalı yoğun tarım yerleşmenin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamış, böylece Anydros Termessos'a bağlı komeler içerisinde sivrilerek en önemli kome haline gelmiştir.

Bölgede Hıristiyanlığın kök salmaya başlamasıyla M.S. 5. yüzyılın başlarında kentleşme sürecini tamamladığı anlaşılan kome, II. Theodosius zamanında 421-431 tarihleri arasında imparatorun karısı Aelia Eudocia veya İmparator Arcadius'un karısı Aelia Eudoxia'nın onuruna "Eudokias" adını alarak Termessos *territoryumu* içinde polis kent statüsüne kavuşmuştur. Hatta Eudokias'ın M.S. 6. yüzyıldan itibaren, önemini tamamen yitirdiği anlaşılan ana kent Termessos'u, temsil eder konuma geldiği görülür.

Modern gezgin ve araştırmacıların vermiş oldukları ayrıntılı bilgiler doğrultusunda antik yerleşimin, biri doğuda (*eski yol ile Evdirhanı çevresinde*), diğeri ise güneyde olmak üzere iki nekropolünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

Nekropollerde egemen mezar türünü lahitler oluşturmaktadır. Termessos tipi lahitler olarak nitelendirilen kalkanlı lahitler, yoğun olarak bölgede karşımıza çıkmaktadır. Bu lahitler antik kaynaklardan edinilen bilgilere göre, ana ulaşım yollarıyla bağlantılı nekropol caddelerinin iki yanlarında ikişer sıra halinde dizili olarak durmaktaydı.

Lahitlerin dışında anıt-mezar yapılarının yanı sıra, en büyük iki tanesi doğu nekropolünde olmak üzere traverten molozların yığılmasıyla oluşmuş irili ufaklı tepeciklere rastlanmaktadır. Evdirhan'ın çevresindeki bu yığma taş tepeciklere, ilk kez İtalyan araştırmacılar R. Paribeni ve P. Romanelli tarafından da değinilmiş ve bu tepeciklerin tümülüs-mezar olabileceği kaydedilmiştir¹.

Kazısı gerçekleştirilen tümülüs, Paribeni ve Romanelli tarafından da değinilen Evdirhan çevresinde yer alan mevcut tümülüslerden birisidir.

Gerek mezarların doğusunda ve hemen önünde 3 m² lik alanda açığa çıkan yanık dolgu tabakası içerisindeki günlük kullanıma ait pişmiş toprak kırık kap parçaları, gerekse Mezar M-3'ün güney-doğu köşesinde ele geçirilen, at kürek ve çene kemiği, Roma Döneminde gerçekleştirilen ölünün ardından yemek yeme geleneği ile açıklanabilir. (Çizim: 5) Roma Dönemindeki ölü gömme geleneğine göre, cenazeden döndükten sonra aynı gün arınma serenomilerini takiben, bir cenaze yemeği düzenlenir ve ölünün onuruna mezarda yenirdi. Gömülmenin dokuzuncu gününde mezarın başında bir kez daha yemek yenirdi. Yemek sunuları mezarda ölü için bırakılırdı. Ölmüş bedeninin üzeri mutlaka toprakla örtülüyordu. Roma'da gömülmeden bırakılan kişiler çok ağır suçlar işlemiş olanlardı. Ruhları Hades'e götüren Kharon bile gömülmemiş kişilerin ruhlarını taşımayı reddediyordu².

Mezar M-3'ün buluntusu olan yaklaşık 5 cm. yüksekliğindeki cam şişenin birebir benzeri Hierapolis'te M.S. 4.-5. yüzyıla tarihlendirilen bir martyrionun içerisinde ele geçirilmiştir.

Mezarların benzer malzeme kullanılarak aynı şekilde inşa edilmiş olması, her mezar içerisinde inhumasyon tek bir gömü bulundurulması, aynı tümülüs dolgusu içerisinde ele geçirilmesi, söz konusu mezarların aynı döneme tarihlendirilmesine olanak vermektedir. Mezarları M.S. 4. yüzyıla tarihlendirebiliriz.

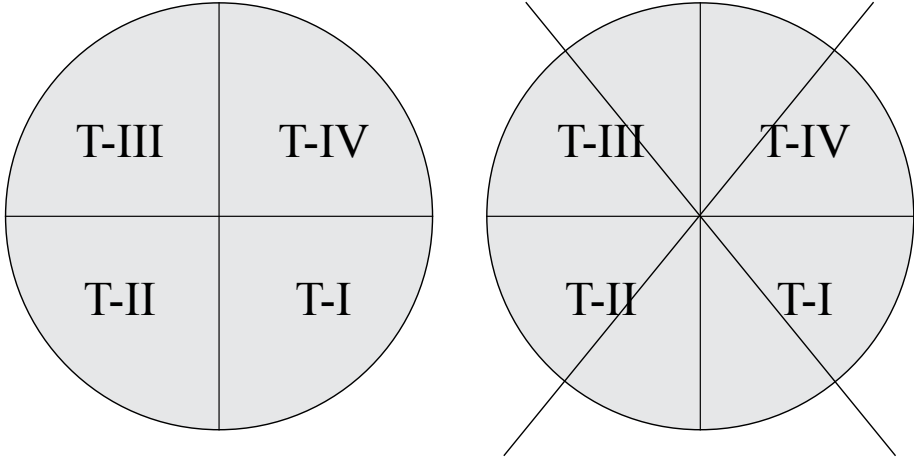
1 Çelgin V. Anydros-Eudokias, Suyla Hayat Bulan, İnsan Eliyle Yok Olan Bir Kültür Mirası ve Düşündürdükleri, CollAn VII, 2008, 23-57

2 Arıhan, K. S., Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri, Y. Lisans Tezi, Ankara, 2007, 48-61

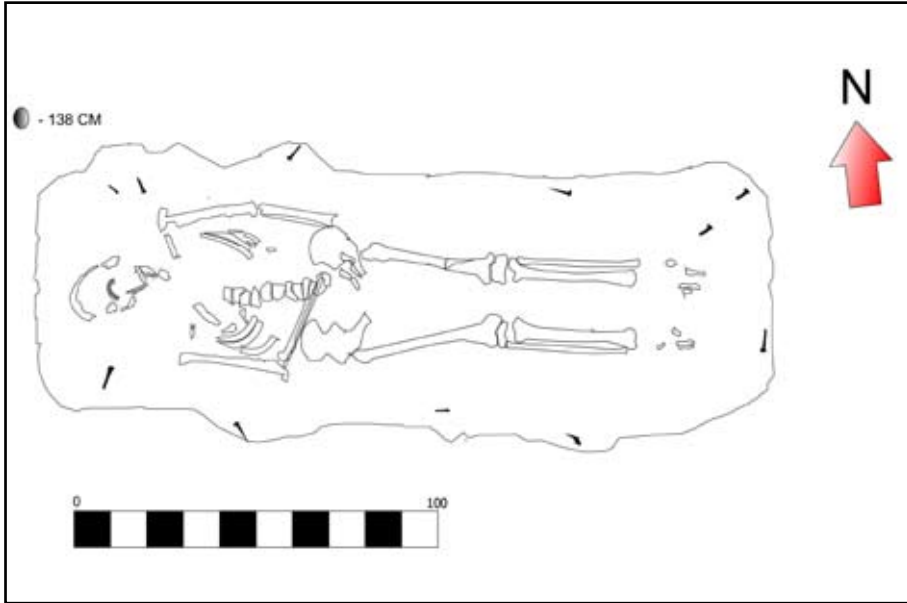
Bütün mezarlarda gömü çevresinde ele geçirilen ahşap katkılı demir çiviler, gömülerin mezar içerisine ahşap taşıyıcılar üzerinde taşınarak mezara bırakıldığını düşündürmektedir. Roma Döneminde yaygın olarak karşımıza çıkan, mezarlara mezar hediyesi ve sikke bırakma geleneğinin aksine, sadece tek bir mezarda, mezar hediyesi olarak bırakılmış olabilecek bir tek buluntuya rastlanması, artık paganizmin son dönemlerinin yaşanmakta olduğuna işaret etmektedir.

Kazısı gerçekleştirilen tümülüs dışında, Düzlerçamı (Yukarıkaraman) Mahallesi'nde, Antalya Koruma Bölge Kurulu'nca tescil edilmiş olan iki tümülüs, bu bölgede karşımıza çıkan tümülüs gömü geleneğinin açık göstergesidir.

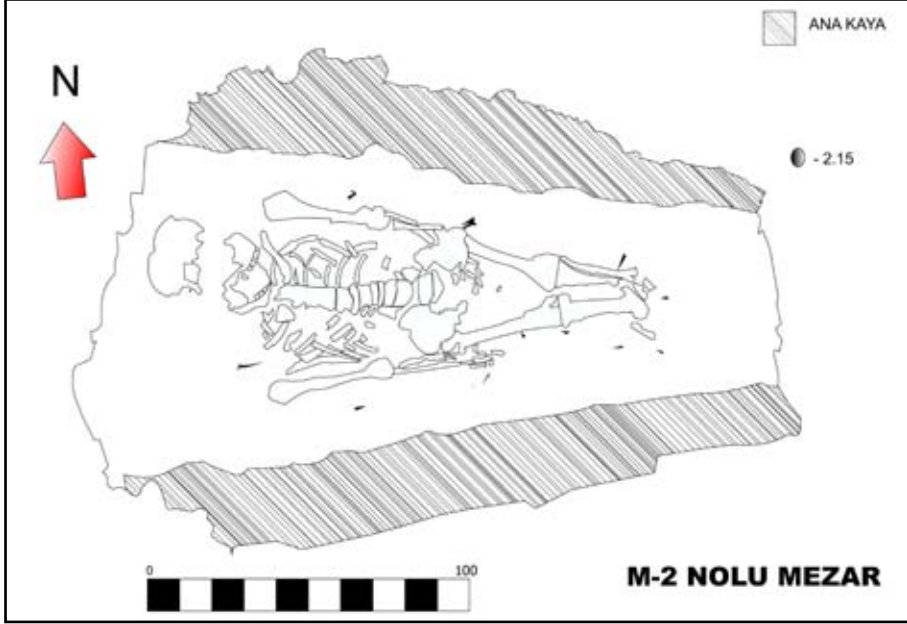
Moloz taş örgülü, üst düzleme sıvası ile monolit bir görünüm verilmiş akroterli, beşik çatılı ve nişli bu lahit tipi mezarlar, gerek döneminin gerekse bölgenin açığa çıkmış olan ilk örneklerini teşkil etmektedir.

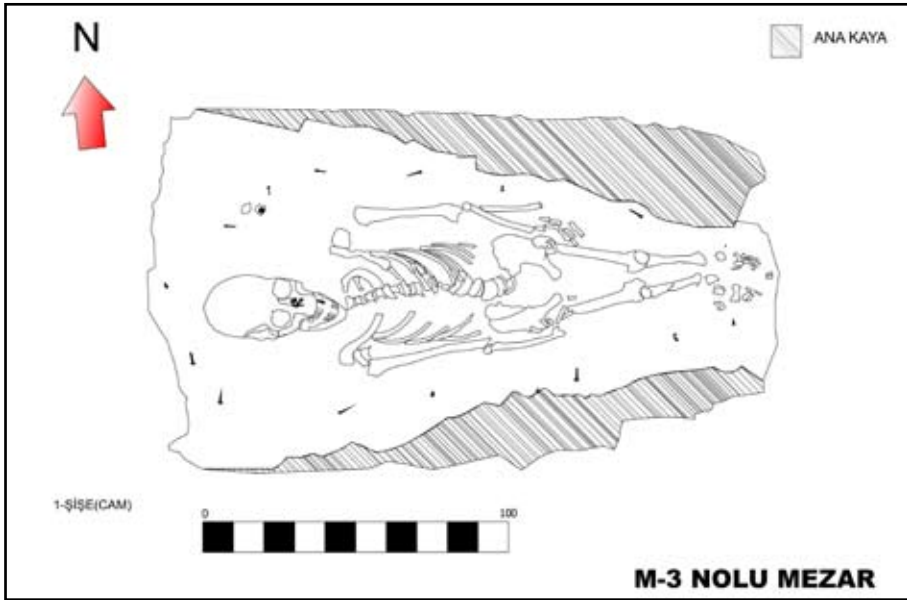
Şekil 1: Tümülüs açma alanları.

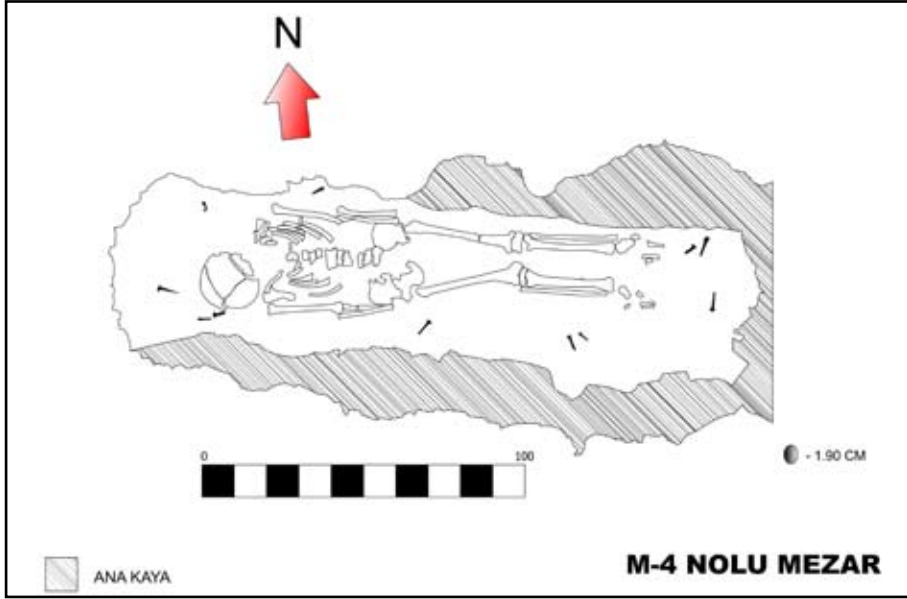
Çizim 1: M-1 No.lu mezar.

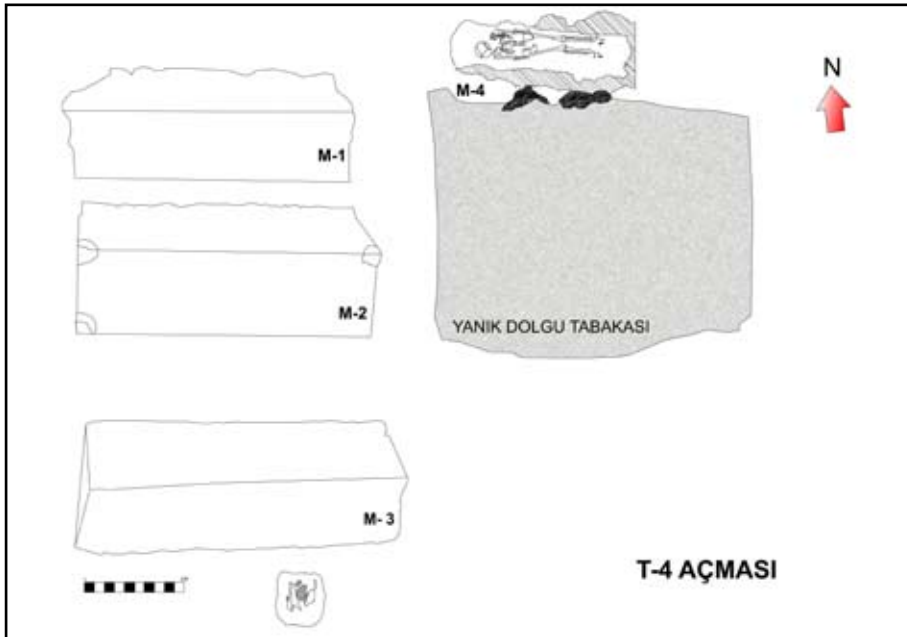
Çizim 2: M-2 No.lu mezar.

Çizim 3: M-3 No.lu mezar.

Çizim 4: M-4 No.lu mezar.

Çizim 5: Tümülüs T-4 açması, genel görünüm.

Resim 1: Tümüls, güneydoğudan görünüm.

Resim 2: Tümüls, kuzeybatıdan görünüm.

Resim 3: Kazı çalışmalarından görünüm.

Resim 4: Tümülüs, T-4 Açması, mezarların ortaya çıkışı.

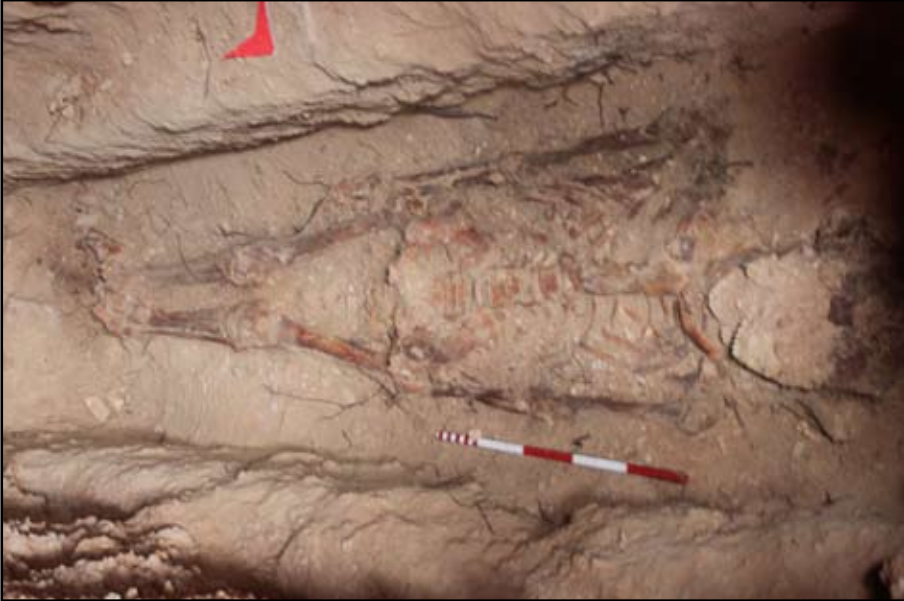
Resim 5: Tümülüs -T-4 açmasında açığa çıkan mezarlar, yukarıdan görünüş.

Resim 6: Soldan sağa, M-3, M-2 ve M-1 No.lu mezarlar, doğudan görünüm.

Resim 7- M-1 No.lu mezar.

Resim 8: M-2 No.lu mezar.

Resim 9: M-3 No.lu mezar.

ATTALEIA NEKROPOLÜ (ESKİ DOĞU GARAJI - HALK PAZARI MEVKİİ) KURTARMA KAZISI 2010 YILI ÇALIŞMALARI

Ayşe AKMAN*
Aynur TOSUN

Attaleia Nekropolü Kurtarma Kazıları, Antalya şehir merkezinde, Eski Doğu Garajı-Halk Pazarı Mevkii, 12672 ada, 1 ve 2 No.lu parselde, Büyükşehir Belediyesi'nin iş merkezi inşaatı projesi kapsamında yapılan temel hafriyat çalışmaları sırasında, mezarların ortaya çıkmasıyla, Antalya Müzesi Müdürlüğü tarafından 06.03.2008 tarihinde başlatılmıştır. 2008 yılından 2010 yılına kadar aralıksız süren kazı çalışmalarının 2010 yılı etabı, Bakanlığımız, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 18.01.2010 gün ve 10456 sayılı oluru ile Antalya Müze Müdür Vekili Mustafa Demirel başkanlığında, alan sorumlusu Aynur Tosun ve Antalya Müzesi arkeologlarınca yürütülmüştür. Bu yıl da çalışmalar, önceki yıllarda olduğu gibi Antalya Belediyesi'nin sağladığı işçiler, işçi kadrosuna alınan 2 arkeolog ve müdürlüğümüz imkanlarıyla gerçekleştirilmiş, Genel Müdürlüğümüz'den sağlanan 20.000 TL. ödenek ile Ağustos-Ekim aylarında, 4 arkeolog, 3 arkeoloji öğrencisi ve 4 restoratör ekibe dahil edilmiştir. Böylelikle hız kazanan çalışmalar 22.12.2010 tarihinde sona ermiştir.

Attaleia kentinin günümüze kadar ulaşmış az sayıdaki kalıntısı, Kaleiçi'nde, eski-geleneksel Antalya evlerinin bulunduğu yerleşim yeri içerisinde yer almaktadır. Nekropolü çevreleyen alanda 1980'li ve 1990'lı yıllarda bazı apartmanların temel hafriyatları sırasında mezarlara rastlanıldığı bilinmektedir. Bu alanın Attaleia nekropolünün tahmini yayılım alanı

* Ayşe AKMAN, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Antalya/ TÜRKİYE
Aynur TOSUN, Arkeolog-Müze Araştırmacısı, Müze Müdürlüğü, Antalya/ TÜRKİYE

olduğu düşünölmektedir. Parselin kurtarma kazısı yapılan bölümü, yaklaşık olarak 8450 m².dir (Resim: 1-2). Bu bağlamda kazısı tamamlanan parsel, nekropolün büyük bir parçasını oluşturmakta ve nekropolün karakteristiğini tespit açısından büyük önem taşımaktadır.

Kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği parsel, doğu ve batı alan olmak üzere iki ana alana bölünmüş, çalışmalara öncelikli olarak batı alanda başlanmıştır. Her iki alanda da, güney kesit kenarından başlanarak kuzeye doğru 5x5 m. ebatlarında açmalarla karelajlanarak belirlenmiştir. Mezarlar, alanın batısındaki Cebesoy Caddesi'nin bulunduğu asfalt yol kotundan ortalama 5 m. derinlikte bulunmaktadır. 12672 ada 1 ve 2 parseldeki bu iki alanda, 2010 yılı sonu itibariyle toplam 840 adet mezar ortaya çıkarılmıştır. Bu mezarlardan 745'i basit sandık tipi mezar, 51'i *khamosorion* tipi mezar, 29'u *dromoslu* oda mezar, ikisi iki mekânli oda mezar, biri lahit podyumu ve kapağı, yedisi pişmiş toprak plakalarla yapılmış mezar, beşi kaya boşluklarına direkt olarak yapılan gömüler ve bir bölümü de anakayaya konumlanmış kremasyon kaplarından oluşmaktadır. Nekropol alanında tespit edilen mezarlar, bunun yanı sıra daha önceki yıllarda tespit edilmiş antik yollar, duvar kalıntıları ve kireç çukurları da Antalya Büyükşehir Belediyesi'nden Harita Mühendisi Tolga Güral tarafından, kazı alanının 1/500 ölçekli paftası üzerine işlenmiş, planları çıkarılmıştır (Plan: 1).

Nekropolde yer alan mezarların tamamına yakını anakayaya oyularak yapılmıştır. Mezarlar M.Ö. 3. yy. - M.S. 4.yy. arasına tarihlenmektedir. 2010 yılı kazı çalışmalarında tespit edilen mezar tipleri, 2008 ve 2009 yıllarıyla paralellik göstermektedir. Bunun yanı sıra, bilinen ana mezar tiplerinin varyasyonlarının varlığı anlaşılmıştır. Ağırlıklı olarak sandık mezarlar ve bunun yanında *khamosorion* tipi mezarlar, *dromoslu* oda mezarlar, pişmiş toprak mezarlar ve kremasyon kaplarına yapılmış gömüler bulunmuştur.

2010 yılında kazı çalışmaları, güneyden başlayarak kuzeye doğru kazılan ve 2009 yılında yarısına yakın bölümünün kazısı tamamlanan doğu alanda devam etmiştir. Bu alanda tespit edilen ve kazısı yapılan mezar tipleri şunlardır:

1- BASİT SANDIK MEZARLAR

Nekropolde sayı bakımından egemen tipi sandık mezarlar oluşturmaktadır. 2010 yılında 319 sandık mezarın kazısı yapılmıştır. Bu mezarlar, anakayaya dikdörtgen ya da yaklaşık dikdörtgen biçimli tekne şeklinde oyularak yapılmıştır. İç duvarlarının kireç ve kum karışımı basit harçla sıvalı olduğu örneklerle de rastlanmıştır. Büyük bir çoğunluğunun üst kısımları, kazı çalışmaları öncesinde iş makinelerinin toprak hafriyatı sırasında tahrip edilmiştir. Az sayıdaki mezarda kapak taşları korunmuş olarak ele geçirilmiştir. Bu mezarların bazılarında kabaca düzeltilmiş yassı kayalar, düzgün tıraşlanmış bloklar ya da devşirme mimari parçalar kapak taşı olarak kullanılmıştır. Genelde, bu kapak taşları yan yana tek sıra halinde mezarın üzerine örtülmüştür. Kimi örneklerde ise mezarların üst örtüsü pişmiş toprak plaka, çatı kiremidi ve tuğlalardan oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra bazı mezarların üzerinin küçük moloz taşlarla doldurulmuş olduğu tespit edilmiştir. Bu tipte moloz taş doldurulan mezarlardan bazılarının iç kısmında, mezarın kenarları boyunca moloz taşların tek sıra halinde yan yana dizildiği ve mezarın içerisinde moloz taşların yanı sıra, kaba hamurlu seramik parçaları ile doldurulduğu görülmüştür.

Bu tip mezarların doğu alanın kuzeydoğusunda daha yoğun olarak konumlandırılmış oldukları görülmüştür. Kazı çalışmaları sırasında bu mezarlar içerisinde tekil gömü olabildiği gibi birden fazla gömünün de yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca sandık mezarların iç içe, yan yana, birbirini keserek farklı evrelerde defalarca kullanım gördüğü de anlaşılmıştır (Resim: 3).

2010 yılında kazısı yapılan sandık mezarlar içerisinde ilginç örneklerle rastlanmıştır. Bunlardan biri pişmiş toprak plaka-çatı kiremidi parçalarıyla üzeri kapatılmış bir bebek mezarı olan M 557 No.lu mezardır. Bu mezarda fayanstan yapılmış 1 adet Priapos, 1 adet Harpokrates, 2 adet Bes figürünü biçimli *amulet*ler, *scarebe* ve *phallos* biçimli boncuklar gibi zengin buluntular ele geçirilmiştir (Resim: 4). Bu figürinler, bize, Mısır kökenli tanrıların, Attaleia'da saygı gördüğünü göstermesi

açısından önem taşımaktadır. Pişmiş toprak plakalarla örtülmüş mezarlara ek olarak, M 547 No.lu sandık mezar içerisine oturtulmuş küçük boyutlu yarım *pithos* içine hediyeleriyle gömülmüş bebek iskeleti ilginç örnekler arasındadır.

M 641 No.lu sandık mezarda çok kötü durumda bir terrakotta Di-onysos başı bulunmuş ve yerinde paraloid B72 ile sağlamlaştırılarak zahmetli bir çalışma sonunda kaldırılmıştır. Hellenistik etkiyle Roma Döneminde yapılmış olan bu başın daha sonra müze laboratuvarında temizliği ve onarımı yapılmıştır (Resim: 5).

Sandık mezarlardan ele geçirilen buluntular, genel olarak Hellenistik, Roma ve Geç Roma Dönemine tarihlenmektedir.

2- *KHAMASORION TİPİ MEZARLAR*

2010 yılı sonu itibariyle kazısı tamamlanmış olan *khamasorion* tipi mezarlar toplam 51 adettir. 2010 yılında 21 adet bu tipte mezarın kazısı gerçekleştirilmiştir. *Khamasorion* mezarlar, ana kayanın yüzey seviyesinden belirli bir derinliğe kadar düzgün dikdörtgen biçimde şekillendirildikten sonra, ölü yataklarının yanlara doğru genişletilerek oyulması suretiyle yapılmış mezarlardır. Bu tip mezarlarda genellikle ölü yatakları, mezarın iki uzun yanında veya “U” biçiminde, iki uzun yan ve bir dar yanında olacak şekilde, yanlara doğru oyularak oluşturulmuştur. Bu mezar tipi içerisinde yalnızca M 712 No.lu mezarda güney uzun kenarında tek ölü yatağı bulunmaktadır. M 813 No.lu mezarın ölü yatakları ise “U” biçimini oluşturmaz. Bu mezarda, ölü yatakları asimetrik olup bir tarafta iki katlı, diğer tarafta tek katlıdır.

Mezarların hepsinde olmasa da, bazılarının yan duvarlarında bir ya da birkaç adet niş yapıldığı görülmüştür. Münferit birkaç örnek ise dikdörtgen formda anakayaya oyularak yapılmışlardır. Mezarların dar kenardaki duvarlarından birinde mezarın içine girişi sağlayan ayak koyma oyukları veya kabaca şekillendirilmiş bir çıkıntı ya da düzgün basamaklar yapılmıştır.

Ayrıca, bu tip mezarlarda tamamında olmasa da karşımıza çıkan diğer bir ortak özellik, taban seviyesinde mezarın merkezinde ve uzun duvarlara paralel bir şekilde yer alan dikdörtgen formlu tekne biçimindeki çukurlarıdır. M 633, M 712 ve M 826 No.lu mezarlarda bu çukurun kapak taşlarıyla kapatılmış olduğu görülmüştür. Mezarlar içerisinde, hem ölü yataklarına hem de merkezdeki çukur içerisine olmak üzere, çok sayıda üst üste konmuş iskeletler ortaya çıkarılmıştır. Bu tip mezarların tamamının içi ve tabanı kireç kum karışımı bir harç ile sıvalıdır. M 107 No.lu mezarda (lahit kapaklı) ve M 554 (blok kapaklı) kapakların oturduğu kısımlar harç ile izole edilmiştir. Kazı sırasında, bu tip mezarların birçoğunun döneminde soyulduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. *Khamasorion* tipi mezarların içerisinde ele geçirilen buluntular, genel olarak Roma Dönemine (M.S. 2. ve 3. yy.) tarihlenmektedir. Ayrıca, bu tipteki mezarlardan bazılarının toplu mezar olarak kullanıldığı, onlarca iskeletin üst üste yığın halinde aynı anda ya da kısa aralıklara mezara konulmuş olduğu görülmüştür. Bu tipteki mezarlardan M 444'ün kazısı 2009 yılında başlamış, kötü hava şartlarından dolayı 2010 yılında bitirilmişdir. Toplam 157 kafatası belirlenmiş ve iskeletlerin üst üste ezilmiş olarak aynı doğrultuda yatırılmış olduğu görülmüştür. Bu iskeletler yığını, salgın hastalık veya doğal afet sonucu meydana gelmiş olabilecek toplu ölümler sonucunda gömü yapıldığını akla getirmektedir. 2010 yılında toplu mezar örneği olarak M 313 ve M 706 No.lu mezarlar karşımıza çıkmıştır. M 313, düz bir biçimde dikdörtgen formda anakaya ya oyulmuş, tabanı düz bırakılmış bir örnektir. Üst kotta, aynı yönde yatırılmış, toplu halde iskeletler bulunmuştur. İskeletlerin buluntusuz olması ve iç içe geçmiş olmasından dolayı aynı veya yakın zamanlarda gömüldüğü düşünülmüş, bu bağlamda salgın hastalık ya da bir afet sonucu gömülmüş olmaları ihtimalini akla getirmiştir. Bu mezarda toplam 62 adet kafatası tespit edilmiştir (Resim: 6).

2010 yılında yapılan kazı çalışmalarında *Khamasorion* tipi mezarlar ana başlığı altında değerlendirilen ve farklı özellikler gösteren örnekler gruplandırılarak aşağıda verilmiştir:

A- Kapaklı Mezarlar: M 107 ve M 633 No.lu mezarların üzeri Pamphylia tipi akroterli lahit kapakları ile kapatılmıştır. M 107 No.lu mezarın alınlığındaki yazıt, Akdeniz Üniversitesi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Nuray Gökalp tarafından okunmuş olan yazıtta “*Aquilius Bassus (bu mezarı) henüz hayattayken kendisi için (yaptırdı)*” denilmektedir. Kapaklı mezarlar kategorisindeki M 554 No.lu mezarın üzeri ise düzgün tıraşlanmış uzun, dikdörtgen prizma formulu 3 bloğun yan yana konulmasıyla kapatılmıştır (Resim: 7). Mezarın üstünü kapatan bloklardan giriş bölümündekinin kırılmış ve buraya bir *osthotek* kapağının konulmuş olması, döneminde soyulmuş olduğunu göstermektedir. *Osthotek* kapağı, nekropolde bu tip mezarların varlığını göstermesi açısından da önemli bir bulgudur.

B- Anakayaya Oyulmuş Sekili-Ölü Yataklı Mezarlar: 2010 yılında nekropolde ilk defa iki ve üç katlı, ranza biçiminde ölü yataklarına sahip mezarlara rastlanmıştır. Alanda az sayıda ortaya çıkan bu tip mezarlar, yüzey seviyesinden aşağı doğru anakayaya kademeli olarak, üst üste oyulan *klinelerle*, ranza sistemi oluşturulmuş ve çoklu gömüye imkân verecek hale getirilmiştir. Böylece birden fazla ölü yatağı “U” biçiminde kademeler halinde tek mezar içinde şekillendirilmiştir. M 637, M 695, M 813 No.lu mezarlar bu tiptedir. M 695 üç kademeli ölü yataklarına sahiptir ve Attaleia nekropolü için şimdilik tekil bir örnektir (Resim: 8). Üç kademedeki ölü yataklarındaki iskeletler dağınık halde bulunmuş, ikinci katta dağılmış kemiklerin yığın halinde bir araya toplandığı görülmüştür. Mezarda toplam 42 adet kafatası ve karışık iskelet parçaları tespit edilmiştir. Buna ek olarak mezarın taban seviyesinde, merkezde bulunan dikdörtgen tekne biçimli çukurda da buluntu ve dağınık halde iskeletler ortaya çıkarılmıştır. Az sayıdaki buluntudan ve dağınık haldeki kemiklerden mezarın döneminde soyulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Buluntuları arasındaki bir sunakçık üzerinde, yazıtta “*Panemyris adıyla da bilinen Elpidianos*” ismi geçmektedir. Pişmiş toprak *unguentariumlar* mezarı M.S. 2.yy. sonu M.S. 3. yy. başına tarihlenmektedir. Ancak mezarda ele geçirilen bronz bir Selge sikkesi M.Ö 1. yüzyıl aittir.

M 637 No.lu mezar ise, iki katlı ölü yatağına sahiptir (Çizim: 1). Mezarın birinci kat ölü yataklarında dağınık halde kemikler bulunmuş olup iskeletlerin taban seviyesindeki ölü yataklarında ve merkezde yoğun olduğu görülmüştür. Mezarın güney uzun kenarındaki birinci kat ölü yatağı sıva ile kapatılarak bir bölme haline getirilmiştir. Bu ölü yatağı gömü yapıldıktan sonra, tek sıra taş örgüsü ve sıvayla kapatılmıştır (Resim: 9). Bu sıvalı bölmede bir iskelet ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, mezarın doğu ve batıdaki dar kenarlarında yer alan birinci kat ölü yataklarında harçla şekillendirilmiş sunu çukurları tespit edilmiştir. Taban seviyesinde üzeri pişmiş toprak plakalarla kapatılmış gömüye ait ölü hediyeleri zengin olup bir Caracalla büstlü sikke-madalyon, üzerinde Tanrı Sol figürü bulunan akik yüzük taşı, akik taşı üzerinde at üzerinde akrobat figürü bulunan gümüş yüzük, sabuntaşından yapılmış balık ve *phallos* biçimli amuletler ve Medusa başlı kolye ucu ele geçirilmiştir. Bu mezarların yüzey seviyedeki kısımları, kazı öncesi yüklenici firmanın hafriyat çalışmaları sırasında iş makinelerince tahrip edildiği için üzerlerinin ne şekilde kapatıldığı bilinmemektedir.

C- Blok Kapaklı-Sekili Mezarlar: Bu tip mezarların üzeri, merkezde dikdörtgen bir açıklık oluşturacak şekilde, üç adet düzgün tıraşlanmış dikdörtgen bloğun iki uzun kenara ve bir dar kenara yerleştirilmesiyle örtülmüştür. Bu üç adet blok, “U” biçimi oluşturacak şekilde mezarın anakaya duvarlarına oyulmuş girintilere harçla oturtularak sabitlenmiştir. Bu tip mezarların bazılarının içerisinde, alt kotta üst bloklarla aynı şekilde konulmuş “U” biçimli bloklarla ikinci bir kademe ile ölü yatağı (seki biçiminde) yapılmıştır. Yüzey seviyesinde, mezarın üzerini kapatan bu blokların ortasındaki dar, dikdörtgen açıklık düzgün tıraşlanmış blok parçaları, devşirme mimari parçalar ve moloz taşlarla doldurularak kapatılmıştır. Bu tip mezarlarda nişe rastlanmamıştır. Bu tipteki mezarlar, M 17, M 68, M 85, M 112, M 144, M 704 ve M 735 No.lu mezarlar olup 7 adettir. 2010 yılında M 704 ve M 735’in kazısı gerçekleştirilmiştir.

D- Düz Dikdörtgen Biçimli Mezarlar: Bu tip mezarlar, basit ve geniş dikdörtgen formda, anakayaya oyularak yapılmış, düz biçimde tıraşlan-

miş yan duvarlara sahiptir. Ayrıca, bu mezarların diğerlerinden farklı olarak tabanı ve iç yan duvarları sıvasızdır. M 313, M 706 ve M 824 bu tipte mezarlardır. M 704’te mezar tabanında küçük ebatta, dikdörtgen formda bir çukur ortaya çıkmıştır. Bu mezarlardan M 313 ve M 706 No.lu mezarlarda üst üste onlarca iskelet bir arada gömülmüştür. M 444 No.lu mezardan farklı olarak bu mezarlarda çok sayıda ölü hediyeleri ele geçirilmiştir. Bu mezarların yüzey seviyedeki kısımları, kazı öncesi yüklenici firmanın hafriyat çalışmaları sırasında iş makinelerince tahrip edildiği için üzerlerinin ne şekilde kapatıldığı bilinmemektedir. Ancak, sağlam olarak ele geçirilen kapak örnekli mezarlardan benzer biçimde kapatılmış olma olasılığı göz önünde bulundurulmalıdır.

M 830 No.lu mezar da düz dikdörtgen duvarlı olmasıyla bu başlık altında değerlendirilmiştir. Buna karşın uzun kenarlarında ikişer, bir dar kenarda bir niş yapılmıştır. Tamamen sıvalıdır ve güney uzun kenara konan küçük ve uzun dikdörtgen blokla seki oluşturulmuştur. Bu özellikleriyle bu gruptaki diğer örneklerden farklılık göstermektedir (Resim: 10). Bu mezarda üst seviyede, mezarı kapatmak için kullanılmış iki yanı kırık yazıtlı bir blok parçası bulunmuştur. Okunabilen kısmında, “...*Calpurnius*..., eşleri *Calpurnia* ...*Apulia Eutykhia* ve ...için, kendisi ve ailesi için [mezarı yaptırdı]” denilmektedir. Mezarın buluntuların arasında kurşun bir kremasyon kabı, çok sayıda *ungunterium*, *strigilis*, iğne ve bronz eserler bulunmaktadır. Buluntular ışığında mezar M.S. 2. yy.ın sonlarına tarihlenmektedir.

3- DROMOSLU ODA MEZARLAR

Bu mezarların sayısı, 2010 yılı sonu itibariyle toplam 29’a ulaşmıştır. Bu mezarlar, anakayaya oyularak yapılmış, girişi basamaklı dromos biçiminde, dikdörtgen planlı oda mezarlardır. 2010 yılında, M 267, M 368, M 452 ve M 705 No.lu dromoslu mezarların kazısı gerçekleştirilmiştir. Bu mezarlardan yalnızca M 368’in girişi doğuya, diğerlerinin girişi ise güneye bakmaktadır. Bu mezarlara giriş, yaklaşık dikdörtgen

formlu, kapıya doğru hafifçe genişleyen, basamaklı *dromos*la sağlanmaktadır. *Dromos*ların basamakları üzerinde ve sahanlıkta, kapı önünde mezara hediye olarak bırakılmış pişmiş toprak *unguentarium*lar ve pişmiş toprak kaplar ele geçirilmiştir. Ayrıca bazı mezarlarda *dromos*ta ortaya çıkarılan, kremasyon bulguları ve iskeletler bu alanın da defin alanı olarak kullanıldığını göstermiştir. M 368 No.lu mezarın *dromos*unun, bir bölümü basamaklar tahrip edilerek ölü yatırılabilir hale getirilmiştir. Sonradan yapıldığı anlaşılan bu düzenleme üzerine yatırılmış bir iskelet ortaya çıkarılmıştır.

*Dromos*lu oda mezarların kapısı genellikle, büyük ebatlı, kabaca düzeltilmiş bir monoblok taşla kapatılmıştır. Yalnızca M 452’de bu kapak taşına rastlanmamış olup bu mezarda çok az sayıda kemik parçası ve buluntu ele geçirildiğinden soyulmuş olduğu anlaşılmıştır. M 368 ve M 705’te kapıyı kapatan blok, iri moloz taşlar ve pişmiş toprak plakalarla desteklenmiştir. Mezar odalarında taban düz bir biçimde tıraşlanmış ve iskeletler bu taban üzerine mezar duvarlarına paralel doğrultuda yatırılmıştır. Yalnızca M 452 No.lu mezarın tabanı üç tarafında hafifçe yükseltilmiş ölü yatağı biçiminde şekillendirilmiştir. M 368 ve M 705 No.lu mezarlarda kötü durumda iskelet parçaları ile az sayıda buluntu (pişmiş toprak ve cam *unguentarium*lar, sikke ve boncuklar) ele geçirilmiştir. Mezarların merkez alanında, girişe paralel uzanan, taban seviyesinden itibaren derinleşen, küçük dikdörtgen formlu tekne biçiminde hareket çukuru bulunmaktadır. Bu mezarlarda içerisinden ele geçirilen buluntular, genel olarak Hellenistik Döneme (M.Ö. 3.yy. başından başlayarak M.Ö. 2. yy. a uzanan dilime) tarihlenmektedir.

2010 yılında kazısı yapılan bu tip mezarların en ilginç örneğini M 267 No.lu mezar oluşturmaktadır. Hellenistik Dönemde kullanılmış olan mezar, Roma Döneminde (M.S. 2. yy. sonu -3. yy. başı) *dromos* bölümünde bazı düzenlemeler yapılarak ikinci kez kullanılmıştır. *Dromos*un iki yan duvarına iki kademe halinde, üst üste girinti şeklinde anakaya oyularak ölü yatakları karşılıklı bir biçimde oluşturulmuştur. Ayrıca, *dromos*un 2. basamağı hizasında devşirme bloklar, moloz taş

ve harçla bir duvar yapılarak bu bölüm doldurulmuş ve *dromos khama-sorion* karakteristiğinde bir mezara dönüştürülmüştür (Resim:11) Oda girişi önüne yine devşirme bloklardan inişi kolaylaştırmak amacıyla basamaklar yapılmıştır. Ölü yataklarında dağınık halde insan kemikleri ortaya çıkarılmıştır. Kapı önünde kalın bir tabaka halinde, çok sayıda hayvan kemiği ele geçirilmiştir. Bir köpek iskeleti, odayı kapatan kapak taşı önüne yatırılmış olarak ele geçirilmiştir. Ayrıca kapı sahanlığında yoğun şekilde kremasyon izine ve çok sayıda insan kemiği parçasına, dağınık halde rastlanmıştır. Kapıyı kapatan bloğun, bu ikinci kullanım sırasında düzgün tıraşlanarak, iç kısma gelen bölümün profilli bir şekilde düzeltildiği görülmüştür. *Dromosun* ve mezar odasının duvarları ikinci kullanım sırasında sıvanmış ve (kırmızı, yeşil renkte yaygın şekilde görülen ve taban seviyesine yakın kısımlarda korunabilmiş) çiçek motifli freskle süslenmiştir. Kapının hemen sağında, güneydoğudaki kısa duvarında bir girland motifi (kırmızı, yeşil renklerde) korunmuş haldedir (Resim:12). Mezar içerisinde, kuzey duvarının önüne yatırılmış iskelete ait dağılmış kemikler ve batı kenarında az sayıda kemik parçası ile ölü hediyeleri *insitu* halde ortaya çıkarılmıştır. Buluntular arasında bir pişmiş toprak *olpe*, cam ve pişmiş toprak *unguentariumlar*, bronz *strigilis* bulunmaktadır. Mezarın duvarlarındaki renkli fresk, kazı çalışmaları sırasında mevcut imkanlar dahilinde, restoratörler tarafından kısmen temizlenebilmiştir. Freskin korunmasına yönelik koruma ve onarım çalışmaları sürdürülmektedir.

4- KREMASYON GÖMÜLER

2010 yılında daha önceki yıllarda olduğu gibi anakaya doğal boşluklarına konulmuş pişmiş topraktan yapılmış kremasyon kaplarına rastlanmıştır. Bu kapların bazılarının anakayanın yuvarlak formda oyulmasıyla oluşturulmuş çukurlara konulmuş olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan bazılarının içinde kemik parçaları yanında kemik spatula, koku şişesi, takılar ve kurşun *pyxis* gibi buluntular ortaya çıkarılmıştır. 2010 yılı kazı çalışmalarında, kremasyon kaplarının yanı sıra, bir

sandık mezar içerisinde doğrudan yakılma işlemiyle yapılmış gömü de ele geçirilmiştir. Bu mezarda düz bir biçimde yatırılmış olan iskeletin kömür ve kül haline gelmiş kemiklerinin izleri tespit edilmiştir.

5- PİŞMİŞ TOPRAK PLAKALARLA YAPILMIŞ MEZARLAR

2010 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında direkt olarak doğal anakaya üzerine yerleştirilmiş iskelet üstüne karşılıklı iki yandan üçgen çatı biçimi oluşturacak biçimde pişmiş toprak levhaların konularak kapatıldığı basit mezar örneklerinin kazısı da gerçekleştirilmiştir. M 638, M 629 ve M 815 No.lu mezarlar bu tiptedir. M 590 No.lu çocuk mezarı ise alt kotunda yer alan sandık mezarın içerisine gömülen bireyin üst kotunda yer almaktadır. Dolgu toprak üzerine defin gerçekleştirildikten sonra üzeri pişmiş toprak düz plaka parçaları konularak kapatılmış farklı bir örnektir. Bu tip mezarlar, Roma ve Geç Roma Döneminde çokça tercih edilen mezar tipidir.

NEKROPOLDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KORUMA ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmaları tamamlanırken alanda bulunan pişmiş toprak plakalarla yapılmış olan M 88 ve M 147 No.lu iki mezarın üzeri jeotekstil, kum ve çakıl ile kapatılarak koruma önlemleri alınmıştır. Ayrıca, kuzey duvarı olarak adlandırılan duvarın sıvalı olan bir bölümü jeotekstil ile kapatılarak koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Güneybatı duvar kütesinin kuzeydoğu ucunda, zamanla kayaçlaşarak taşlaşmış toprak kütesi duvara kaynamış ve kazılamayacak kadar sert bit dokuya sahip olmuştur. Bu kütle içerisinde bir iskelet ve alt kotundaki kafatası tespit edilmiş, ancak çok sert kaya dokusu içerisindeki bu iskelet ve kafatası kazılamamıştır. Bu nedenle, üzeri jeotekstil ile kapatılarak koruma altına alınmıştır.

Alanda mezar mimarisine iyi bir örnek teşkil eden, en büyük ebatlı ve iki mekânlı M 39 No.lu mezarın kazı çalışmaları öncesinde iş maki-

nelerinin hafriyatı sırasında tavan bölümünün büyük bir kısmı yok edilmiştir. Duvarları, *klineleri*, basamakları ve tabanı tamamen sıvalı olan bu mezar, açık hava koşulları, zaman zaman su baskınlarının vereceği tahribata açık halde olduğundan üzerinin bir örtü çatı ile kapatılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda mezarın üzeri, anakayaya bağlayıcı herhangi bir fiziksel müdahale edilmeden konulmuş sökülebilir, geçici, metal konstrüksiyon ve PVC çatı kaplama malzemesi ile kapatılmıştır.

Nekropolde bulunan mezarlar içerisinde, iki evreli kullanıma güzel bir örnek teşkil eden ve duvarları freskli olan M 267 No.lu *dromoslu* oda mezarın üzeri de, kötü hava koşullarından ve gün ışığından zarar görmemesi için aynı malzeme ile yapılmış metal konstrüksiyon üzerine çatı kapatılmıştır (Resim: 13). Bu mezarda, çatı üst kısmındaki uçta kesite oturtulduğundan, taban seviyesindeki bölümünün taşıyıcı unsuru olarak demir çubuklar, mezarın çevresindeki anakaya doğal dokusu üzerindeki kısımlarda, üç noktada 1 cm. çapındaki yuvalara sabitlenmiştir. Bu korumaya yönelik çatı sistemleri, Büyükşehir Belediyesi imkânlarıyla ve geçici olarak sökülebilir nitelikte yapılmış ve böylece bu iki önemli mezara yağmur sularının dolması engellenmiştir. Ayrıca bu mezarların çevresine kum torbalarıyla bariyerler oluşturulmuştur.

BULUNTULAR VE İSKELETLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Attaleia kenti nekropol alanında Mart 2008 ayından 22 Aralık 2010 tarihine kadar, gerçekleştirilen kazı çalışmalarında mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılmış çok sayıda *unguentariumlar*, megara kaseler, *lagynoslar*, alabastronlar, biberonlar, *amphoralar*, testiler, az sayıda figürin, cam koku şişeleri, kaseler, boncuklar, kemik iğneler, kemik objeler, çok sayıda sikkeler gibi yüzlerce buluntu ele geçirilmiştir.

12672 ada, 1 ve 2 parselin kazı öncesi modern yerleşim alanı olarak kullanılması ve buradaki yapılara ait foseptik çukurlarının olması nedeniyle, mezarların içerisine giren foseptik atığın oluşturduğu nem ve kimyasal atıklar, buluntulardan özellikle metal olanların büyük oranda

bozulmasına sebep olmuştur. Kazı çalışmaları sırasında çizim, belgeleme çalışmaları, mezarlar içerisinden gelen heykeltıraşlık ve mimari parçaların tasnifi, temizliği ve seramiklerin yıkanması işlemleri de gerçekleştirilmiştir.

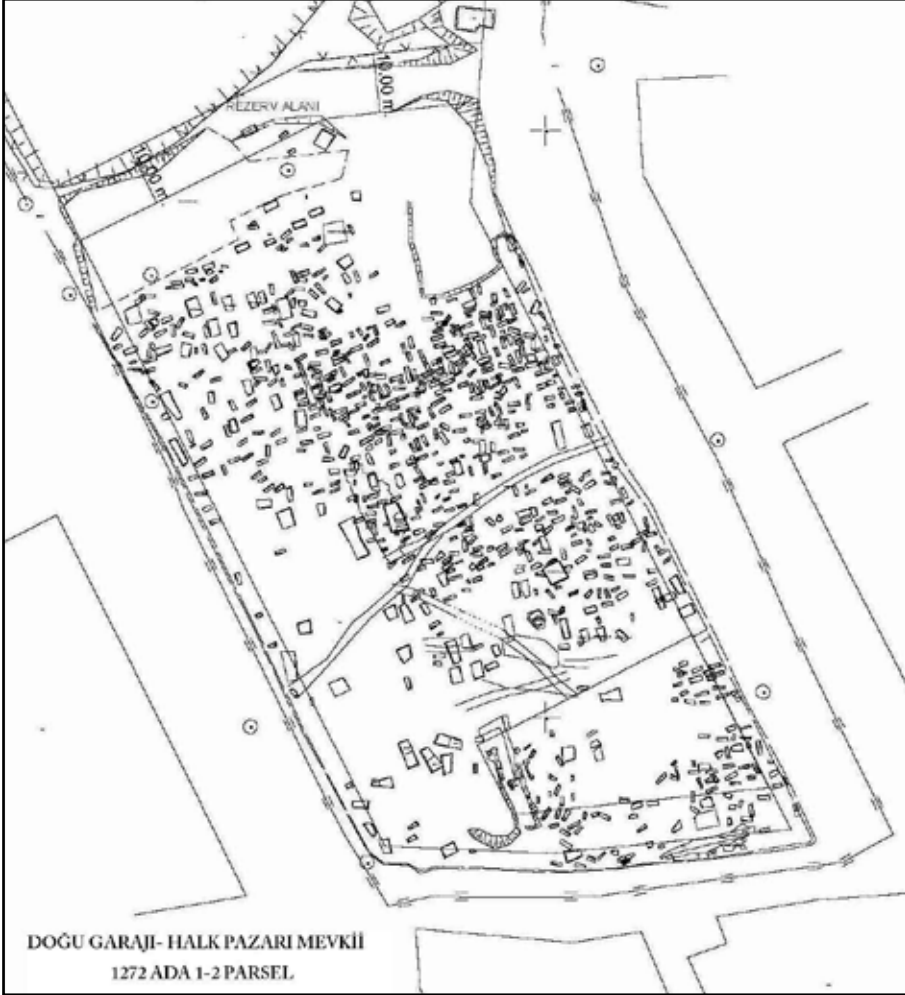
Bu uzun soluklu kazı çalışması sonrasında ele geçirilen çok sayıda buluntuların tasnifi, onarımı ve envanter çalışmaları halen devam etmekte ve müze laboratuvarında konservasyon ve restorasyonları yapılmaktadır.

Mezarlarda ele geçirilen çok sayıda iskelet, Bakanlığımızın olurlarıyla Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Antropoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Ayla Sevim Erol başkanlığında bir ekip tarafından incelenmektedir. Bu incelemelerde Attaleia kentinde yaşayanların beslenme alışkanlıkları, geçirdikleri hastalıklar, yaş ve cinsiyet belirlemeleri gerçekleştirilmektedir. Yapılan çalışmalar sırasında kemikler üzerinde bazı deformasyonlar belirlenmiş olup, özellikle bir kafatası üzerinde görülen “kültürel deformasyon” çok önemli bir bulgu olması itibarıyla öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra nekropolde ortaya çıkarılan yazıtlar üzerinde, Akdeniz Üniversitesi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümünden Yrd. Doç. Dr. Nuray Gökçalp tarafından epigrafik çalışmalar gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Ele geçirilen stel parçaları, lahit kapakları ve kurşun plaka gibi yazıtlı örnekler, kent hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

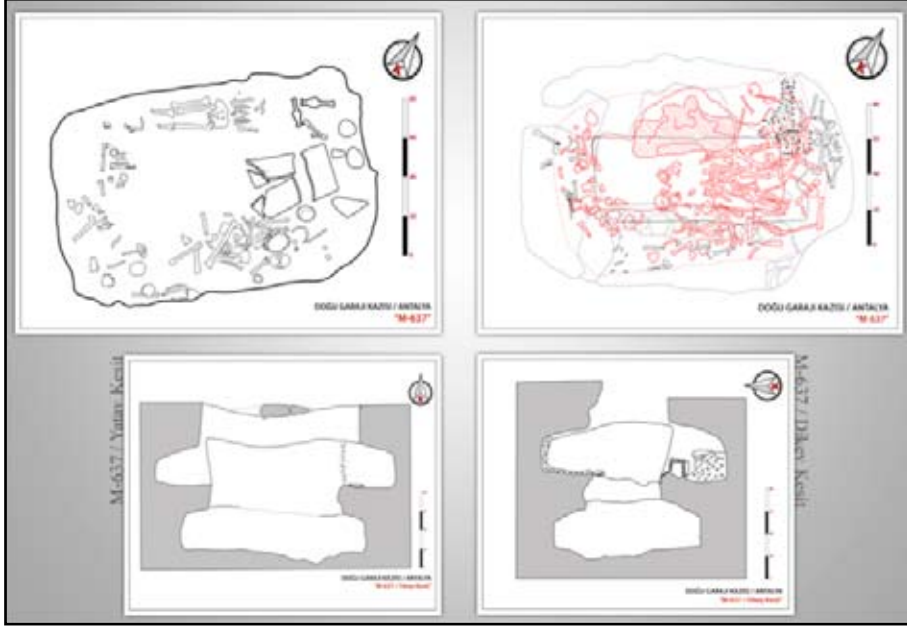
Kazı çalışmaları tamamlanan nekropol alanı, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından 22.02.2011 gün ve 4866 sayılı karar ile “1. Derece Arkeolojik Sit Alanı” ilan edilmiştir. Nekropol alanının yol kotundan ortalama 5.5 m. derinlikte yer alması sebebiyle çevresel etkiler sonucu oluşacak tahribatın önlenmesi amacıyla konservasyon çalışmalarının yapılması ve Attaleia antik kentinin M.Ö.2. yy. öncesi varlığına, nekropol tipolojisine ışık tutan bu önemli alanın korunması ve sergilenmesine yönelik projelerin kurula sunulmasıyla değerlendirileceği karara bağlanmıştır. Büyükşehir Belediyesince, kurula sunulmak üzere, alanın üzerinin çatı ile kapatılmasıyla ilgili bir proje hazırlanmaktadır.

Attaleia nekropol alanında ortaya çıkan mezarlarda yapılan kazı çalışmalarında, bugüne kadar hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız Attaleia kenti ile ilgili çok önemli arkeolojik bulgular elde edilmiştir. Antik kaynaklarda, Attaleia kentinin Bergama Kralı II. Attalos tarafından M.Ö. 2 yy. da, kurulduğu belirtilmektedir. Nekropol uzun bir zaman dilimi boyunca çok yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Mezarlar içerisinde ele geçirilen buluntular M.Ö. 3. yy. - M.S. 4. yy. arasındaki döneme tarihlenmektedir. 700 yıl boyunca kesintisiz olarak kullanıldığı anlaşılan nekropol alanındaki bulgular, Attaleia antik kentinin bugüne kadar bilinen tarihini 1 yy. erkene çekmektedir.

Antik Çağda Akdeniz'in yoğun bir deniz ticaret güzergâhı üzerinde yer alan ve bir liman kenti olan Attaleia, uzun süre Pamphylia Bölgesi'nin önemli kentlerinden biri olmayı sürdürmüştür. Ancak kente ait az sayıdaki kalıntı günümüze kadar korunagelmıştır. Kent, büyük oranda Osmanlı Dönemi ve günümüz yerleşimi altında kaybolmuştur. Bugüne kadar yapılan kazı ve sondaj çalışmaları arasında en geniş alanda yapılan kazı çalışması olması sayesinde, nekropole ait büyük bir bölüm ortaya çıkarılabilmiş; mezar tipolojisi, ölü gömme biçimleri ışığında ve ortaya çıkarılan bulgularla Attaleia'nın sosyal, kültürel, ekonomik yapısı hakkında çok önemli ipuçları elde edilmiştir.

Plan 1: Doğu Garajı Halk Pazarı Mevkii.

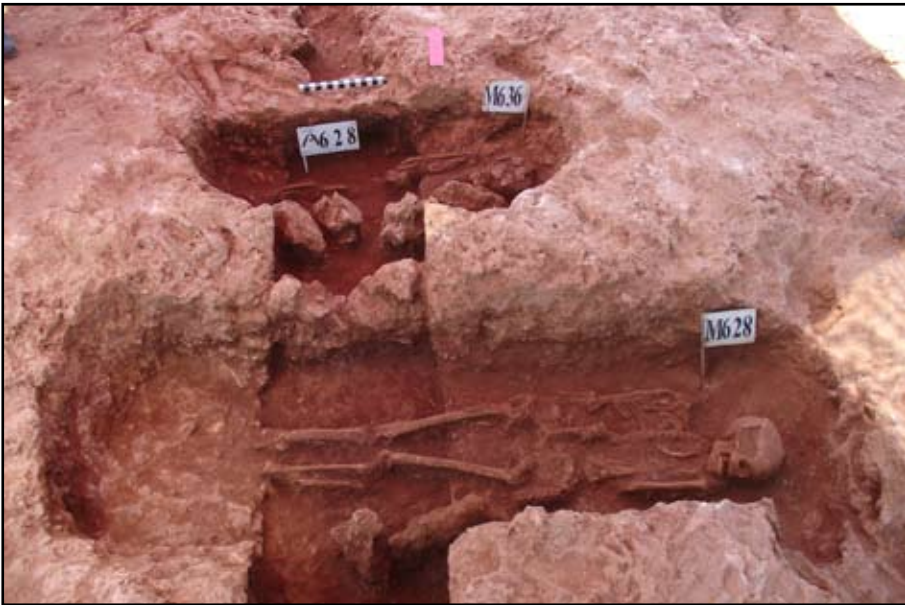
Çizim 1: M 637 No.lu, iki katlı ölü yataklı mezar.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

İZMİR İLİ, ALIAĞA İLÇESİ, BOZKÖY BİÇEROVA MEVKİİ KYME ANTİK KENTİ DOĞUSU SUR DIŞI YAPILARI VE DOĞU NEKROPOLÜ KURTARMA KAZISI

Erdal KORKMAZ*
Beyhan GÜRMAN

İzmir İli, Aliağa İlçesi, Bozköy, Biçerova Mevkii'nde Kyme antik kentinin doğusunda İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 20.9.1990 tarih ve 2253 sayılı kararı ile tescilli III. derece arkeolojik sit alanında, koruma amaçlı imar planında sanayi tesisi olarak tanımlı; Urla K 17-C2-2A pafta, 207 parselde saç haddehanesi kurulması planlanmıştır. 2010 yılında yapılan sondajlar sırasında, bazı açmalarda kireç taşından üçgen alınlıklı kapakları ve aynı taştan oyulmuş tekneleri olan lahit mezarların ortaya çıkması nedeniyle, kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiştir.

Kurtarma kazısı Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 26.7.2010 tarih ve 158438 sayılı izni çerçevesinde yürütülmüştür. Özellikle kışın oluşan yağışlara bağlı olarak tamamen sular altında kalan parseldeki kurtarma kazıları, 26.7.2010-10.11.2010 tarihleri arasında, 3 arkeolog, 2 sanat tarihçi, 2 restoratör, 2 harita tekni-

* Erdal KORKMAZ, Arkeolog, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü 35260 Konak, İzmir/TÜRKİYE.
Beyhan GÜRMAN, Sanat Tarihçi, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü 35260 Konak, İzmir/TÜRKİYE

** Kazımızı her yönüyle destekleyen Müze Müdürü Mehmet TUNA'ya, kazı ekibinde sorumluluk bilinci içinde uyumlu ve özverili çalışmaları nedeniyle Arkeolog Sinem KIR, Arkeolog Miray MİMAROĞLU, Arkeolog Serkan GÜÇHAN, Sanat Tarihçi Tuluğ ASLAN, Sanat Tarihçi Meltem ERDUL MERGEN, Restoratör Sinem AKAMCA, Restoratör Eren Erten AKMAN ve Harita Teknikerleri Emin HELVACI ile Celal OK'a, kazı ile ilgili dokümanların oluşturulmasına katkılarından dolayı Arkeolog Ayfer LEVENT'e teşekkür ederiz.

keri ve 65-80 işçi ile devam etmiştir. Kurtarma kazısı henüz sonuçlandırılmamış olup 2011 yılında da kazı çalışmalarına devam edilecektir.

Kurtarma kazısı yapılan 207 parsel; 83.568 m² lik alana sahiptir. Arazi kuzeye doğru çok az meyillidir. Denizden yüksekliği 8.00-8.20 m.dir. Parselin kuzey, güney ve batısını yaz-kış akan dereler sınırlamaktadır (Harita: 1). Bu dereler nedeniyle taban suyu oldukça yüksektir. Kurtarma kazısı yapılan alan yazın kuruyan bir bataklıktır. Yüksek taban suyu alanda kazı yapılması için uygun olmayan bir durum yaratmaktadır. Kazılar esnasında yapılan açmalarda yaklaşık -0.50 m. kotundan sonra taban suyu ile karşılaşmıştır. Arazideki taban suyunu düşürmek amacıyla İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan 10.12.2009 tarih ve 5303 sayılı karar doğrultusunda, parsel çevresindeki derelerde derinleştirme çalışmaları yapılarak, kazı çalışmaları için uygun bir zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Ancak derelerin derinleştirme işlemine rağmen arazinin taban suyu yeterince düşmemiştir (Resim: 1).

Kazı alanı, memleket koordinatlarına bağlı 25x25 m. karelere bölünmüş, kareleri oluşturan yatay çizgiler Y1,Y2..., dikey çizgiler D1,D2... şeklinde kodlanarak kareler sistemi adlandırılmıştır. Bu 25x25 m.lik kareler de memleket koordinat sistemine bağlı 5x5 m.lik birimlere ayrılarak, alfabetik sisteme göre kodlama yapılmış ve bu şekilde buluntu alanları isimlendirilmiştir. Yürütülen kazı çalışmaları sırasında fotografik belgelenmeler, GPS (Global Positioning System) ve nivo ile yapılan ölçümlerin yanı sıra, ortaya çıkan arkeolojik kalıntı ve buluntuların x, y ve z değerlerinin tespiti 3 derece memleket koordinat (ITRF- 96) sistemine bağlı olarak GPS ve total station ile yapılmıştır. Ölçüm sonuçları bilgisayar ortamında DWG ve NCZ dosyaları olarak derlenmiştir. Açmalarda ortaya çıkan arkeolojik bulguların plan ve kesit çizimleri yanı sıra üç boyutlu çizimleri de yapılmıştır¹.

1 Kurtarma kazısına ilişkin plan, kesit, çizimler ile bunların DWG ve NCZ dosyası formatlarına ulaşmak için İzmir Müze Müdürlüğü'nde görevli kişilere başvurulması gerekmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi parsel kışın başlayan yağışlarla tamamen sular altında kalmaktadır. Kazılarda ortaya çıkan mezarlar ile diğer duvar/temel kalıntıları ve antik yolun bu şartlar altında korunması oldukça güçtür. Ancak kalıntıların korumasız bırakılması da söz konusu edilemezdi. Bunun için kazılarda ortaya çıkan kalıntıların koruma önlemlerinin neler olabileceği, en baştan beri tartıştığımız bir sorun olarak karşımızdaydı. Bu sorunu aşmak için Kyme Kazısı Başkan Yrd. Restoratör Doç. Dr. Bekir Eskici başta olmak üzere, uzmanların görüşlerine başvurularak çözümler aranmıştır.

Kazılarda ortaya çıkan ve çıkması muhtemel kalıntıların gerekli konservasyon ve konsolidasyon çalışmaları yapılarak yerlerinde korunmalarının uygun olacağı görüşü benimsenmiştir. Uygun yöntem belirlenip konu İzmir II Numaralı Koruma Bölge Kurulu'na iletilerek alınan karar doğrultusunda, kazı sezonu sonunda ortaya çıkan kalıntıların üzerinin kapatılması planlandı. Kalıntıların ticari adı jeotex olan kumaş ile örtülmesi, bu örtünün hidrolik kireç ile yöre toprağından yapılan harç ile sıvanması ve kalıntıların yıkılmalarının engellenmesi için çevrelerinin torbalanmış çakıl-mıcır ile desteklenmeleri ve yöre toprağı ile kapatılmaları uygun görülmüştür. Bu işlemler 2010 yılı kazı sezonu sonunda gerçekleştirilerek kalıntıların bataklık içinde yok olmaları engellenmiş, buldukları yerde maksimum seviyede korunmaları sağlanmıştır.

Kazı çalışmalarında çeşitli malzemelerden arkeolojik buluntular ele geçirilmiştir. Bunlar mermer ve kireç taşından mezar stelleri, bronz sikke ve diğer bronz objeler, altın diadem ve boncuklar, insan (kadın ve erkek) ve çeşitli hayvanlara (horoz, domuz, kaplumbağa, güvercin (kumru), at veya kuş üstünde insan, koç v.s) ait pişmiş toprak figürünler, taş ve pişmiş toprak ağırlıklar, kemik, kurşun ve demirden objeler ile pişmiş topraktan kap ve *amphoralar*dır. Bu kadar çeşitli malzemeyi tanımlayabilmek, tasniflerini yapıp kataloglarını hazırlayabilmek için ilimizdeki üniversitelerin ilgili bölümleri ile yakın çevremizde yürütülen bilimsel arkeolojik kazılarda görevli akademisyenlere ihtiyaç duyulduğunu danışılmıştır.

KURTARMA KAZISI ÖNCESİ SONDAJ ÇALIŞMALARI

2009 yılı çalışma döneminde 207 parselde yapılan sondaj kazılarında; 3x2 m. ebatlarındaki 2 numaralı açmada bazı amorf seramik parçalar yanında -0.80 m. kotunda niteliği belli olmayan moloz taşlardan yapılmış ancak; olasılıkla bir yol döşemesine ait olabileceğini düşündüğümüz taş döşeli zemin ile 96, 129 ve 155 numaralı açmalarda bazı çatı kiremitleri ve *pithos* parçalarına rastlanmıştır. 2009 yılında parselin güneybatısında açılmış olan sondajlarda, kış şartlarından dolayı taban suyunun yüksek olması nedeniyle ana toprağa ulaşılamamıştır.

2010 yılı yaz mevsiminde taban suyu seviyesinin düşmesi ile birlikte hem 2 No.lu sondajdaki düzensiz taşlarla yapılmış olan döşemenin devamını tespit etmek, hem de sondajlarda ana toprağa ulaşmak amacı ile çalışmalara başlanmıştır. 5, 10 ve 338 No.lu sondajlarda 2 No.lu sondajdaki döşemenin devamı tespit edilmiştir. 3, 4, 9 ve 335 No.lu sondajlarda sel tabakasının altında, değişik tiplerde mezarlar ortaya çıkmıştır.

Kurtarma kazısı ile taş döşemenin bir yola ait olup olmadığını anlamak ve bu döşemenin iki yanında ortaya çıkan ve açma kesitlerinde görülen, değişik dönemlere tarihlenen çeşitli gömü tiplerinin görüldüğü nekropol alanında, mezarların kazılması ve ortaya çıkan duvar/temel izlerinin planlarının elde edilmesi amaçlanmıştır.

ANTİK YOL VE NEKROPOL

Antik yol ve nekropol alanı, kazı yapılan 207 parselin güneyinde ve Kyme Antik Kenti'nin 2 km. doğusunda yer almaktadır (Harita: 2). 2009 yılı çalışmalarında 2 No.lu sondajda ortaya çıkan düzensiz taşlardan yapılmış döşemenin fonksiyonunu anlamak için, bu bölgede 2010 yılındaki çalışmalarda sondaj sayısı artırılmıştır. 3, 4, 9 ve 335 No.lu sondajlarda ise çeşitli tiplerde mezarlar ortaya çıkmıştır.

Sondaj kazısının kurtarma kazısına dönüştürülmesi ile birlikte ortaya çıkan mezarların açma kesitlerinde görülen kısımları baz alınarak

sondajlar genişletilmiştir. Mezarların adet olarak yoğunluğu dikkate alınarak 3, 4, 9, 10, 331 ve 338 No.lu sondaj açmaları birleştirilmiş ve burada lokal birkaç gömünün olmadığı; alanın Kyme'nin doğu nekropolünün uzantısı olduğu kesinleşmiştir. 2007–2008 çalışma döneminde Kyme Kazı Başkanı A. La Marca ile oluşturduğu bilimsel ekip ile doğu nekropolde sondaj çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Kyme Doğu Nekropolü'ne ait çalışmalara ait veriler 31. Kazı Sonuçları Toplantısı bildirimleri içinde bir makale ile bilim dünyasına sunulmuştur.

Bu sondajların birleştirilmesi ile birlikte 2 No.lu sondajda daha önce ortaya çıkmış olan taş döşemenin devamı da belirlenmiştir. Yapılan araştırmada bu döşemenin antik kaynaklarda da bahsi geçen, Kyme kent surlarına doğudan ulaşan antik yola ait olduğu anlaşılmıştır. Antik yol kuzeybatı-güneydoğu istikametindedir. Yapılan kazılarda antik yolun 207 parsel içinde 96 m. boyunca devam ettiği anlaşılmıştır. Yol döşeme genişliği ortalama 8 m.dir. Antik yolun her iki kenarı düzgün kesilmiş iri blok taşlardan; yolun döşemesini oluşturan diğer bölümleri ise moloz taşların mümkün olduğunca düz yüzeylerinin üste gelecek şekilde dizilmesiyle oluşturulmuştur. Yolun orta aksı daha iri moloz taşların kenarlardaki düzgünce kesilmiş taşlara göre, hafifçe yüksekte dizilerek yol döşemesine balıksırtı şekli verilmiş, yol döşemesi iki yana hafifçe meyilli olacak şekilde yapılmıştır.

George E. Bean "*Eski Çağda Ege Bölgesi*" isimli kitabında Aelius Aristides'in Smyrna'dan Pergamon'a yaptığı yolculuk sırasında kullandığı yoldan bahsetmektedir. Bu bağlamda yukarıda adı geçen kaynak içinde söz edilen Smyrna-Pergamon yolunun bu yol olma ihtimali oldukça yüksektir. Başvurduğumuz pek çok araştırmacı tarafından da doğruluğu bu şekilde düşünülen bu yol için araştırmalarımız halen devam etmektedir.(Resim: 2, Bkz.Harita: 2).

Nekropolün kuzeybatı-güneydoğu yönünde devam eden antik yolun iki yanında devam ettiği belirlenmiştir. Nekropolde belirlenen mezarların en üst seviyede bulunana, alanın batısındaki derenin akış üst kodunun altında, -0.90 m., en alt seviyede bulunana ise -1,50 m. sevi-

yelerindedir. Nekropolde kazılar sırasında 97 mezar tespit edilmiştir. Bu mezarların 86'sında çalışılmıştır. 11 mezarda ise kış şartlarında yükselen taban suyu nedeniyle çalışılma mümkün olmamıştır. Nekropolde henüz çalışmaları tamamlanamayan alanlarda ve yukarıda söz edilen 11 mezarda 2011 yılı kazı döneminde çalışılması planlanmıştır.

Nekropolün önce açılan kuzeydoğu kısmında 11, 18, 29, 32 No.lu dört adet mezar açığa çıkarılmıştır. Diğer mezarlar ise çalışmaları yoğunlaştırdığımız antik yolun güney bölümünde, nekropolün güneybatı kısmında ortaya çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan mezarların çoğunun antik çağda soyulduğu ve tahrip edildiği anlaşılmıştır. Soyulmamış olan mezarlar da yoğun taban suyu nedeniyle tahrip olmuş durumdaydı.

Nekropol alanında 2010 yılı kazı döneminde tespit edilen 97 mezarın tipolojik olarak dağılımı; 2 pişmiş toprak Klazomenai tipi bebek lahti, 22 kireç taşı lahit tipi mezar, 8 *urne* mezar, 16 basit toprak gömü mezar, 33 taş plaka kapaklı toprağa gömü mezar, 5 çatı kiremidi çatkılı basit gömü mezar şeklindedir (Resim: 2). Mezarların çoğunda ölünün yatırılış pozisyonunu saptamak mümkün olmuştur. Genellikle kireç taşı lahit mezarlarda ise antik çağda yapılan soygunlardan dolayı iskeletler dağılmış durumdaydı. Bu tahribatlara rağmen nekropolde gömülerin yatış yönünün genelde doğu batı istikametinde olduğu saptanmıştır. *Inhumasyon*ların tamamı sırt üstü yatar vaziyette bulunmuştur. Ancak üzeri taş plaka kapakla örtülü olan 5 numaralı mezar açıldığında sol yanları üzerine yan yana yatırılmış iki iskelet bulunmuştur. Açılan mezarlarda bu tipte başka ikili gömü ile karşılaşmamıştır.

Kireç taşı tekneleri ve kapakları bulunan lahitlerin kapakları gerek doğal şartlar gerekse antik çağdaki soygunlar nedeniyle parçalanmış ve lahit teknelerinin içine düşmüş, lahit tekneleri de doğal şartlar nedeniyle çeşitli yerlerinden kırılmış veya çatlamış durumdaydılar. Mezarları özgün yerlerinde korumak ve dağılmalarını engellemek amacıyla ahşap ve metal destekler ile sağlamlaştırılmış, yıkılma tehlikesi gösteren lahitlerin çevreleri kum torbaları ile desteklenmiştir.

Açılan mezarlarda ele geçirilen buluntular; altın kolyeye ait boncuklar, altın diadem, bronz sikkeler, spatula, kaşık şeklinde bronz küçük aletler, pişmiş toprak insan ve hayvan figürünleri ile pişmiş toprak kaplardır. Çocuk mezarların da ise genellikle hayvan ve insan figürünleri ele geçirilmiştir (Resim: 3- 4).

Kyme Doğu Nekropolü'nün bu kesimindeki mezarlardan ele geçirilen sikke ve pişmiş toprak kaplar tarihlendirildiğinde M.Ö. 7. yy. ortalarından başlayarak M.S. 4. yy.a kadar süren bir kullanımının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak M.S. 4. yy.dan sonra herhangi bir tarihlendirici verinin olmaması nedeniyle, nekropol için kullanım zamanını M.Ö. 7. yy. ile M.S. 4. yy. aralığında tutmaktayız. Yine bu alandaki kazılarda tespit edilen antik yolun da M.Ö. 7 yy.dan itibaren kullanıldığını düşünmekteyiz. Zira aynı buluntular ile nekropol alanının yolun her iki kesiminde de aynı kodlarla devam ediyor olması sonucunda antik yolunda M.Ö. 7. yy. ile M.S. 4. yy. arasında kullanıldığını düşündürmektedir. Ayrıca yolun teknik ve yapısal nitelikleri incelendiğinde Roma Dönemine özgü olduğu da ağırlık kazanmaktadır. Nekropolden ve antik yol döşemesi üzerinden ele geçirilen malzemeler en geç M.S. 4. yy.a tarihlendirilmektedir. Bu bağlamda antik yol ve nekropolün M.S. 4. yy.da bölgede meydana gelen büyük depremlerden sonra terk edildiği düşünülmektedir.

YAPI 1

Yapı 1, kazısı yapılan 207 parselin doğusunda yer almaktadır (Plan: 1). 96, 129 ve 155 No.lu açmalarda 2009 yılında yapılan sondaj kazılarında bazı çatı kiremitleri ve bunların altında da *pithos* parçalarına rastlanmıştır. Ortaya çıkan *pithos* ağız parçaları ve hemen bitişiklerindeki duvar/temel izlerinin yayılma alanını anlayabilmek için 96, 129 ve 155 No.lu sondajlar birleştirilerek çalışmalar devam ettirilmiştir. Bu açmalarda ortaya çıkan duvar/temel izlerinden ve *pithos* parçalarından bu alanda bir ışık olabileceğine kanaat getirilmiş ve kalıntılara Yapı-1 adı verilerek kurtarma kazısı kapsamında çalışmalara devam edilmiştir.

96, 129 ve 155 No.lu sondajların birleştirilmesinden sonraki ilk çalışmalar bu sondajların batısına doğru devam etmiştir. Bu çalışma ile kalıntıların batıya ne kadar yayıldıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Açmalarda öncelikle döküntü halde *kalypter* ve *stroter*lerden oluşan bir tabaka ile karşılaşmış, bu kiremit döküntü tabaka ile burada aniden yıkılmış bir yapının olduğu anlaşılmıştır. Çalışma alanı batı sınırının kuzey kısmında, D-19-Y-35/z karesi içinde kireç söndürülmüş olabileceği izlenimini veren 2 m. çapında ortası çukur bir alan tespit edilmiştir. Bu alanı oluşturan kalker taşlar hakkında, aynı alanda bulunan içleri kısmen kalkerle kaplanmış su künkleri ile birlikte yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonunda, bu yapı taşlarının yüksek sıcaklığa maruz kaldığı, yakındaki sıcak su kaynağından künklerle taşınan suyun burada depolandığı, bu alanın işletmenin sıcak su ihtiyacının karşılanması için kullanıldığı düşünülmüştür.

İkinci aşamada yapının kuzey, doğu ve güney sınırını belirlemek için D20-Y35/t-u, D20-Y36/b-f-j-k karelerinde çalışmalar sürdürülmüştür. Bu bölümde yapılan çalışmalarda D20- Y36/ b karesinde *pithos*ların devam ettiği, D20- Y35/ t-u karelerinde duvar temel izlerinin kuzey ve doğu yönde devam ettiği görülmüş, D20- Y36 /f-j-k karelerinde yürütülen çalışma ile yapının güney sınırı tespit edilmiştir. D20- Y35/ t-u-v karelerinde doğu-batı doğrultuda yan yana üç mekân tespit edilmiştir. Bu üç mekânın güneyinde ise taş döşemeli bir koridor ortaya çıkmıştır. Koridordaki taş döşemenin düzgün plaka taşlardan yapıldığı ve bu döşemenin üç katmandan oluştuğu, dolayısıyla da yapının üç ayrı evrede kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Yapının inşa edildiği ilk evreden sonra iki kez daha esaslı olarak tamir edildiği ve ana fonksiyonu ile uzun süre işlev gördüğü anlaşılmıştır (Resim: 5).

Yapının son/üçüncü evresine ait döşemede, yazıtlı yüzleri görünmeyecek şekilde ters konulmuş olarak iki mezar stelinin yapıda devşirme malzeme döşeme taşı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu stellerin yapının son tamir evresinde Geç Roma Döneminde yapı taşı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar/araştırmalar sonucunda

kırık durumdaki bu mezar stellerinin Hellenistik Döneme ait olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu steller genelde, iri taneli gri veya beyaz mermerden yapılmış, üçgen alınlıklı akroterli, yazıtlı ve figürlü olarak tanımlanabilir (Resim: 6).

Üçüncü kısım çalışmalar güneyden kuzeye doğru, ikinci aşama kazılarda ortaya çıkarılan doğu batı doğrultuda yan yana üç odanın kuzeyinde, D20-Y35/p-r karelerinde yürütülmüştür. Bu alanda yan yana iki mekân ortaya çıkmıştır. Bu mekânların batıda olanı 4x4 m. ölçülerinde, doğuda olanı ise 4x3 m. ölçülerindedir (Plan: 1).

Bu mekânlarda, iri gözenekli kireç taşından oyularak yapılmış çeşitli boyutlarda çok sayıda havan ve havanlara ait kırık parçalar, kenarlarında belli uzunluklarda dış bükey silmeleri olan bir yüzü pürüzsüz düz bir mermer plaka, ağırlık olabileceği düşünülen iki adet mermer obje, pişmiş toprak ağırlık ve ağırşaklar, amorf kurşun parçaları, demir bahçe çapaları yanında çeşitli form ve büyüklükteki kaplara ait amorf cam parçalar bulunmuştur. Amorf durumda olan cam kapların kesin olarak kullanım amaçları konusunda net bir fikir oluşturulamamıştır. Ancak yapının kazılmış olan kısımlarına bağlı değerlendirmelerimiz ile bu iki mekânda asıl fonksiyonu zeytin yağı işliği olduğu daha sonra ortaya çıkan yapıda günlük kullanılan araç, gereç ve malzemenin tamir ve bakımı yanında bazı kimyasal işlemlerin de (sabun, parfüm vb.) yapılmış olabileceği; bu iki mekânın büyükçe bir zeytin yağı işletmesinin diğer yan işlerinin görüldüğü işlik odaları olabileceği kanaatine varılmıştır.

Batıda kalan mekânın güneyinde (D20-Y35/t-u kareleri) figürlü kısmı yere kapanmış ve yere devrilerek düşmesi sonucu ufak parçalar halinde kırılmış durumda, figürlü bir mezar steli ortaya çıkmıştır. Bu stel yapının geç evrelerinden birinde olasılıkla ikinci evresinde buraya getirilmiştir. Oda girişindeki konumu da dikkate alınarak figürlü olan bu stelin yapıda dekoratif amaçlı kullanılmış olabileceği görüşündeyiz. İzmir'e özgü, üçgen alınlıklı, *naiskos* tipi stellerden olan üzerinde ölen kişinin ayakta betimlendiği mezar steli M.Ö. 2. yy.ın ortasına tarihlenmektedir (Resim: 6).

Yapı 1’de koridor adını verdiğimiz mekânın güney kısmında, D20-Y36/a-b-f-g karelerinde yapılan çalışmalarda toplam 11 *pithos* tespit edilmiştir. *Pithos*ların korunan kısımlarındaki karın çapları yaklaşık 140 cm.dir. Bu *pithos*lar zeytinyağı işliğinde özgün yerlerinde bulunmuştur (Plan: 1). *Pithos*ların uzun süre kullanıldığı üzerlerinde bulunan kurşun ile yapılmış tamir izlerinden (antik restorasyon) anlaşılmaktadır. Zaten yapının uzun yıllar kullanıldığını özellikle döşeme izlerinden ve ele geçirilen sikke, diğer objelerin tarihlenmesi ile üç yapım/onarım ve kullanım evresi olduğunu yukarıda belirtmiştik.

*Pithos*ların güneyinde yapılan kazı çalışmalarında *pithos*ların bulunduğu alanı sınırlayan doğu batı yönünde duvar/temel izleri ortaya çıkarılmıştır. Yapının güney sınırından emin olmak için çalışmalar güneye doğru genişletilmiştir. Genişleyen bu alanda doğu- batı yönünde uzanan 12x1.50 m. ölçülerinde iki sıra galeri (oda) tespit edilmiştir. Bu galerilerin sıkılacak zeytinlerin depolandığı odalar olduğu çalışmalarımızın ilerleyen döneminde açığa çıkarılan zeytin sıkma presi ile kesinleşmiştir. Güneyde kalan ikinci galerinin güney duvarının dış kısmında, temeller ile aynı moloz taşlardan yapılmış iki payanda ortaya çıkmıştır. Bu payandalar bu duvarın yapının güney dış duvarı olduğunu göstermektedir (Plan: 1).

Yapının kuzey, batı ve güney sınırlarına ulaşıldıktan sonra doğu sınırının tespiti için kazılara devam edilmiştir. Çalışmalarda *pithos*ların bulunduğu alanı doğudan sınırlayan duvar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu duvarın doğusunda büyük boyutlu düz plaka taşlardan oluşturulmuş ve duvarlarında sıva izleri görülen bir mekân belirlenmiştir. Çalışmalar doğuya doğru devam edince döşemenin sonunda döşemeye bitişik olarak zeytinlerin sıkılıp, yağının çıkarıldığı sıkma taşı yer almaktadır. Zeytin sıkma presinin hemen güneyinde zeytinlerin üzerine konulacak olan ağırlığı kaldırmaya yarayan manivelanın sabitlendiği yüksek bir blok taş yer almaktadır (Plan: 1).

Zeytinyağı işliği ana fonksiyonu olduğu kesinleşen, ancak bazı odalarında da bu işletme ile ilgili günlük işlerin yapıldığı ışık odalarına sa-

hip bu yapı kompleksi üzerinde bu güne kadar yapılan kazı çalışmaları sonucunda;

- a) Yapının ahşaptan kiremit örtülü bir çatısının olduğu, çatı kiremitlerinin ele geçtiği durumdan çatının aniden (olasılıkla bir depreme bağlı olarak) çökmüş olabileceği,
- b) Yapının döşeme izlerindeki yapım kademelenmesi izleri ile ele geçirilen buluntuların tarihlenmesiyle yapının en az üç yapım/onarım evresinin olduğu, yapının tabakaları içinden ele geçirilen buluntuların tarihlerine göre, yapının uzun süre (yaklaşık 250-300 yıl kadar) aynı fonksiyonda kullanılmış olduğu,
- c) Yapının üçüncü kullanım evresinde bazı Hellenistik mezar stellerinin yapıda devşirme malzeme olarak kullanılmış olduğu,
- d) Yapının taş temelli olup dış duvarlarının 70 cm. iç duvarlarının 50 cm. kalınlıkta temellerinin olduğu ve duvarların kerpiçten yapılmış olduğu,
- e) Yapının kuzey, güney ve batı sınırları belli olup bugün itibarıyla belirlenen dış ölçülerinin 20x21 m. olduğu; ancak zeytin sıkma presinin de yer aldığı alanın doğu ve kuzey sınırının kesin belirlenmesi için kazı çalışmalarına devam edilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Yapının kazılmayan ve henüz detaylı ölçümleri tamamlanmamış bölümlerinde çalışmalara 2011 yılında devam edilecektir.

YAPI 2

Yapı 2, kazısı yapılan 207 parselin kuzey-batısında yer almaktadır. 2010 yılında kazılmaya başlanan 246, 252 ve 253 No.lu sondajlarda 2010 Mayıs-Haziran döneminde, 1.30 cm. derinlikte çatı kiremitleri ortaya çıkarılmıştır. Döküntü haldeki bu çatı kiremitleri belgelenip kaldırıldığında bu açmalarda çeşitli yönlere devam eden duvar/temel kalıntılarına rastlanmıştır. Bu açmalar birbirlerine komşu durumdadır.

Açmalarda ortaya çıkan, kesitlerde görülen ve toprak altında devam eden duvarların bir bütünlük oluşturup oluşturmadığını ve birbirleri ile ilişki olup olmadıklarını görmek üzere, 246, 252 ve 253 No.lu açmalar genişletilmiştir. Açmalardaki derinleştirme ve genişletme çalışmaları duvarların devam ettiği yönlerde olmuştur. Bir bütünlük oluşturduğu anlaşılan bu temel/duvar kalıntılarına Yapı 2 adı verilerek çalışmalara kurtarma kazısı kapsamında devam edilmiştir.

Duvar izlerini takip ederken bu üç sondaj birleştirilmiş ve bu alanda birbirine bağımlı mekânlardan oluşan bir yapı olduğu anlaşılmıştır. Yapının tabanına ulaşmadan önce bir sel tabakasıyla ve bu sel tabakasının altında yoğun bir çatı kiremidi döküntüsü ile karşılaşmıştır. Buradan anlaşılmıştır ki, bu yapının ahşap kiremit örtülü bir çatısı vardır ve bu çatı büyük olasılıkla deprem nedeniyle aniden çökmüştür. Bu çatı kiremitlerinin yapılan araştırmalar sonucunda, Hellenistik ve Roma Dönemine ait olduğu tespit edilmiş, Hellenistik Dönem kiremitlerinin de Roma Döneminde ikinci kez kullanıldığı anlaşılmıştır. Çatı kiremidi döküntü tüm belgelemeleri yapıp fotoğrafları çekildikten sonra kaldırılmış ve bir başka sel tabakasıyla karşılaşmıştır. Buradan yapının yıkılmadan önce veya yıkıldıktan hemen sonra bir sele maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Yapının güneybatı kısmında bulunan, tabanı moloz taşlarla düzensiz bir şekilde döşenmiş olan alanda da çatı kiremiti döküntüsüyle karşılaşmıştır. Bu gözlem doğrultusunda yapının sadece bu bölümünün, doğu kısmının üzerinin açık olduğu, diğer kısımların kiremit örtülü ahşap çatı ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Üzeri açık olan ancak zemini düzensiz taşlarla döşeli olan bu alanın olasılıkla günlük işlerin görüldüğü bir sundurma ve/veya büyük baş hayvanların barınma alanı olmalıdır. Yapının planı kuzeydoğuda yan yana üç oda, ortada dar uzun bir koridor, güneybatıda yan yana iki oda ve bunun da güneybatısında yan yana iki açık alan şeklindedir (Plan: 2). Odalar 1-2-3-4-5 No. ile isimlendirilmiştir. Yapıya giriş koridorun kuzeybatı kısmından sağlanmaktadır. Oda 2 ve oda 3'ün girişi koridordan, oda 1'in girişi oda 2 içerisindeydir. Oda 5 ve oda 4'ün koridordan girişinin olup olmadığı tespit edilememiştir. Oda 5'in kuzeydoğu kenarında, koridora birleşen

kısımda birbirinden farklı büyük boyutlu taş bloklardan oluşturulmuş bir döşeme vardır. Bu döşeme yapı ana zemininden 40 cm. yüksek olup bir seki görünümündedir. Bu döşeme üzerinden oda 5'e giriş sağlandığı anlaşılmıştır. Oda 4'e girişin de oda 5 içinden sağlandığı belirlenmiştir. Oda 4 içerisinde kuzeybatı duvara bitişik yapılmış bir ocak tespit edilmiştir. Ocak içerisinde yoğun yanık izleri belirlenmiştir (Resim: 7).

Yapı içerisinde genel olarak Hellenistik Döneme ve Roma Dönemine ait pişmiş toprak figürin, amorf kap parçaları, amorf metal parçalar, Megara kâse kalıbı parçası ve sikkeler bulunmuştur. Bunlardan yapının Hellenistik Dönemden Roma Dönemine kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tarımsal faaliyetlerle uğraşan bir ailenin barınmasına yetecek büyüklükteki bu yapının diğer bir işlevinin oda 4'te belirlenen yanık tabaka içindeki Megara kâse kalıbı başta olmak üzere, yanmış pişmiş toprak kap parçalarına dayanarak küçük bir seramik atölyesi olduğu anlaşılmıştır (Resim: 8).

YAPI 3

Yapı 3 kazı alanın kuzeyinde yer almaktadır. 2010 yılında kazılmaya başlanan 326 No.lu sondajda ortaya çıkan çatı kiremitleri ve altındaki duvar/temel izlerini takip etmek için sondaj kuzey, doğu, güney ve batı yönlerinde genişletilerek çalışmalara devam edilmiştir. Çatı kiremitleri üzerindeki sel tabakası kaldırıldıktan sonra çatı kiremiti döküntüsü net olarak ortaya çıkarıldı. Belgeleme işlemleri yapıldıktan sonra çatı kiremiti döküntü kaldırıldı. Kaldırılan döküntünün altında ikinci bir sel tabakası ile karşılaşıldı. Bu da bize yapının yıkılmadan önce veya yıkıldıktan hemen sonra sele maruz kaldığını göstermiştir.

Dörtgen planlı yapının giriş kısmı kuzey yöndedir. Giriş kapısında eşik olarak kullanılan andezit blok taşın Kyme agorasından getirilip devşirme olarak kullanıldığı görülmüştür. Giriş kısmının önünde düzensiz taşlar ile döşenmiş bir dış avlu bulunmaktadır. Kuzeydeki girişten yapıya girildiğinde ortada moloz taş döşemeli bir orta avlu görülmektedir.

Avlunun doğu ve batı yanlarında dar, uzun odalar yer almaktadır. Bunların depolama alanı olabileceği düşünölmektedir. Bu iki kapalı mekâna bitişik avlunun güneyinde birbirine simetrik (doğu ve batı yönlerde) iki oda yer almaktadır (Plan: 3). Batıdaki Oda 1, doğudaki Oda 2 olarak adlandırılmıştır. Oda 1' in güneybatı köşesinde yaklaşık 0.75x0.75 m. boyutlarında, oda zemininden/tabanından yaklaşık 40 cm. yüksekte pişmiş toprak yassı tuğla plakalar ile yapılmış bir döşeme yer almaktadır. Steril bir ortam oluşturan bu tuğla döşemeli alanda, yıkama ve/veya yıkanma işleri yapılmış olmalıdır. Çalışmalar sırasında, yapı içinden değişik kotlarda bulunan pişmiş toprak figürinler, kaplar, amorf seramik parçaları ve sikkeler ile döşeme ve duvarlardaki izlerden yola çıkarak, yapının çeşitli defalar onarılarak M.Ö. 3 yy.dan M.S. 2. yy.a kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapı moloz taşlarla döşenmiş genişçe bir orta avluya sahiptir. Bu avlunun iki yanında simetrik odalar bulunmaktadır. Avlu döşeme taşları arasında yere gömölü olarak duran olasılıkla tahıl öğötmeye veya ezmeye yarayan bir havan bulunmaktadır. Yapı 3'ün genel planına ve içinden bulunan malzemelere göre tarımsal depo ve konut amaçlı kullanıldığı düşünölmektedir (Resim: 9).

Yukarıda anlatılan yapıların bulunduğu alanda kışın oluşan yağışlara da bağlı olarak taban suyu çok fazla yükselmekte ve alan tamamen sular altında kalmaktadır. Bu sebeple kazısı tamamlanan yapıların duvar/temel kalıntılarının, antik yol ve nekropol alanındaki mezarların tahrip olmaması için, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.10.2010 tarih ve 6206 sayılı kararı doğrultusunda kalıntılar restoratörlerden alınan görüşler ile ticari adı "Jeotex" olan örtüyle örtölüp, üzeri hidrolik kireç ve arazinin toprağı kullanılarak hazırlanan harçla sıvanmış, kalıntıların kenarları steril malzeme olarak seçilen kırma taş mıcır ile doldurulmuş çuvallarla yıkılmaması için desteklenmiş ve kalıntılar belli seviyeye kadar arazi toprağı ile kapatılmıştır (Resim: 10).

Sonuç olarak, İzmir İli, Aliağa İlçesi, Bozköy, Biçerova Mevkii'nde yer alan, İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

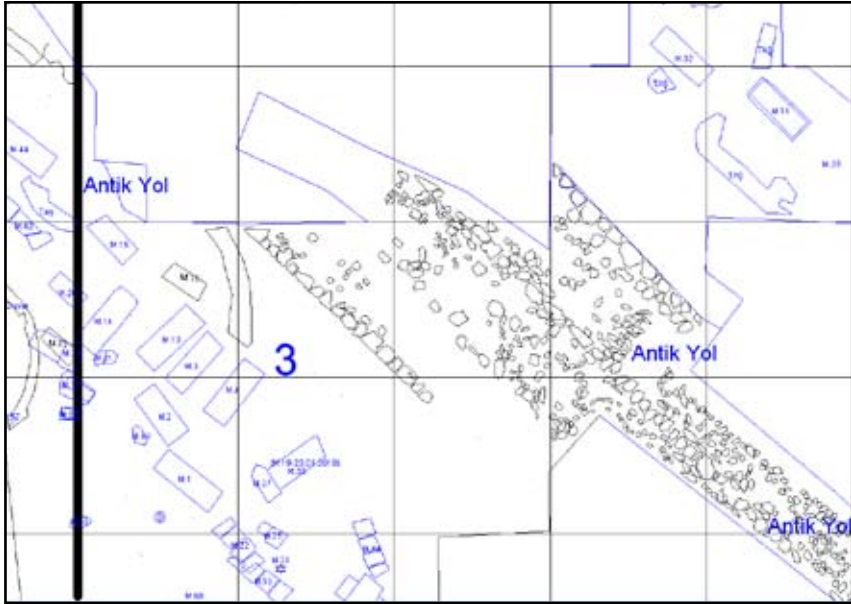
Kurulu'nun 20.9.1990 tarih ve 2253 sayılı kararı ile tescilli III. derece arkeolojik sit alanındaki Urla K 17 C2 2A pafta 207 parselde yürütülen sondaj ve kurtarma kazısı çalışmalarına, kış şartlarından dolayı 11 Kasım 2010 tarihinde ara verilerek, 2011 yılında devam edilmek üzere sonlandırılmıştır.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

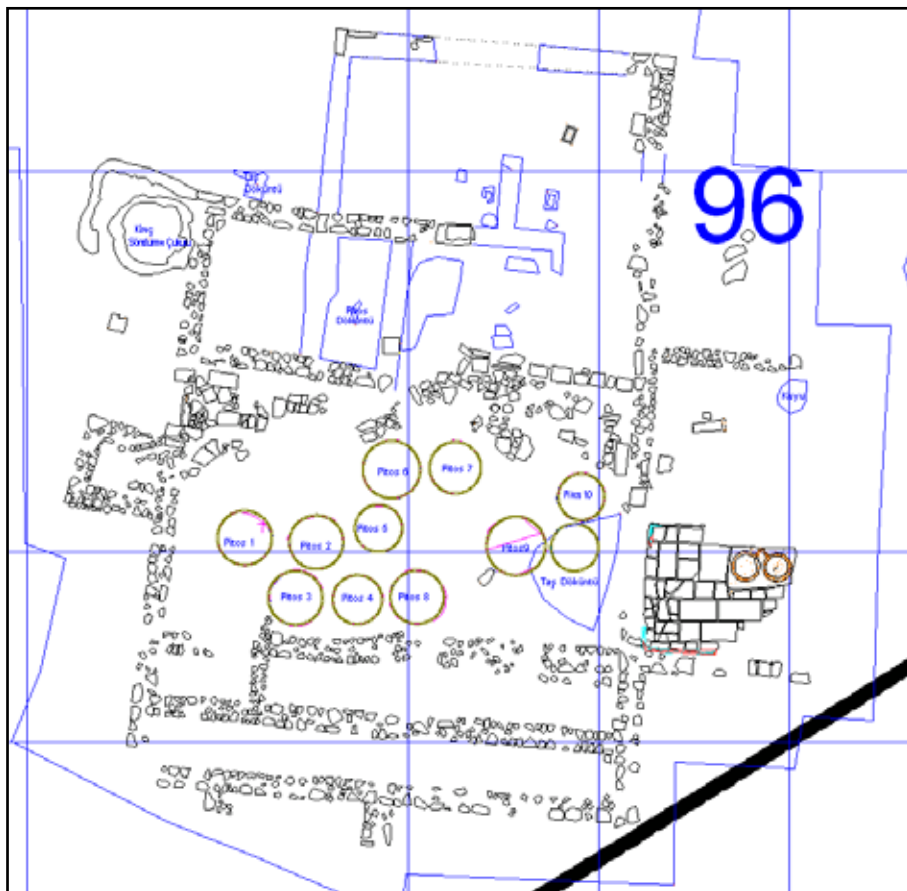
- A. CRAMER, *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Vol. I, Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam, 1971
- C. TEXIER, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002.
- J.B. WARD-PERKİNS, *Roman Architecture*, Harry N. Abrams, Inc, Publishers, New York, 1912.
- VİTRİVİUS, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayın Komitesi, 1993.
- George E. BEAN, *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınevi, 2001
- A. LA MARCA, “Kyme 2008 Kazı Çalışmaları”, *Kültür ve Turizm Bakanlığı 31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 4, Denizli, 2009
- E. KESKİN, “Geç Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri”, *II. Uluslar arası Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 268-272, Eskişehir, 2002
- Ö. VAPUR, “Roma Döneminde Kırmızı Astarlı Bir Seramik Geleneği”, *I. Uluslar arası Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 16-22, Eskişehir, 2001
- T. SİVAS, “Şarkhöyük (Dorylaion) Kazılarında Ele Geçen Megara Kaseleri (Kalıplı Kaseler)”, *I. Uluslar arası Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 5-11, Eskişehir, 2001
- Çalık-Ross-B. BÜYÜKGÜN, “Hellenistik Dönem Terra Cotta Figürinleri”, *II. Uluslar arası Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 210-215, Eskişehir, 2002
- A. ÖZCAN, “Terra Cotta Pişmiş Toprak Oyuncaklar”, *III. Uluslar arası Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 158-165, Eskişehir, 2003
- V. TOLUN, “Assos Batı Nekropolü’nde Bulunan Terrakotta Heykelcikler”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, s. 43-56, S.130, İstanbul, 2007
- G. POLAT- Y. POLAT, “Antandros Nekropolü 2001-2006 Yılları Ön Raporu”, s. 1-20, *Arkeoloji Dergisi IX (2007/1)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2007
- J.M. WHITLEY, “The Collection of Terracotta Figurines in The British School At Athens”, *The Annual of The British Scholl at Athens*, No. 101, Sherbone, 2006

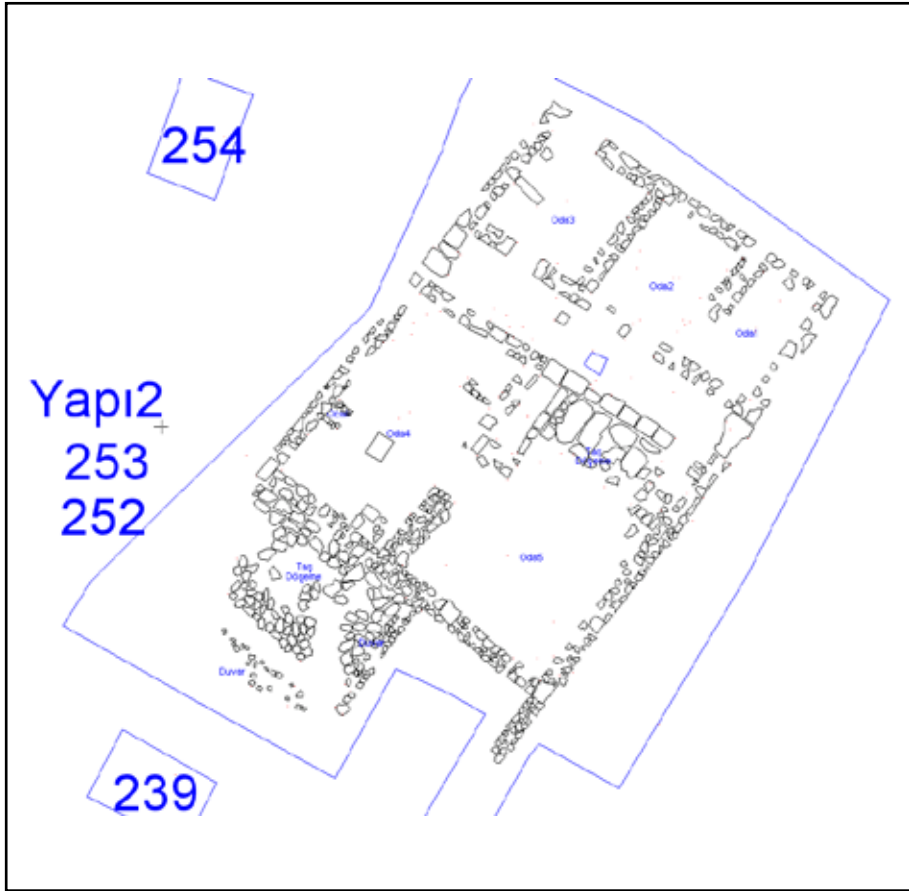
Harita: 1

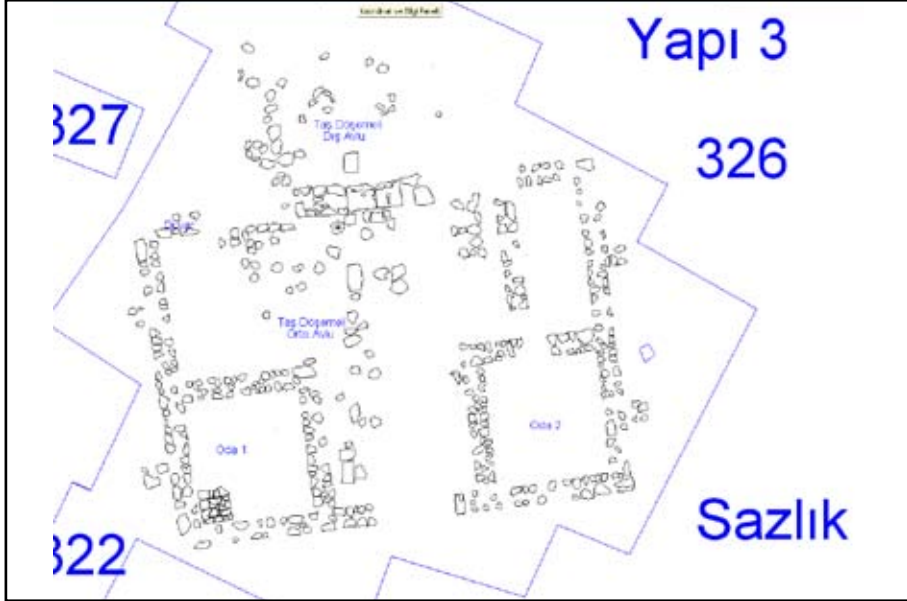
Harita: 2

Plan: 1

Plan: 2

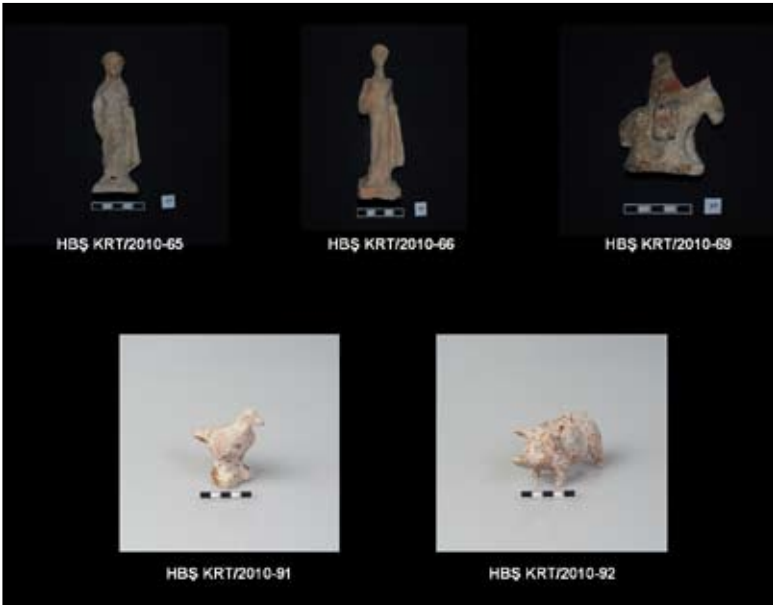
Plan: 3

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

KAHRAMANMARAŞ, MERKEZ, GERMANİCİA ANTİK KENTİ MOZAIKLİ ALAN 2009-2010 YILI KURTARMA KAZISI

Ayşe ERSOY*

Kahramanmaraş, ilkçağlardan beri Mezopotamya ve İç Anadolu'yu birbirine bağlayan ticaret yollarının kavşak noktasında bulunmasından dolayı, günümüze kadar farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bugünkü yerinde Asurlular tarafından Markasi adıyla bir koloni kent olarak kurulan şehir, sırasıyla Geç Hitit, Makedonya, Seleukos ve Kom-megene krallıklarının egemenliği altına girmiştir. M.S. 1. yy.da Roma egemenliği altına giren kenti zapteden komutan, iktidarda bulunan Gaius Julius Caesar Germanicus (Caligula) onuruna, şehrin adını Germanicia olarak değiştirmiştir. M.S. II. yy. da Roma İmparatorluğu tarafından büyük kentlere verilen sikke basma hakkı, o dönemde ihtişamlı ve önemli bir kent olan Germanicia şehrine de tanınmış olup o dönemde basılan sikkelerde, kentin adı şehrin Roma kökenini işaret eden Caesarea ve Germanicia adıyla anılmaktadır. Antik haritalarda Germanicia şehri, Kahramanmaraş ile aynı konumda yer almasına rağmen şehirde Efes ve Side antik kenti gibi ayakta bir kalıntının bulunmayışı, bugüne kadar antik kentin başka bölgelerde aranmasına sebep olmuştur. (Harita: 1) Kent Antik Roma'da Anadolu'da bazı büyük kentlere tanınan para basma hakkını alacak kadar ihtişamlı günlerinden, bu günlere tam 1600 yıl toprağın derinliklerinde adeta kendini saklamıştır. Ta ki 2007

* Ayşe ERSOY, Müze Müdürü, Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü, 46100, Kahramanmaraş/TÜRKİYE

** Kazı çalışmalarında görev alan Arkeolog Safınaz AKBAŞ, Gülşen BAŞPINAR, Ömer AVCIBAŞI, Özgür HACIKERİMLİ, Mehmet GÜRİÇİN, Murat KIRBAŞ ve Elif Yuca ESEN'e, ayrıca kazı çalışmalarının büro ve muhasebe işlemlerini yürüten Memur Sema ALAGÖZ ve M. Hanifi KASAPKARA'ya özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederim.

yılıın Ağustos ayında bir kaçak kazı sonucunda bir parçası bulununcaya kadar.

2007 yılının Ağustos ayında Kahramanmaraş İl Merkezi'nin doğusunda yer alan gecekonduların yoğun olduğu Dulkadiroğlu Mahallesi'nde, yapılan bir ihbar sonucunda, 461 ada 4 parselde yer alan 2 katlı bir evin alt katında kaçak kazı yapıldığı, kaçak kazı sonucunda bir mozaik bulunduğu ve mozaığın kesilerek satılacağına ihbar edilmesi üzerine güvenlik güçleri ile irtibata geçilerek Müze Müdürlüğü'nce alanda gerekli inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemede ihbarın doğru olduğu ve ihbar edilen evin altında ev sahibi-kiracı ortaklığıyla yapılan kaçak kazıda, oturma odasının zemini günlerce gizlice kazılmış ve evin zemininden 60 cm. derinlikte sırtında selesi ile kuş avı sahnesinin betimlendiği bir taban mozaığı bulunmuştur (Resim: 1) Kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılan taban mozaiklerin yanı sıra, şehirde aynı bölgede başka evler yapılırken de mozaik bulunduğu ve mozaiklerin kömürlüklere zemin olarak kullanıldığının vatandaşlar tarafından müzeye bildirilmesi ve şehrin doğusunda halkın Karamaraş dediği mevkide (Resim: 2) yapılan yüzey araştırmasında sokaklarda, bahçelerde ve boş arsalarda çok sayıda mimari parçanın bulunması bir antik şehrin yerleşim sahasının bulunduğu sonucunu doğurmuştur.

Bölge hakkındaki bilimsel yayınlar ve dönem sikkelerinin taranması sonucunda da, bulguların Germanicia antik kentine ait olduğu, mozaiklerin ise antik kentin yerleşim sahası içinde yer alan yamaç villalarına ait olduğu tespit edilmiştir. Kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılan mozaığın olduğu evlerin Bakanlığımızca kamulaştırılmasından sonra Dulkadiroğlu Mahallesi 461 ada 4-5 parsellerde bir kurtarma kazısı yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Bu bağlamda, Bakanlığımız, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 27.10.2009 gün ve 205034 sayılı, ve 17.02.2010 gün ve 34545 sayılı izinleriyle 2009 -2010 yıllarında kurtarma kazısı yapılmıştır.

2009 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Kaçak kazı yapılan Kahramanmaraş İli, Merkez İlçe, Dulkadiroğlu Mahallesi, 461 Ada, 4-5 No.lu parsellerin tescil edilmesi ve 2 yıllık bir

kamulaştırma sürecinden sonra 01.12.2009-31.12.2009 tarihlerinde, 6 arkeolog ve 10 işçi ile birlikte bir kurtarma kazısı yapılmıştır.

YIKIM ÇALIŞMALARI

Bakanlığımız adına kamulaştırılması ve tahsisi yapılan Kahramanmaraş, Merkez, Dulkadiroğlu Mahallesi, 461 ada, 4-5 parselde yer alan 2 katlı evlerin zemininde yer alan mozaikli alanda bir kurtarma kazısı yapılabilmesi için öncelikle mevcut evlerin yıkılması gerektiğinden 01-03.12.2009 tarihlerinde müze uzmanları denetiminde Kahramanmaraş Belediyesi uzman yıkım ekipleri tarafından kontrollü olarak evlerin yıkım çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

KAZI ÇALIŞMALARI

Yıkım çalışmalarından sonra, alanda açık alan kazısı yapılmış, oda zeminlerinde, bahçede ev temellerine bağlı kalınarak açılan toplam 7 açmada kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Açılan 4 açmada herhangi bir mimari kalıntı ve mozaiğe rastlanmamış; sadece 2, 6 ve 7 No.lu açmalarda yapılan çalışmalar sonucunda kaçak kazı sonucu bulunan mozaiğin devamı ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca 1 No.lu açmada da önceki yıllarda çalınmış olan bir mozaiğin yatak harcına rastlanmıştır. Açmalar yıkılan evlerin odalarının konumuna göre ölçülendirilmiştir. Bu açmalarda yapılan kazı çalışmaları;

1 No.lu Açma

Kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılan mozaiğin güneyinde, yıkılan gecekonduya ait mevcut odanın konumuna göre 4x4 m. ebatlarında açılmıştır. Öncelikle açmada 7 cm. kalınlığındaki zemin betonu kırılmış, kırılan betonların açma üzerinden temizlenmesinden sonra 23 cm.lik günümüz moloz dolgu toprağı kaldırılmış ve beton zeminden yaklaşık 60 cm. derinliğe inilmiştir. 60 cm. derinlikte mozaik taban döşemesi-

nin altında kullanılan tabaka halinde ince kum ve çok az kireçten oluşan yatak harcına ulaşılmıştır. Açmanın kuzeybatı kenarında ise beyaz *tesseralardan* oluşan 5x5 cm. ebatlarında *insitu* bir mozaik parçası bulunmuştur. Açmada sadece Antik Roma'da mozaikğin altında kullanılan mozaik yatağına rastlanması, mozaik örtü ve mozaikğin altında yer alan Horasan harcına rastlanılmamış olması, yatağın üzerinde mozaikğinin kaldırıldığına dair lama izlerine rastlanması, günümüz temeli altında bir parça mozaikğın kalmış olması bu odadaki mozaikğın önceki yıllarda ev sahibi tarafından kaçak kazı yapılarak çalındığı sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır. Çalınan mozaikğın açmanın kuzeyinde kaçak kazı sonucu bulunan mozaikğe doğru devam edip-etmediğini tespit etmek amacıyla, oda temeli kaldırılmış ve odanın temelinde *insitu* durumda temel duvarı nedeniyle tahrip edilmiş geometrik desenli mozaikğe rastlanmıştır. 1 No.lu açmada 7 metal obje, kemik parçaları, cam kap parçaları bulunmuştur.

2 No.lu Açma

Kaçak kazı sonucu bir kısmı ortaya çıkarılmış olan mozaikğın doğu yönüne doğru devam ettiğinin görülmesi ile mozaikğın devamını ortaya çıkarabilmek için, alanda 3.5x3.5 m. ebatlarında bir açma açılmıştır. Açmada ilk olarak kazı çalışmaları öncesi yıkılmış olan gecekonduya ait odanın 7cm. yüksekliğindeki zemin betonu kırılmış, zemin betonu kaldırıldıktan sonra 10 cm.lik günümüz moloz dolgu toprağı, kaldırılmış ve yüzey temizliğı yapıldıktan sonra açmada çalışmalar yoğunlaştırılarak, bu açmada zeminden 15 cm. derinlikte mozaikli alana ulaşılmıştır. Yer yer günümüz evi yapılırken tahrip edildiğı gözlemlenen mozaikli alanda asma yaprakları içerisinde av hayvanlarının (ayı, kuş) yer aldığı bir kenar bordürü ile karşılaşılmış ve bulunan mozaikğın 4 parselde kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılan ve üzerinde av sahnesinin bulunduğu mozaikğın devamı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2 No.lu açmada Bizans Dönemine ait 1 bronz sikke, 1 çivi ve bir kaç metal obje bulunmuştur.

6 No.lu Açma

Kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılmış mozaığın bulunduğu alanda açılmıştır. Çalışmalarda öncelikle evin yıkılması çalışmaları sırasında mozaiklerin zarar görmemesi için üzerine kapatılan jeotekstil ve jeotekstil üzerine örtülen 30 cm.lik pozzolana taşı ve pozzolana taşının üzerine konulan toprak çuvallar kaldırılmıştır. Kaçak kazı sonucu açılan mozaığın güney ve batısında yer alan ve kaçak kazı yapanlar tarafından toprak yığmak için bırakılan alanlarda da kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Açmada öncelikle mozaığın batısında kalan bölümdeki yaklaşık 30 cm.lik dolgu toprak kaldırılmış 30. cm. derinlikten sonra ulaşılan kültür toprağında 70 cm. derinliğe inilmiştir. 70 cm. derinlikte ana toprak ile karşılaşıldığından, açmanın batı kısmındaki çalışmalara son verilmiştir. Açmada mozaığın güneyindeki 2 No.lu açmanın devamında yer alan bölümünde çalışmalara hız verilmiş ve bu alanda 30. cm.lik dolgu topraktan sonra çalışılan kültür toprağında çok sayıda toprağa karışmış *tesseraya* rastlanmıştır. Açmada yürütülen çalışmalar sonucunda 6 No.lu açmanın güney kısmında kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılan mozaikten bağımsız, Geç Roma villasının bir odasına ait 2 m.x 0.70 m. ebatlarında, fazlaca tahribata uğramış ve üzerinde giyoş (saç örgüsü) motifli bir taban mozaığı bulunmuştur. 6 No.lu açma ile 1 No.lu açma arasında bulunan, günümüz evine ait odanın ara duvarlarına ait, bir sıra halindeki briket zemin duvar kalıntısı kaldırılmış ve duvar kalıntısının altından da yer yer tahribata uğramış mozaik taban döşemesine rastlanmıştır. Bulunan mozaik kalıntısının, kazı çalışmalarında 1 No.lu açmada sadece yatak harcı bulunan ve yatak harcı üzerinde izlerine rastlanan çalınan mozaik tabanın devamı olduğu görülmüştür. 6 No.lu açmada çok az kiremit, tuğla parçası ve 2 çivi, 1 Geç Roma Dönemine ait bronz sikke, 1 taş boncuk tanesi ve cam kap parçaları bulunmuştur.

7 No.lu Açma

Kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılmış olan mozaığın devamını ortaya çıkartmak için, 5 parselin kuzeyinde 6.10x1.60 m. ebatlarında açıl-

mıştır. Açmada çalışmalara 5 cm. yüksekliğindeki zemin betonu ve 2 katlı evin yıkım çalışmaları sırasında bırakılan evin 2 . kat merdiveni kırılarak başlanılmış, zeminin altında yer alan 30cm. dolgu toprak kaldırılmış ve dolgu topraktan sonra gelen, içinde kireç parçaları, çatı, tuğla ve kap parçaların bulunduğu kültür toprağında çalışılarak 70 cm. derinlikte mozaikli tabana ulaşılmıştır. 7 No.lu açma ile 2 No.lu açma arasında bulunan, günümüz yerleşiminin ara duvarlarına ait olan bir sıra halindeki briket duvar kaldırılmış ve briket duvarın altında sağlam halde mozaik tabanın devam ettiği ve mozaığın 2 No.lu açmada bulunan mozaiklerle bir bütünlük sağladığı tespit edilmiştir.

Mozaığın bulunduğu 2, 6 ve 7 No.lu açmalar birleştirilmiş ve bu açmalarda yapılan çalışmalar sonucunda 7x3.80 m. ebatlarında siyah, yeşil, kahverengi, kırmızı ve beyaz *tesseral*ardan oluşan Geç Roma Dönemine ait villanın salonunun yarısına ait olduğu düşünülen bir taban mozaığı ortaya çıkarılmıştır. (Resim: 3)

Taban mozaığında, Geç Roma Dönemindeki günlük yaşamdan alınmış kesitler tasvir edilmiştir. Kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkarılan ve asfalt yola devam ettiği için kazısı 2010 yılı kazı dönemine bırakılan taban mozaığı, tüm olarak düşünüldüğünde, ortada merkezde yer alan bir ana pano ve ana panonun alt ve üst kenarlarında yer alan 4 tasvirden oluşmaktadır. Yapılan kurtarma kazısı sonucunda, orta ana panonun bir bölümü ve panonun üstünde her iki köşede yer alan iki avcı tasvirinin bulunduğu bölüm ortaya çıkarılmıştır. Mozaikte, merkezde yer alan ana panoda diğer avcı betimlemelerine göre daha büyük betimlenmiş o bölgenin yöneticisi veya villanın sahibi olarak düşündüğümüz, giyimli (üzerinde tek omzunu açıkta bırakan *peplos* ve pelerin, ayağında çizme) elinde mızrağı bulunan, cepheden bir Romalı erkek tasvir edilmiştir. Romalı'nın iki yanında elma ve armut ağacı, elma ağacının hemen yanında, günümüz beton ayakların tahrip ettiği yarısı gözlemlenen cepheden bir villa bulunmaktadır. Villanın üstünde, Grekçe ANZIC yazısı, Romalı erkeğin arkasında, sırt sırta vermiş otlayan iki boğa betimlemesi tasvir edilmiştir. Boğa betimlemelerinin üzerinde, mozaikli panoda

yer alan diğer üç yapıdan daha gösterişli ve farklı olarak yapılmış iki katlı, cepheden girişinde iki sütunu bulunan ve kamu binası olabileceği düşünülen bir mimari yapı vardır. Bu mimari yapının üzerinde, Grekçe MANXICI yazısı bulunmaktadır. Ana panonun üstünde kalan bölümde yine günlük yaşamın betimlendiği iki tane av sahnesi bulunmaktadır. Üst panodaki av sahnesinin biri, kaçak kazı sırasında ortaya çıkarılmış olup sırtında selesi, elinde mızrağı olan üzeri giysili, çizmeli bir avcı, avcının önünde meyveli bir ağaç ve ağacın üzerinde üç adet farklı türde kuş bulunmaktadır. Avcı mızrağını ağaca uzatarak ağaçtaki kuşu avlarken tasvir edilmiştir. Ağacın hemen dibinde yerde yatar vaziyette bir geyik ve kuş betimlemesi yer almakta olup avcının hemen üstünde cepheden iki katlı bir Roma villası tasvir edilmiştir. Roma villasının üstünde bulunan Grekçe yazı, günümüz yerleşmesine ait su borusu döşenirken tahrip edilmiş olup yazıdan sadeceA/IC harfleri kalmıştır. Batıda kalan tasvirde ise avdan dönen ve kucağında 2 adet av kuşu (keklik) bulunan giyimli, çizmeli bir avcı yer almaktadır. Avcının önünde koşar vaziyette bir av köpeği ve avcının üstünde üzerinde 2 satır halinde Grekçe üzerinde MAPAΘ/ ONA yazısı yer alan bir Roma villasının tasviri yer almaktadır. İki av sahnesinin orta kısmında, bir ağacın etrafında su içen bir geyik, tilki ve horoz tasvirinin aralarında farklı cinste çiçekler betimlenmiştir (Resim: 4).

Av sahnelerinin bulunduğu bu mozağin etrafını çevreleyen iki adet bordür olup ince kenar bordüründe geometrik süslemeler yer almakta, bu bordürü ve ana panoyu çevreleyen kalın bordürde ise asma yaprağı ve üzüm salkımlarının çevrelediği ve aralarında tavşan, ayı, at ve her birinde farklı kuşlar bulunmaktadır (Resim: 5)

2010 YILI ÇALIŞMALARI

2009 yılı kazısı sonucunda ortaya çıkarılan mozaiklerin asfalt yola doğru devam etmesi nedeniyle, mozaiklerin devamına ulaşabilmek için planlanan 2010 yılı kazı çalışmaları 25.11.2010-25.12.2010 tarihlerinde

gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmalarına başlamadan önce asfalt yol boyunca mozağin güvenliğini sağlamak için ikinci bir duvar örülmüş ve 2009 yılında örülen birinci duvar kontrollü olarak yola doğru yıkılmıştır.

Yıkım çalışmalarından sonra, asfalt yol boyunca devam eden mozağın devamına ulaşmak amacıyla, mozaikli alanın güneyinde yer alan odada çalışmalara başlanılmış ve oda zeminlerinde, bahçede ev temellerine bağlı kalınarak açılan toplam 6 açma ile kazı çalışmaları tamamlanmıştır. Açmalardan 4 adetinde villanın mimarisine ait bir kalıntıya ve mozaığe ulaşılamamış; 11 ve 12 No.lu açmalarda, 2009 yılında bulunan villanın salonuna ait mozağın devamı ortaya çıkarılmıştır. 2010 yılı kazı çalışmaları, 2009 yılı kazı çalışmalarının devamı niteliğinde olduğundan açmalar numaralandırılırken numaralarda devamlılık sağlanmıştır.

11 No.lu Açma

2009 yılı kazı çalışmaları sonucunda 2, 6, 7 No.lu açmalarda ortaya çıkarılan mozaiklerin kuzeyinde bulunan asfalt yola doğru devam eden alanda, asfalt yol boyunca uzanan 16x2.70 m. ebatlarında bir açma açılmıştır.

Açmada kazı çalışmalarına öncelikle alan üzerinde bulunan yaklaşık 10 cm. yüksekliğindeki asfalt yolun kaldırılmasıyla başlanmıştır. Daha sonra dolgu toprak ve kültür tabakası alınarak sıfır kodundan 1m. derine inilmiş olup 2009 yılı kurtarma kazısı çalışmalarında ortaya çıkarılan mozaikli alandan, kuzeye doğru 2 m. daha gidilerek kuzey bordürüne ulaşılmıştır. Ancak mozağın kuzey bordürünün daha önce, Belediye tarafından kanalizasyon çalışmaları sırasında iş makinesi ile bazı bölümlerinin yer yer tahrip edildiği görülmüştür. Çıkan mozaikte alt panoda ağacın dallarını yemeye çalışan arka ayakları üzerinde duran bir koyun figürü betimlenmiştir. Ağacın sağ ve sol tarafında çiçek motifleri resmedilmiştir. Alt panonun doğusunda ise üst örtüsü çatılı ve kubbeli bir bina (yapı) bulunmaktadır. Yapının her iki tarafında ağaçlar ve üst kısmında Grekçe ‘‘KOCA^IA’’ yazısı bulunmaktadır. Alt panonun merkezinde ise bir ağaç, ağacın her iki yanında ise ağaç yaprakları yiyen koyunlar be-

timlenmiştir. Panonun batısında büyük bir kısmı tahrip olmuş bir yapı görülmektedir. Yapı üçgen alınlıklı olup ön cephesi sütunludur. Etrafi yüksek surlarla çevrilidir. Üst kısmında “КАПЕ...” yazısı bulunmaktadır. Panonun en batı ucunda ağaç yaprakları yiyen bir ceylan figürü betimlenmiştir. Mozaik bordüründe ise asma dallarının içerisinde tilki, at, keklik, geyik ve çeşitli kuş motifleri bulunmakta olup bordür kalınlığı yaklaşık 1m.dir. 11 No.lu açmada bir adet sikke, künk parçaları ve çok sayıda çatı kiremidi parçalarına rastlanılmıştır (Resim: 6).

12 No.lu Açma

2000 yılında müdürlüğümüz tarafından kurtarma kazısı yapıp kaldırılarak müzeye taşınan mozaiklerin devamını bulabilmek amacıyla, 4 No.lu parsel üzerinde bulunan evin güneyindeki bahçede 9.80x4 m. ebatlarında 12 No.lu açma açılmıştır. Açılan açmada öncelikle alan üzerinde bulunan dolgu toprak kaldırılmış, daha sonra açmanın batısında bulunan 4x4 m. ebatlarındaki alanda çalışmalara devam edilmiştir. Bu açmadaki çalışmalarda 60 cm. kalınlığında dolgu toprak kaldırılarak açmanın batı kesitinde 2000 yılında kurtarma kazısı yapılarak müzeye taşınan mozaığın yandaki evin altına doğru ilerlediği ve açmanın kuzeyinde kalan alanda ise mozaığın 6 cm. genişliğinde olduğu tespit edilmiştir. Mozaığın hemen bitişiğinde ise villaya ait *insitu* halde iki adet yapı taşına rastlanmıştır. Mozaığın dağılmasını önlemek amacıyla, restaratörler tarafından Horosan harcı ile güçlendirme yapılarak, üzeri jeoteskstil ve pozzalana taşı ile kapatılmıştır. Çalışmalar sonucunda 80 cm. derinliğe inilerek ana toprağa ulaşılmış olup açmada kazı çalışmalarına son verilmiştir.

MOZAİKLİ ALANI VE ALANDAKİ MOZAİKLERİ KORUMA ÇALIŞMALARI

Kazı çalışmaları yapılan alanın daha önceleri kaçak kazılara maruz kalmasından, alanın korumasız bir konumda yer almasından, alanda yer

alan mozaiklerin yağmur, güneş ışığı vs. gibi dış etkenlerden etkilenmemesi için, mozaiklere zarar vermeyecek şekilde alanın üst kısmına, Turizm Altyapı Hizmet Birliği'nin sağladığı destek ile çelik konstrüksiyonlu üzeri saç kaplı çatı örtüsü yapılmıştır. Ortaya çıkarılan mozaiklerin üzeri jeotekstil ve 40 cm. pozzalana taşı örtülerek mozaikler koruma altına alınmıştır.

Restorasyon Çalışmaları

Kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan mozaikli alanda günümüz yerleşimine kanalizasyon çalışmaları yapılırken verilen tahribat, restoratörler tarafından onarılarak mozaik koruma altına alınmıştır. Ayrıca mozaik tabakasının arasında ve kenar kısmında görülen çatlak, boşluk ve harç tabakasındaki zayıflama olan kısımlarda horasan harcı ile destekleme yapılarak sağlamlaştırma çalışması ve mozaiklerin dağılmasını önlemek amacıyla, taban sağlamlaştırma çalışması yapılmıştır. Son olarak mozaik taban üzerinde yüzey temizleme çalışması yapılarak restorasyon çalışmalarına son verilmiştir.

Diğer Çalışmalar

Açmalardan çıkan toprağın elenmesi yapılarak küçük buluntuların, toprağa karışmış *tesseraların* ve tüm verilerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Ayrıca 2009-2010 yılları kazı çalışmaları sonucunda çıkan arkeolojik buluntuların (Resim: 7) ve mozaikli alanın fotoğraflanması yapılarak belgelendirme çalışması yapılmıştır (Resim: 8).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Müdürlüğümüz başkanlığında 2009-2010 yılında Germanicia antik kenti mozaikli alan kurtarma kazıları sonucunda M.S. 3-4. yy.la tarihlendirilen Roma Dönemi villasının salonuna ait 6 m. x 7 m. ebatlarında 42m² lik taban mozaığının tamamı ortaya çıkarılmıştır. Mozaik beyaz

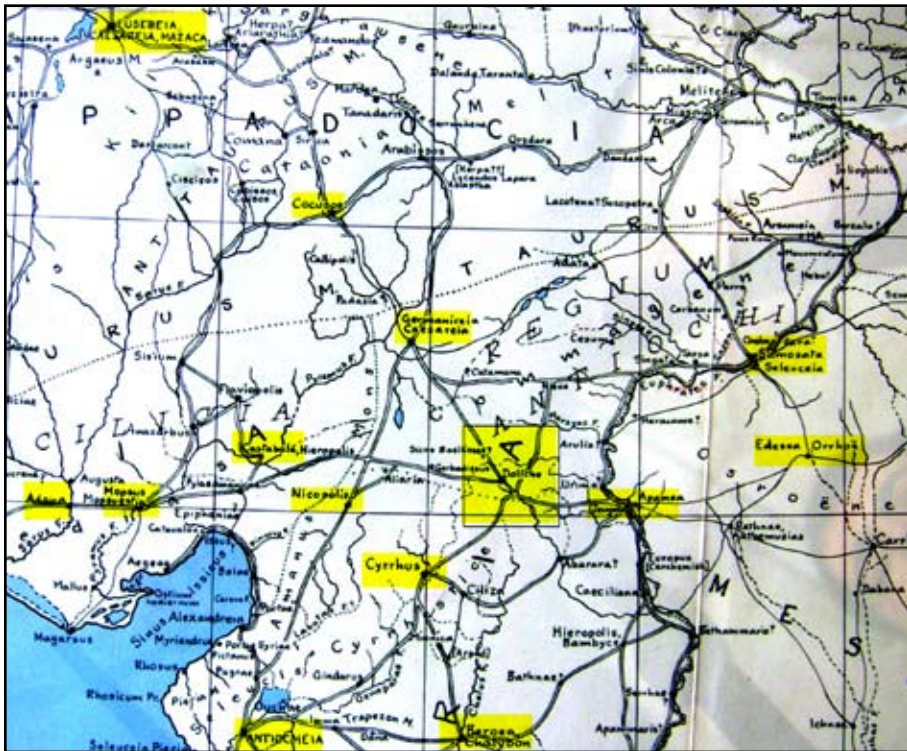
zemin üzerine balık pulu tarzında 5 cm.lik *tesseral*ardan oluşturulmuştur. 3 panodan oluşan mozaikte, her panoda Germanicia antik kentinin yaşamından farklı kesitler sunulmuştur. Üst panoda av yaşamı anlatılmış, av yaşamında sağda sırtında selesi ile kuş avlayan bir avcı, (Resim: 9) solda, avdan dönen bir Romalı, (Resim: 10) avcı betimlemelerinin hemen üst kısımlarında birer Roma villası, (Resim: 11) çeşitli evcil ve yabani hayvanlar ve çeşitli meyve ağaçları tasvir edilmiştir (Resim: 12). Orta panoda açık havada kır yaşamı anlatılmıştır. Kır yaşamında panonun ortasında mozaikte yer alan diğer insan betimlemelerine göre daha büyük betimlenmiş, cepheden tunik ve pelerin giyimli bir Romalı resmedilmiştir (Resim: 13). Yine panonun sağ ve sol kısımlarında 2 Roma villası, çeşitli evcil ve yabani hayvanlar ve çeşitli meyve ağaçları tasvir edilmiştir. Alt panoda ise doğa yaşamı anlatılmaktadır. Bu panoda da koyun ve ceylan gibi hayvanlar, 2 Roma villası ve yine meyve ağaçları resmedilmiştir. Mozaikte, panoları 30 cm. genişliğinde geometrik desenden oluşan ince bir iç bordür ve asma-üzüm dallarının arasında evcil ve yabani hayvanların betimlendiği 78 cm. genişliğinde bir dış bordür çevrelemektedir (Resim: 14)

Mozağin üzerinde yer alan kompozisyon sayesinde, Germanicia antik kentinin sosyo-kültürel yapısını, kentin mimari yapılarını, faunasını, florasını ve kentteki günlük yaşam tarzını öğreniyoruz. Mozağin ait olduğu dönemde, gelişmiş bir mimarinin olduğu, gelenekselleşmiş Roma mimarisinin etkili olduğunu, hayvancılığın yaygın olduğunu, evcil ve yabani hayvanları, dönemin giyim tarzını, soylular ile halk arasındaki sınıf farklılığını, avcılığın yaygın olduğunu ve verimli topraklarında her türlü meyvenin yetiştirildiğini öğreniyoruz. Bölgede yer alan Zeugma-Hatay mozaiklerinde mitolojik tasvirler yer alırken, Kahramanmaraş Germanicia antik kenti mozaiklerinin Anadolu'nun M.S. 4-5 yy.ını aydınlatabilecek belge niteliği taşıyan, sosyal yaşam ve mimarisini anlatılmış olması Germanicia antik kenti mozaiklerini ayrıcalıklı kılmaktadır.

Kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkarılan mozaikli alan, sadece yeri haritalarda gösterilen Germanicia kentinin kalıntılarına ulaşılması aç-

sından önem arz etmektedir. Bölgede halkın Karamaraş dediği Dulkadiroğlu, Şeyhadil, Bağlarbaşı ve Namık Kemal mahallerinde, 10 değişik alanda daha mozaikli alanın bulunması ve mahalle yerleşimi aralarında, antik kente çok sayıda ait yapı taşı ve mimari parçaların olması, antik kentin MS. 3-4. yy.da en görkemli günlerini yaşadığı, bölgede çok sayıda villa olduğu, kentin sınırlarının çok geniş bir alana yayıldığını söyleyebiliriz. 2009 -2010 yıllarında müze başkanlığında, mozaikli alanda yapılan kurtarma kazısı, antik kentte ilk bilimsel kazıların başlatılması ve diğer mozaikli alanlarda da önümüzdeki yıllarda yapılacak olan kazılara bir ışık tutması açısından da önemlidir. 2009-2010 yılları içerisinde kazısı yapılarak ortaya çıkarılan mozaikli alanın, yerinde korunup küçük bir açık hava müzesi şeklinde ziyarete açılabilmesi için alanın röleve, restorasyon, çevre düzenleme projelerinin hazırlanması ve hazırlanan projelerin bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Önümüzdeki yıllarda, bölgede yapılacak olan bilimsel kazılarla, kayıp şehir Germanicia antik kentinin ihtişamlı villalarına ait taban mozaikleri ve kentin kalıntıları açığa çıkarılarak, kalıntıların yerinde korunması ve ziyarete açılması sağlanarak, Bölgenin bir açık hava müzesine dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Mahalle aralarında, evlerin tabanlarında bulunan kültürel mirasımız olan mozaiklerin ve kentin diğer kalıntıların en kısa sürede bilimsel arkeolojik kazılarının yapılarak ortaya çıkarılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın koordinesinde valilik ve bilim çevrelerince, Germanicia Arkeolojik Kalkınma Projesi'nin hazırlanarak yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve mahalle halkının el ele vererek bu projeye destek vermeleri sağlanmalıdır. Mozaikler ve kalıntıların yerinde sergilenmesi sayesinde, ülke genelinde bir ilk gerçekleştirilecek, antik kentin mozaikleri müzede değil kendi yerleşim sahasında yaşatılacaktır.

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

HACİBEKTAŞ MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ VE BAĞLI BİRİMİ OLAN ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİ'NE İLİŞKİN BAKIM ONARIM VE TEŞHİR TANZİM ÇALIŞMALARI / 2008-2010

Ayşe BEDİR*
Nevin KAYA

13. yüzyılda Türk mutasavvıfı Hacı Bektaş Veli tarafından kurulmuş, Orhan Gazi, Murat Hüdavendigâr, Yıldırım Bayezid, Yavuz Sultan Selim, IV. Mustafa, Abdülaziz ve II. Abdülhamit Döneminde onarımlar görmüş olan dergâh, 1925 yılına kadar hizmetini sürdürmüştür.

Mimari terminoloji bakımından külliyyeden ziyade, bir manzume niteliği taşımakta olan dergâh, 30 Kasım 1925 tarihinde 677 sayılı kanunla diğer tekke ve zaviyeler ile birlikte kapatılmış ve bünyesinde bulundurduğu, daha çok Bektaşiliğe özgü eserler ise Ankara Etnografya Müzesi'ne gönderilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir restorasyon projesi dahilinde, 1957-1964 yıllarında onarımı yapılmış, Ankara Etnografya Müzesi'ne gönderilmiş olan eserlerin geri getirilmesinin ardından, 16 Ağustos 1964 tarihinde müze olarak hizmete açılmıştır.

Hacı Bektaş Veli Müzesi, geniş bir alan üzerinde kurulu olup üç avlu etrafında inşa edilmiş yapı topluluklarından meydana gelmektedir. Bağlı birimleri ise Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Atatürk Evi Müzesi, Kadıncık Ana Evi ile Bektaş Efendi Türbesi'dir (Resim: 1).

Müzenin genel olarak bütün bölümlerinin iç ve dış kısımlarında, zaman içerisinde çoğunlukla hava şartlarından, tozdan ve nemden dolayı,

* Ayşe BEDİR, Müze Müdürü, Hacıbektaş, Nevşehir/TÜRKİYE.
Nevin KAYA, Sanat Tarihçi, Hacıbektaş, Nevşehir/TÜRKİYE.

büyük ölçüde yıpranmalar ve dökülmeler olduğu tespit edilmiş, tespit edilmiş olan hususlar Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne raporlar halinde bildirilmiştir¹.

Hacıbektaş Veli Külliyesi'nde 2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilen bakım onarım çalışmaları şöyle sıralayabiliriz

I. AVLU (Nadar Avlusu)

Nadar Avlusu olarak da bilinen birinci avluya büyük ve iki kanatlı taç kapıdan girilmekte olup, avlu içerisinde, günümüze ulaşmış olan Üçler Çeşmesi, banyo-çamaşırhane bölümü ile son dönemde yapılmış depo bölümü bulunmaktadır (Resim: 2).

Taç kapı kazıma yolu ile temizlenmiş ve akabinde koruyucu boya ile boyanmıştır. Depo bölümü ile banyo çamaşırhanenin nem sorununun giderilebilmesi için, binayı çepeçevre saracak şekilde drenaj kanalı yapılmıştır. Ahşap hatıl şeklinde oluşturulan tomruk tavanları raspa usulü ile temizlenmiş ve koruyucu boya ile boyanmıştır. İç mekânın duvarlarındaki çatlaklar sıvandıktan sonra, duvarları, kapı ve pencereleri boyanmış, depo bölümünün düz dam şeklindeki betonarme örtü sisteminde sızıntılar gözlemlendiğinden, taş araları elden geçirilerek mozaikle kaplanmış, korkuluklarının kırık olan yerleri değiştirilmiştir (Resim: 3).

Banyo-çamaşırhanenin bakır kaplama çatı sistemi, yine bakır olmak üzere yenilenmiş, her iki bölüme de kamera ile yangın ve hırsızlığa

1 Söz konusu raporlar çerçevesinde Hacıbektaş Külliyesi'nin, rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon, makine ve elektrik projeleri hazırlanmış, hazırlanan projeler Nevşehir Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'na kabul edilmiştir. Bunun ardından Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü başkanlığında Hacıbektaş Müzesi'nin (külliye) bakım ve onarımına ilişkin olarak bir ihale yapılmıştır. İhaleyi alan Delta İnşaat Dan. San. ve Tic. Ltd. Şirketi tarafından, Bakanlığımızın talimatları ve Ankara Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün denetimi çerçevesinde, 2008 yılı Nisan ayında bakım onarım çalışmalarına başlanmıştır. Söz konusu çalışmaların akabinde teşhir tanzim çalışmalarının da yapılmasının gerektiği düşünülerek Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bildirilmiş ve bu çerçevede yeni bir ihale gerçekleştirilerek teşhir tanzim çalışmalarına da başlanmış olup tüm çalışmalar 2010 yılı Ağustos ayı içerisinde tamamlanmıştır.

karşı alarm dedektörü takılmıştır. Uzun süre müzenin deposu olarak kullanılmış olan banyo-çamaşırhanenin bakım onarım çalışmalarının tamamlanmasının ardından, 1 adet derviş canlandırmasına ilişkin manken konularak teşhir tanzim çalışmaları yapılmış ve ziyarete hazır hale getirilmiştir (Resim: 4).

II. AVLU (Dergâh Avlusu)

Dergâh avlusu olarak bilinen ikinci avluya, üçgen alınlıklı ve sivri kemerli Üçler Kapısı'ndan girilmekte olup giriş kapısının hemen karşısında, Meydan Havuzu, havuzun sağında ve solunda bulunan revakların altında ise sağda sırasıyla, Aslanlı Çeşme, Aşçı Baba Köşkü, Aş Evi ve Tekke Camii, solda ise Mihman Evi, Meydan Evi, Kiler Evi ve Dedebaba Köşkü bulunmaktadır (Resim: 5).

İkinci avluya girişi sağlayan Üçler Kapısı'nın karşısında bulunan Meydan Havuzu'nda su sızıntısı olduğundan, havuzun mermerleri sökülerek yalıtımı yapılmış ve yeniden mermerle döşenmiştir. Üçler Kapısı'nın hemen sağında bulunan Aslanlı Çeşme'nin ön kısmının zemin taşlarında kırıklar ve pamuklanmalar olduğundan, anılan bölümün taşları sökülerek yenisi döşenmiştir. Aslanlı Çeşme'nin hemen ilersinde bulunan Aş Evi Baba Köşkü, öncesinde müze yönetim binası olarak kullanılmakta iken, mekânın küçük olması ve ihtiyaca cevap vermemesi neticesinde, yönetim binası Dedebaba Köşkü'ne aktarılmış, boşaltılan bölüm güvenlik ve arşiv odası olarak düzenlenmiştir (Resim: 6).

Aşçı Baba Köşkü, Aş Evi, Mihman Evi ve Kiler Evi'nin ahşap hatlarla oluşturulmuş tomruk tavanı, Meydan Evi'nin ise bindirme tekniğinde yapılmış kırlangıç tavanı, raspalanmak suretiyle temizlenmiş ve ahşap koruyucu boya ile boyanmıştır (Resim: 7).

Zemini ahşap olan Meydan Evi ve Aşçı Baba Odası'nın ahşabı sökülerek yenisi döşenmiş, zemini mozaik olan bölümlerin Kiler Evi ve Mihman Evi'nin zemini silinmek suretiyle temizlenmiş, Dedebaba Köşkü ile Aşçı Baba Köşkü'nün zemini ahşap ile kaplanmıştır (Resim: 8).

Tekke Cami’de dâhil olmak üzere, ikinci avluda bulunan binaların tamamının dış cephesinde bulunan derz aralarının bozuk olan kısımları elden geçirilmiştir (Resim: 9).

Aş Evi’nin düz dam ve mozaik kaplama olan üst örtüsünden, iç mekâna yoğun şekilde kar ve yağmur sularının sızdığı gözlemlendiğinden, mozaik kaplama sökülerek yalıtımı yapılmış ve tuğla ile döşenmiştir (Resim: 10).

Tekke Cami’nin kurşun kaplama üst örtüsü yine kurşun kaplama olarak, Dedebaba Köşkü, Meydan Evi, Kiler Evi, Mihman Evi ve Aşçı Baba Köşkü’nün bakır kaplama olan üst örtüsü ise yine bakır kaplama olarak değiştirilmiştir (Resim: 11).

Tekke Cami’nin iç mekânında bulunan kalemişi süslemelerde, nemden dolayı bozulmalar olduğundan, tamamı yenilenmiş, son cemaat mahfilinde, kesme taş üzerine sıva yapılmış durumdayken, sıvası kazınarak orijinal taş kısmı açığa çıkarılmış ve taşın derz araları doldurulmuştur.

Aş Evi, Meydan Evi, Kiler Evi, Mihman Evi ve Dedebaba Köşkü’nün iç kısımlarının duvar boya ve özellikle de yağmur ve kar sularının iç mekâna sızıntı yapması sonucu tamamen bozulduğundan, duvar sıvaları kazınmış ardından Horasan harcı ile sıvandıktan sonra beyaz renk boya ile boyanmıştır (Resim: 12).

Aş Evi’nde bulunan Aşçı Baba’ya ait mezarın dökülmüş olan alçı sıvası onarıldıktan sonra sanduka ile kaplanmıştır.

İkinci avluda bulunan tüm yapıların pencereleri değiştirilmiş, Tekke Cami dışındaki yapıların pencereleri film ile kaplanmış, Meydan Evi, Aş Evi ve Kiler Evi’ne hava perdesi takılmış, kamera ile yangın dedektörü ve hırsızlığa karşı alarm sistemi döşenmiş, sistemlerin düzgün çalışabilmesi için güç kaynağı temin edilmiş olup tüm bu sistemlerin sağlıklı şekilde kontrolünün sağlanabilmesi için de Aşevi Baba Köşkü’nün bir odası güvenlik odası olarak düzenlenmiştir.

Teşhir tanzim çalışmaları çerçevesinde, genel olarak içerisinde taka bulunan bölümlerde (Aş Evi) vitrin çalışmasına gidilmeyip, takalar açılarak vitrin şeklinde düzenlenmiş, takaların yetersiz kaldığı bölümlerde (Mihman Evi, Kiler Evi, Meydan Evi) hem taka hem de vitrin düzeneği oluşturulmuştur (Resim: 13).

Teşhir tanzim çalışmaları çerçevesinde, bölümlerin işlevlerini görsel olarak da anlatabilmek için Aş Evi, Mihman Evi ve Kiler Evi’nde deriş mankenleri, Meydan Evi’nde Alevi ve Bektaşiliğe özgü bilgilerin yer aldığı bilgi panoları, Aş Evi ve Meydan Evi’nde LCD ekran TV ile Bektaşiliğe özgü nefes ve deyişlerin dinletilmesine ilişkin müzik sistemi oluşturulmuştur.

Üç odadan oluşan Kiler Evi’nin ambar olarak kullanılan odası çok amaçlı salon olarak dizayn edilmiş, içerisine perde ve ziyaretçilerin oturacağı sandalyeler, geçici sergi yapılabilmesi için sergi panoları yerleştirilmiştir (Resim: 14).

İkinci avludan üçüncü avluya geçişi sağlayan Altılar Kapısı’nın üstü, düz dam şeklinde olup taş korkuluklarında yer yer çatlak ve kırıklar bulunmakta iken söz konusu çatlaklar onarılmış kırık olan kısımları ise yenilenmiştir.

III. AVLU (Hazret Avlusu)

Hazret avlusu olarak bilinen üçüncü avluda, Atatürk Köşesi, Pir Evi, Balım Sultan Türbesi ve Hazire bulunmaktadır (Resim: 15).

Altılar Kapı’sından Üçüncü Avlu’ya geçtikten hemen sonra, eyvan şeklinde olan ve Atatürk Köşesi olarak kullanılan bölüm sıvalı durumda iken, sıvası sökülerek derz araları doldurulmuş ve duvarları orijinal haline dönüştürülmüştür. Bu kısımda mevcut durumdaki Atatürk büstü kaldırılarak, Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Ertuğrul Günay’ın talimatları çerçevesinde, Bakanlığımız Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü’nce yaptırılmış olan Atatürk rölyefi yerleştirilmiştir.

Pir Evi Bölümü'nün eski kurşun kaplama çatısının tamamı sökülmüş ve kurşun kaplama olarak yenilenmiştir. Balım Sultan Bölümünün ise içten kubbe dıştan külah şeklinde olan üst örtüsünün külah kısmındaki derz araları tamamen elden geçirilmiş, bakır kaplama olan saçak kısmının bakırları ise yine bakır olmak üzere yenilenmiştir.

Pir Evi ve Balım Sultan Türbesi'nde bulunan nem sorununun giderilmesine yönelik olarak, binaları çepeçevre saracak şekilde drenaj kanalı açılmış, pencereleri yenilenerek film ile kaplanmış ve kapıları boyanmıştır. Her iki yapının zemini de halı ile kaplı iken, halılar 1964 yılından günümüze kadar kullanılmış olduğundan fazlaca yıpranmıştır. Bu çerçevede, halılar yenilenmiştir.

Pir Evi ve Balım Sultan Türbesi'nin duvarlarındaki kalemişi süslemeler nemden dolayı yıpranmış ve yer yer dökülmüş olduğundan, tamamen elden geçirilmiş ve dökülen yerler tamamlanmıştır.

Pir Evi'nde Hacıbektaş Veli Hazretleri'ne ait kabir ile birlikte toplam 28, Balım Sultan Türbesi'nde ise 2 kabir bulunmakta olup bunlardan 16'sı alçı sıva şeklinde 14'ü ise alçı sıva üzeri ahşap sanduka ile kaplı durumda iken, kabirlerin tamamının dökülmüş olan alçı sıvası onarılmış, çürümüş durumdaki ahşap sandukaları yenilenmiş, Güvenç Abdal Türbesi'nde yer alan 3 alçı kabir ahşap sanduka haline dönüştürülmüş ve Horasan Erenleri'ne ait olan 12 mezarın üzeri ise sanduka olmamakla birlikte, kapak şeklinde ahşap ile kapatılmıştır.

Hacıbektaş Veli Hazretleri'ne ait olan sandukaya 2 adet örtü diktirilmiştir.

Pir Evi ve Balım Sultan Türbesi'ne kamera ile yangın dedektörü ve hırsızlığa karşı alarm sistemi döşenmiştir.

Hazire'de bulunan mezar taşlarının temizlenmesine ilişkin Müdürlüğümüzce bir rapor hazırlanmış olup söz konusu rapor çerçevesinde, İstanbul Restorasyon Müdürlüğü tarafından iki uzman gönderilerek mezar taşları üzerinde bulunan liken ve benzeri maddeler temizlenmiştir.

Hacıbektaş Veli Külliyesi genelinde yapılan bakım onarım çalışmaları çerçevesinde, iç ve dış mekânda olmak üzere Külliye geneline toplamda 34 adet kamera takılarak, tüm kameralara gece görüş düzeneği de oluşturulmuştur.

Müze teşhir salonlarında ve diğer kısımlarda yer alan ocakların baca üstleri açık olduğundan, iç kısımlara hem yağmur ve kar suları sızmakta hem de bacada bulunan isler dökülmekte olduğundan, söz konusu bacaların tamamı alt kısımdan sac kapaklar yapılmak suretiyle kapatılmıştır.

Hacıbektaş Müze Müdürlüğü ve bağlı birimi olan Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde kullanılmak üzere, 20 adet nem cihazı temin edilmiş olup bu cihazlardan 10'u külliye içerisindeki teşhir salonlarında kullanılmaya başlanmıştır.

2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan bakım onarım çalışmaları sırasında, müze içerisine döşenen sistem ve cihazlara paralel olarak gerekli yerlere elektrik tesisatı döşenmiş ayrıca, kompanzasyon sistemi de yapılmıştır. Ayrıca, müzenin tanıtıma yönelik Türkçe, İngilizce ve Almanca olmak üzere audio sesli rehber sistemi oluşturulmuştur.

Müdürlüğümüz envanterine kayıtlı tüm hat levhaların restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmak üzere Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü'ne nakledilmesi ve onarım sonrasında müdürlüğümüze teslim edilmesi hususu 22/03/2010 tarih ve 59470 sayılı Makam Onayı ile uygun görülmüş ve bu çerçevede, restorasyon ve konservasyon çalışmalarının yapılabilmesi için Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü yetkilileri ile ön çalışmalar yapılmış olup anılan hat levhalar önümüzdeki günlerde gönderilecektir.

12/08/2010 tarih ve 172137 sayılı Bakan Onayı gereğince, Hacıbektaş Müzesi'nde bulunan tekstil eserlerin konservasyon çalışmalarının yapılmasına yönelik olarak, Genel Müdürlüğümüze bir rapor hazırlanmış olup rapor çerçevesinde, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nevin Enez görevlendirilmiş olup konuya ilişkin ön çalışmalar, 26/09/2010 tarihin-

de yapılmış, eserlerin konservasyon işlemlerine yönelik çalışmalara önümüzdeki günlerde başlanacaktır.

ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİ

İlçe sınırları içerisinde bulunan Sulucakarahöyük'te, 1967-1976 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nden Prof. Dr. Kemal Balkan tarafından arkeolojik kazılar yapılmış, söz konusu kazılar sonucunda Eski Tunç Çağı, Hitit, Frig, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait eserler çıkarılmış ve bu eserlerin sergilenmesi amacıyla 1988 yılında Arkeoloji ve Etnografya Müzesi açılmıştır.

Müzedeki kazı malzemesi olarak, *priaposlar*, pişmiş topraktan yapılmış yemek kapları, sunak kapları, küpler, törensel kaplar, *urneler*, kemik ve cam objeler sergilenmektedir. Bunun yanı sıra 19 yy. ve 20. yy.'ın ilk dönemlerine ait gündelik yaşam içerisinde kullanılan dokuma işlemeli elbiseler, peşkirler, gümüş takılar, silahlar ve kilimlerden oluşan etnografik eserler ile sikkeler de sergilenmektedir.

Ziyarete açıldığı günden itibaren çeşitli dönemlerde bir takım bakım onarım çalışması yapılmış olan müzede en son 2007-2008 yıllarında genel olarak boya badana işleri, kalorifer kazanının tamiri, elektrik panosunun yenilenmesi, vitrin kapıları ve müzeye girişi sağlayan merdivenlerinin yenilenmesi gibi bir dizi bakım onarım çalışmaları yapılmıştır.

Ancak bu çalışmaların akabinde, imbisat deposunun patlaması sonucunda teşhir salonlarını su bastığından, elektrik panosu kullanılamaz hale gelmiştir. Ayrıca kalorifer kazanının çalıştırılması sonucunda eski olan ve bakım onarım çalışmaları kapsamında değiştirilmemiş olan petekler patladığından, müzeyi yeniden su basmıştır. Söz konusu durumlara ilişkin müdürlüğümüzce hazırlanmış olan raporlar Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne iletilmiştir².

2 Söz konusu raporlar çerçevesinde, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin bakım-onarım, teşhir-tanzim ve çevre düzenlemesi çalışmalarına ilişkin bir ihale yapılmış olup, söz konusu ihale çerçevesinde, ihaleyi alan Delta İnşaat Dan. San. ve Tic. Ltd. Şirketi yetkililerine 07/09/2009 tarihinde yer teslim işlemleri yapılmıştır.

Anılan Müze, 24/09/2010-30/07/2010 tarihlerinde ziyarete kapatılarak bakım-onarım, teşhir-tanzim ve çevre düzenlemesi çalışmalarına başlanmış olup söz konusu çalışmalar, 2010 Temmuz ayı içerisinde bitirilmiştir. Bakım onarım ve teşhir tanzim çevre düzenlemesi çalışmaları süresince ziyarete kapalı tutulan müze³ onarımlar sonrasında tekrar ziyarete açılmıştır.

2008–2010 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan bakım-onarım ve teşhir –tanzim çalışmaları çerçevesinde, müzeyi çepeçevre saran drenaj kanalı ile çatıda kırık olan kiremit ve oluklarda bir dizi onarımlar yapılmış, müzenin dış cephesini üç yönlü saran betonarme saçak kırılmış ve tüm dış cephe, çimento ile sıvası yapıldıktan sonra boyanmıştır.

Çevre düzenlemesi çalışmalarına ilişkin olarak, müze bahçesinin duvarı sıvanmış, bahçenin toprak seviyesi düşürülmüş, araç yolu yapılmış, ışıklandırmanın sağlanabilmesi için projektör ve aydınlatma lam-baları takılmıştır.

Müzenin elektrik tesisatı yenilenmiş, kompanzasyon sistemi yapılarak, güç artırımı gerçekleştirilmiş ve bahçesine jeneratör sistemi kurulmuştur.

Müze bahçesi ve teşhir salonlarına kamera düzeneği ve gece görüşü oluşturulmuş olup mevcut durumdaki yangın ve hırsız alarm sistemi yenilenmiştir. Anılan sistemlerin sağlıklı çalışmasına ilişkin güç kaynağı temin edilmiştir.

Müze girişine, engelli vatandaşların kullanımına sunulmak üzere, asansör düzeneği yapılmış olup müzenin demir olan giriş kapısı değiştirilerek, ikisi fotoselli olmak üzere üç demir kapı yapılmıştır.

İdari kısmın koridoru ile teşhir salonlarının zemini granit ile müzenin idari kısmında bulunan odalar ve kütüphane zemini ise parke ile kaplanmıştır. Teşhir salonlarının bulunduğu iç mekânın tavanları asma

3 Müze, 30/11/2010 tarih ve 4795 sayılı Valilik Oluru çerçevesinde 01/12/2010 tarihi itibari ile ziyarete açılmıştır.

tavan olarak değiştirilmiş ve duvar alçıları yenilenmiş, akabinde ise tüm müzenin boya badana işleri yapılmıştır.

Teşhir salonlarında mevcut olan iki adet merdiven bölünerek engelli vatandaşlar için rampa sistemi yapılmıştır.

Müzenin girişinin sol tarafına alçıpan duvar ile bir bölüm oluşturulmuş (ncesinde Hacıbektaş taş işçiliğine ait malzemeler sergileniyor idi) ve oturma grupları konmuş, sağ tarafına ise yine alçıpan duvar ile bir bölüm oluşturmuş ve bu bölüme de kamera düzeneği, alarm sistemi ile güç kaynağına ait makine ve teçhizatlar konularak güvenlik odası olarak düzenlemiştir

Arkeoloji seksiyonunda bulunan vitrinler, duvar vitrini olarak boydan boya tek parça halinde düzenlenmiş, küçük objelerin teşhirine ilişkin altı adet portatif vitrin oluşturulmuş, arkeoloji seksiyonu bitimine platform oluşturularak Sulucakarahöyük canlandırması yapılmış, arkeoloji bölümünden etnografya bölümüne geçişte bulunan alan, alçıpan duvar ile kapatılarak, yeni oluşturulan bu bölüm sikke seksiyonu olarak düzenlenmiştir.

Etnografya seksiyonundaki vitrinler de duvar vitrini şeklinde düzenlenmiş olup iki adet cam vitrin çıkıntılı olacak şekilde düzenlenerek, alan içerisine hareket kazandırılmıştır. Etnografya bölümünde bulunan 2 niş alçıpan ile alçaltılarak, içerisine hem arkeoloji hem de etnografya seksiyonundan görülebilecek 6 vitrin yerleştirilmiştir.

Depolardaki nem sorununun giderilmesine yönelik olarak nem cihazı temin edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Eser deposu ve kazan dairesi de dâhil olmak üzere, müzede bulunan tüm kapı ve pencereler boyanmıştır.

Müze eser deposuna kapaklı raf ve ekmece şeklinde olan ahşap malzemedен yapılmış dolaplar yerleştirilmiştir.

Eser konservasyon odasının, musluk sistemi tamir edilerek yeni tezgâh yapılmış, tezgâh altına ise ahşap dolap yerleştirilmiştir.

Müzenin bütün bölümlerinin kalorifer petekleri tamamen yenilenmiş olup kazan dairesinin (belli bir seviyede olmak üzere) duvarları ile zemini kalebodur ile kaplanmıştır.

Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde gerçekleştirilen teşhir tanzim çalışmaları kapsamında, vitrin içerisinde ve duvarlarda olmak üzere bilgi panoları oluşturulmuş, arkeolojik eserlerin Sulucakarahöyük kazılarında çıkarılmış olması nedeniyle, eserlerin dönemlerinin belirlenmesi konusunda danışman olarak Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu ile çalışılmış ve Eski Tunç Çağından başlanarak sergiler gerçekleştirilmiştir. Etnografik eserler için ise konular belirlenerek (kadın giysi ve aksesuarları, hamam kültürü, bakır eşyalar vb.) sergileme yapılmıştır. Sikke teşhirinin düzenlenmesi hususunda, teknik bilgi almak amacıyla Prof. Dr. Oğuz Tekin ile iletişime geçilmiş, Sayın Tekin 2010 yılı Eylül ayında müdürlüğe gelmiş ve müdürlük uzmanları ile birlikte envantere kayıtlı sikkeler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Teşhire sunulan sikkelerin tarihlendirilmesi yapılarak, sikke seksiyonu düzenlenmiş, akabinde sikke kataloguna ilişkin ön çalışmalar yapılmış olup ödenek sağlanması durumunda katalog çalışmasına başlanacaktır⁴.

4 Hacıbektaş Veli Müzesi (külliye) ve bağlı birimi olan Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde 2008 yılında başlayıp 2010 yılında tamamlanan bütün bu çalışmalara yön veren başta Bakanımız Sayın Ertuğrul GÜNAY'a, Genel Müdürümüz Sayın Murat SÜSLÜ'ye, Daire Başkanımız Sayın Zülküf YILMAZ'a, Ankara Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne, teşhir tanzim çalışmalarında göstermiş oldukları özverili çalışmalarından dolayı Genel Müdürlüğümüz, Etüt Proje Uygulama Şubesi personeli Arkeolog Sayın Canan ÇAŞTABAN olmak üzere Mimar Figen YAVUZ, İç Mimar Meltem ŞANLI, Seramikçi Kadir ÖZTOPRAK, Peyzaj Mimarı Cansın ÜNVER ve ayrıca Nevşehir Müze Müdür Vekili Arkeolog Murat GÜLYAZ'a, teknik desteklerini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Oğuz TEKİN'e ve Sayın Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU'na ve tüm bu özverili çalışmaları gecenin geç saatlerine kadar sürdüren uzmanından işçisine kadar tüm müze personeline ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

KADIOĞLU KÖYÜ 2010 YILI MOZAIK KURTARMA KAZISI

Ahmet MERCAN*
Ünver GÖÇEN

Kadioğlu Köyü, Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi sınırları içerisinde ve Zonguldak'ın 45 km. güneydoğusunda yer almaktadır (Harita: 1).

24.01.2008 tarihinde, Çaycuma İlçe Jandarma Komutanlığı'ndan Müze Müdürlüğü'ne gelen telefon ihbarı ile, Kadioğlu Köyü, Çobanhasanlar Mahallesi'nde, özel mülkiyete ait arazide, mozaığın bulunduğu kazı çukuru tespit edilmişti. Müzemizce yapılan ilk incelemede, mülkiyet sahibi tarafından foseptik çukuru için kazılan ve 1 m² lik alanı ortaya çıkarılan mozaığın görülmesiyle, alan tescile önerilmiş ve acilen kurtarma kazısı yapılması gerektiği Bakanlığımıza bildirilmişti. Daha sonra Bakanlığımızın izinleri doğrultusunda başlayan kurtarma kazısında alan, 5x 5 m. boyutlarında gritlere bölünerek hazırlanmış ve büyük bir bölümü D-7 açmasında yer alan zemin mozaığı ortaya çıkarılmışti. Ortaya çıkarılan bu panoda, Trakya Kralı Lykurgos'un tanrısal içkiyi temsil eden *Ambrosiaya* saldırısını anlatan mitolojik sahne yer almaktaydı. Yine Bakanlığımızın izinleri doğrultusunda, 2009 yılında devam eden kurtarma kazısı çalışmalarında, Lykurgos Mozaığı'nin kuzey doğusunda, geometrik desenli ikinci mozaik tabanlı bir oda daha tespit edilmişti (Resim: 1).

2010 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün

* Ahmet MERCAN, Arkeolog, Müze Müdürü, Karadeniz Ereğli Müzesi Müdürlüğü, Zonguldak/TÜRKİYE.
Ünver GÖÇEN, Arkeolog, Karadeniz. Ereğli Müze Müdürlüğü, Zonguldak/TÜRKİYE.

28.04.2010 tarih ve 89442 ve 28.06.2010 tarih ve 136174 sayılı kazı ve sondaj izin belgesine istinaden, Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Kadıoğlu Köyü, Çobanhasanlar Mahallesi, 116 ada, 1, 23–25 parsellerdeki kazı çalışmalarına 12 işçi ile kazı alanın temizliği ve açmaların hazırlanması ile 27.07.2010 tarihinde başlanmıştır.

Çalışmalara üzeri geotekstil, kum ve toprakla kapatılan mozaiklerin batısında yer alan, E–6 ve E–5 açmasının yüzeydeki tarım toprağı alınarak, kalıntıların bulunduğu seviyeye kadar inilerek, tüm alanın aynı anda değerlendirilebilmesi planlanarak sürdürülmüştür. Bu alanda döküntü parçaların kaldırılmasından sonra 5 x 5 m. ölçülerinde figürlü mozaığın batısında ve aynı seviyede, duvardaki freskleri kısmen korunmuş, zemini harç ile kaplı 3. bir oda tespit edilmiştir.

III. No.lu odanın doğusunda yer alan F–6 açmasında devam eden çalışmalarda, 50 cm. genişliğinde, 3 m. uzunluğunda, tabanı çatı kiremitleri ile döşenmiş drenaj su yolu açığa çıkarılmıştır. Kenarları birkaç sıra tuğla ile örülü bu su yolunun güneye doğru I No.lu duvar ile bağlantılı olduğu ve bu duvar ile paralel şekilde uzandığı tespit edilmiştir (Resim: 2).

Güneye doğru bağlantısını ortaya çıkardığımız bu su yolunun ‘L’ şeklinde kuzeye doğru ne kadar devam ettiğini görebilmek için kazı çalışmalarına G–5 ve H–5 açmalarındaki tarım toprağının kaldırılması ile devam edilmiştir. Bu alanda -1 m. derinliğe inildiğinde, kuzeye doğru ortaya çıkardığımız drenaj su yolu ile birlikte, oval şekilde köşe yapan, sağlam, korunmuş bir duvar açığa çıkartılmıştır (Resim: 3).

Ortaya çıkarılan tuğla örgülü duvarın iç kısmında – 2.30 m. derinlikte mozaik taban seviyesine ulaşılmıştır. Alanın temizlenmesi ile 1/4 ‘ünü ortaya çıkardığımız çok renkli *tesseralardan* oluşan zemin mozaığı geniş bantlarla ve bitkisel dalga motiflerle ortadaki panoları çerçevelemektedir. Mozaığın etrafını çeviren farklı bordürler söz konusudur.

En dıştan içe doğru:

a) Büyük *tesseralarla* işlenmiş dalga motifi.

- b) Dikdörtgen çerçeveler içinde yapılmış *guilloche* içinde verilmiş çeşitli av sahneleri ve hayvan mücadeleleri.
- c) Köşelerde sakallı erkek masklarının başlarından çıkan ve yer yer Eros, arslanlar ve domuzlar tarafından taşınan sarmallar ve figürler yer almaktadır. Ortada boş topraklı alanda muhtemelen asıl sahne yer almaktaydı (Resim: 4).

Muhtemelen villa yapı kompleksine ait olduğunu düşündüğümüz ve 1/4'ünü ortaya çıkardığımız mozaikli alandaki kazı çalışmalarına, ödenğin bitmesi sebebiyle 8 Eylül 2010 tarihinde ara verilmiş, alandaki mozaiklerin üzeri jeotekstil, kum ve toprakla örtülerek koruma altına alınmıştır.

Yaklaşık 1 ay sonra Bakanlığımızın gönderdiği ek ödenekle birlikte 1/4 'ünü ortaya çıkardığımız mozaikli alanın tamamının ortaya çıkarılması için, kazı çalışmalarına 12 işçi ile tekrar başlanmıştır. Karadeniz Bölgesi'nin iklim koşulları bu dönemde kazı çalışmalarına çok uygun olmaması ve yağmurların şiddetli bir şekilde devam etmesi nedeniyle, kazı yapılması planlanan alan ağaçtan direklerle üç tarafı kapatılarak sera şekline getirilmiştir.

Kazı çalışmalarına 1/4 'ünü ortaya çıkardığımız zemin mozaiklerinin tamamının ortaya çıkartılması için seviye inme çalışmalarına I-5 ve I-4 açmalarında başlanmış ve plan karelere bağlı kalınarak G-4 ve H-4 açmalarında devam edilmiştir (Resim: 5).

Bu çalışmalarda yüzeyden -1.50 cm. derinlikte, 1 m. genişliğinde ve 1.20 cm. yüksekliğinde taş örgülü duvar, oval bir şekilde dönerek I-5 ve I-4 açmalarında ortaya çıkarılan duvar ile birleşmiştir. Karşılıklı iki duvarın güneye doğru oval şekilde dönerek birleştiği odanın mimari yapısı ortaya çıkarılmış ve mozaik seviyesine ulaşılmıştır. Mozaik seviyesine inildiğinde, bir önceki sezon ortaya çıkartılıp, üzeri jeotekstil, kum ve toprakla örtülü alanın açılması ve duvarın kenarından itibaren mozaiklerin ortaya çıkarılmasıyla devam edilmiştir.

Duvar kenarında yarım ay şeklinde turuncu, mavi, kahverengi ve

beyaz *tesseralardan* oluşan sık örgülü, küçük dikdörtgen motifler ana sahneden farklı olarak açığa çıkmıştır (Resim: 6).

Alanın temizlenmesi ile ortaya çıkardığımız çok renkli *tesseralardan* oluşan zemin mozaiği, dıştan içe doğru geniş bantlar yaprak ve dalga motifleri ile ortadaki panoları çerçevelemektedir. 7.30 m. x 7.30 m. ebatlarındaki mozaiğin etrafını çeviren 4 tip farklı bordür söz konusudur.

- a) En dış çerçevede beyaz ve gri renkte büyük *tesseralarla* işlenmiş yaprak ve dalga motifleri yer almaktadır.
- b) İkinci bordürde 80 cm. x 60 cm. ebatlarında, çerçeveler şeklinde yapılmış sarmallar içinde 20 av sahnesi, hayvan mücadeleleri ve köşelerde su perileri yer almaktadır (Resim: 7-a-b-c).
- c) Üçüncü bordürde 3.50 m. ye 3.50 m. ebatlarında kare içinde, köşelerde sakallı dört erkek masklarının başlarından çıkan ve yer yer Eros, arslanlar ve domuzlar tarafından taşınan sarmallar ve bitkisel motifler yer almaktadır (Resim: 8).
- d) Dördüncü bordürde ise sanatsal özelliği ve mozaik işçiliğinin en üst seviyede olduğu, Tanrı Eros'un Psykhe'lerle birlikte betimlendiği, denizde balık avı sahnesidir. Ana sahnenin kuzey tarafında yer alan 1m.x5 m. ebatlarındaki denizde balık avı sahnesinde, dikdörtgen çerçeve içerisinde sağ ve sol köşelerde sandallar içinde iki Eros, eğilerek denizden balık ağını çekmektedirler. Üçüncü Eros ise, uzanmış vaziyette sandalı hareket ettirmektedir. Ortadaki sandalda ise Eros'un eşleri Psykhe'ler yer almaktadır. Deniz yüzeyinde yüzen köşelerde ve ortada yaban kazları ile birlikte altta onlarca balık, ahtapot ve yılan balıkları yer almaktadır. Balıkçı Eroslar ve Psykhelerin betimlendiği bu deniz peyzajının, bu kalitede ve güzellikte betimlenmesi, Antik Dönem mozaiklerinde ender, Anadolu zemin mozaikleri arasında ise tektir (Resim: 9– 10).

Mozaikli alandaki kazı çalışmaları 13 Kasım 2010 tarihinde sona erdirilmiş, alandaki mozaiklerin üzeri jeotekstil, kum ve toprakla örtülerek bu yılki kazı çalışmaları tamamlanmıştır.

BULUNTULAR

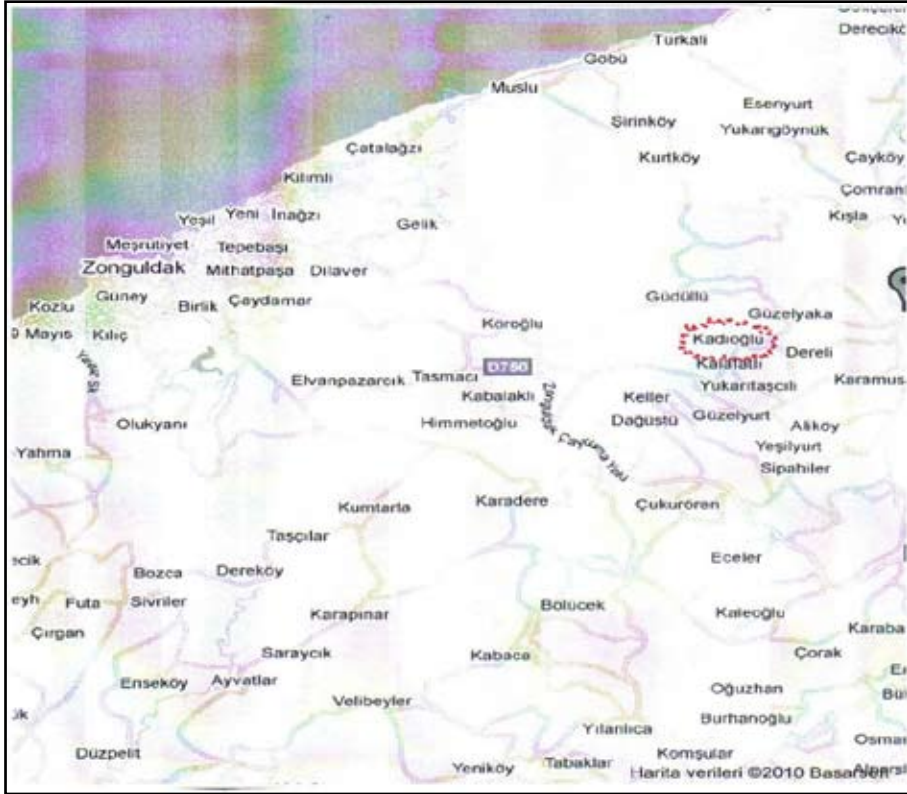
Seramikler: Mozaikli alan açmalarından gelen seramikler arasında seçilmiş birkaç örnek burada ön değerlendirmeye alınmıştır. Ön değerlendirme için seçilen 8 adet seramik parçasının 6'sı belli bir tip seramik grubuna ait olup Karadeniz Bölgesi seramiklerine ilişkin bilgi vermekte ve kazı açmalarını tarihlemeye ışık tutmaktadır.

Bu 6 parçanın da ortak özelliği iç ve dışta kırmızı ve parlak bir astara sahip olmaları, dışa dönük ağızlarının geniş ve en az iki sıra derin oluk/yiv bezeli olmalarıdır. Hamuru eser derecede kireç ve veya mika katkılı olup son derece homojen ama yumuşaktır. Örneklerin hamurunun Karadeniz'in nemli toprağında çabuk çözüldüğü/ eridiği görülmekte ve tabak ağızlarındaki kabartma bezemeler güçlükle tespit edilebilmektedir. Çoğunluk kırmızımsı sarı renkte bir hamura sahip bu seramik türünün astarı berrak ve parlaktır. Kap, tabak ve tepsilerinin cidarı incedir. *Pontik sigillata* olarak tanımlanan bu seramiklerin bir kap türü- ki buradaki 6 örnek parçamız bu türe girmektedir- geniş, oval, çok küçük ayaklı ve dantel ağızlı, kabartma bezeli ve inci dizili, çiçekler arasında küçük volütleri olan hiç kaidersiz veya küçük kaidelidirler. M.S. 1. yy. sonu ve 2. yy. başından itibaren Karadeniz havalisinde görülmektedir¹.

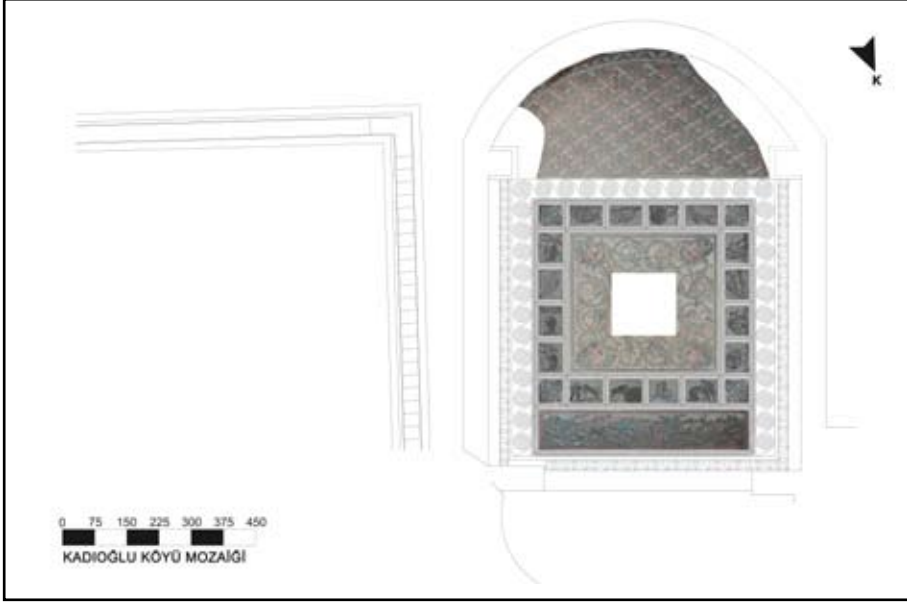
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

2008 ve 2009 yıllarındaki kazılarda iki odasını ortaya çıkardığımız villa yerleşimi mimari tarzı mozaiklerin yayılım alanlarını tespit etmek için, bu yıl da çalışmalara iki sezon devam edilmiştir. Bu yılki çalışmalarda apsidal mimari tarzı ve zemin mozaiklerinin çok renkliliği ile yerleşkenin kabul salonu ortaya çıkartılmıştır. Mozaikteki stilistik özellikler ve seramik buluntular yerleşkenin M.S. 3. yy. sonu tarihlemesini desteklemektedir (Çizim:1).

1 Değerli bilgilerinden dolayı Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Füsün TÜLEK'e ve seramik çizimlerinde emeği geçen öğrencilerine teşekkür ederiz.

Harita: 1

Çizim: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 7a

Resim: 7b

Resim: 7c

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

ANKARA ROMA TİYATROSU KURTARMA KAZISI

Melih ARSLAN*

Mahmut AYDIN

Sinan DURMUŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 05.06.2009 tarih ve 107274 sayılı yazıları ile, Ankara İli, Ulus Semtı, Hisar Caddesi'nin kuzeyinde bulunan Ankara Roma Tiyatrosu'nda kazı yapılması uygun görüldüğünden 07.09.2009 tarihinde, Anadolu Medeniyetleri Müzesi başkanlığında, 4 arkeolog ve 15 işçinin katılımıyla kazı ve temizlik çalışmaları başlatılmıştır. Roma Tiyatrosu kurtarma kazısı çalışmasına 2010 yılı kazı mevsiminde de devam edilmiştir.

Ankara Roma Tiyatrosu'nda, 1982–1986 yıllarında Anadolu Medeniyetleri Müze Müdürlüğü tarafından kazı çalışmaları yapılmış olup bu çalışmalarda tiyatronun *cavea*, orkestra, sahne binasının büyük kısmı, doğu *paradosun* tamamı, batı *paradosun* da bir kısmı ortaya çıkarılmıştı¹. 1986 yılından sonra 2009 yılına kadar kazı çalışması yapılmamış, fakat aralıklarla yüzeysel temizlik yapılmıştır.

Ankara Tiyatrosu, Ulus'un merkezinde bulunduğu ve 1986-2009 yılları arasında kazı ve detaylı temizlik çalışması yapılmadığından dolayı, tiyatronun tüm bölümleri ağaç ve bitkilerle kaplanmış (Resim: 1). Ayrıca çevredeki tekstil atölyelerini işleten esnaflar, bu ala-

* Melih ARSLAN Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü, Ankara/TÜRKİYE.
Mahmut AYDIN, Arkeoloji Anadolu Medeniyetleri Müzesi, ODTÜ Arkeometri A.B.D. Doktora Öğrencisi, Ankara/TÜRKİYE.

Sinan DURMUŞ, Arkeoloji Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.
1 Bayburtluoğlu 1987, 9-23

nı çöp döküm merkezi haline getirmiştir. Bunun yanı sıra uçucu madde ve alkol bağımlıları bu alanı mekân edinmiş bulunmaktaydı. 2009 yılı çalışmalarında ağırlıklı olarak temizlik yapılmıştır (Resim: 2).

AMAÇ

2010 yılı çalışmalarında, tiyatroya ulaşımı sağlayan caddenin bulunabilmesi ve yapıyı her yerden görünebilir kılmak için, tiyatro binasının kuzeyinde kazı yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca güneyinde ve doğusunda ise gerek oturma sıralarının bulabilmek gerekse toprak kaymasını engellemek için, aralıklarla kazı çalışmalarının buralarda da yapılması amaçlanmıştır (Çizim: 1).

2010 yılında kazı alanını yoğun miktarda otlar ve küçük boyutlu bitkiler kaplamıştı. 2010 yılı çalışmalarına kazı alanını kaplayan bitki örtüsünün temizlenmesi ile başlandı. Otların ve küçük boyutlu bitkilerin (çok yaygın olan akasya türü bir ağaç) temizliği 10 gün sürmüştür (Resim: 3).

KAZI ÇALIŞMASI

1F Açması

2009 yılı kazı çalışmalarında, *skenenin* kuzeydoğu tarafında 5m.x1,60 m. genişliğinde bir açmada çalışma yapılmış ve *skene* duvarı ortaya çıkarılmıştır. 2010 yılı çalışmalarında, açmanın tamamında 1980'lerde yıkılan gecekondulara ait moloz atıkları, asfalt parçaları ve gecekondulara ait tesisat kalıntılarının temizliği yapılmıştır. Kazı çalışmaları sırasında, bir miktar Bizans-Osmanlı Dönemine ait yeşil sırlı ve kırmızı astarlı seramik çıkarılmıştır. 1F açmasında İslami bir sikke bulunmuştur. Tiyatro binasının kuzeyi boyunca devam eden Bizans Dönemine ait su kanalı, bu açmada daha sağlam durumda ele geçirilmiştir (Çizim: 2, Resim: 4).

-1F Açması

Kazı alanı, 1982-1986 yıllarında yapılan çalışmalar sırasında, 5m.x5 m.lik karelere bölünerek numaralandırılmıştır. Ancak kazı alanının kuzeyinde, yoğun gecekondular bulunduğu için, bu alanlar karelej sisteminin dışında kalmıştır. Sonraki yıllarda yıkılan gecekonduların taban ve temel kalıntıları ise 2010 yılı çalışmalarımız sırasında ortadan kaldırılmış ve her açmanın kuzeyine denk gelen yeni açmalar (-) ile belirtilmiştir.

-1F açmasında çalışmalar sırasında gecekonduların kalıntılarının bu alandaki tiyatro yapısını tahrip ettiği görülmüştür. Çalışmalarda, üzerinde Hıristiyanlık ile ilgili tasvirler yer alan bir adet madalyon bulunmuştur.

1E Açması

Bu açmadaki çalışmalar, *skenenin* arkasında kalan tiyatro alanının kuzey kısmını açmak ve 1-D açmasında yer alan kanal ve duvarların devamını görmek amacı ile yapılmıştır. Çalışmalar sırasında, Bizans Dönemine ait su kanalının devam ettiği Türkiye Cumhuriyeti Dönemi kanalizasyonunun ise açmanın batı sınırından kuzeye doğru yöneldiği tespit edilmiştir. Bizans Dönemine ait su kanalının bu bölümdeki kısmının üstündeki taşların olmadığı tespit edilmiştir (Resim: 4). Muhtemelen modern kanalizasyon yapımı sırasında tahrip olmuştur (Çizim: 2). Bu yıl çalışılan 5 m.x3.40 m. lik açmada, 1 F açmasında üstü açık olarak ortaya çıkarılan Cumhuriyet Dönemine ait kanalizasyon, bu açmada tahrip edilmemiş şekilde, üstü taşlarla kapalı olarak yer aldığı görülmüştür. Kanalizasyon, açmanın kuzey kenarına doğru yönelip açma kesitine girmektedir. Kuzey yönde, sonraki yıllarda yapılacak çalışmalarda devamı ortaya çıkarılacaktır.

Bu açmadaki çalışmalarda, Roma ve Bizans Dönemine ait seramik parçaları ele geçirilmiştir. Ayrıca Roma İmparatoru Crispus'a (M.S. 317-326)² ait bir adet bronz sikke ve İmparator II. Constantius (M.S.

2 H. Cohen, *Description Historique: Des Monnaies* Vol:II No:122, Graz

337-361) Dönemine ait, darp yılı M.S. 346-354 yıllarına ait olan bir adet bronz sikke bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ne ait Hicri 1341, Miladi 1923 tarihli bir adet 5 kuruş da çalışmalar sırasında ele geçirilmiştir.

1D Açması

1D açmasındaki çalışmalar (5 m. x 3.40 m.), açmanın üzerine önceki yıllarda konulan ve kazıyı engelleyen tiyatroya ait blok taşların kaldırılması ile başlatılmıştır. 5 m. x 5 m. ölçülerinde olan 1D açmasının güney sınırlarında, 5 m. x 1.60 m. lik alan, 2009 yılında *skene* binasının kuzey duvarını tamamen ortaya çıkarmak amacıyla kazılmış idi. Açmada bulunan gecekondü kalıntıları ve asfalt tabakası kaldırıldıktan sonra, Bizans Dönemi su kanalının devamı ortaya çıkarılmıştır. Cumhuriyet Dönemi kanalizasyonu, 1E açmasında kuzeye yöneldiğinden, bu açmada devam etmediği görülmüştür. Çalışmalar sırasında Roma ve Bizans Dönemine ait seramik parçaları ele geçirilmiştir. Açmada farklı eğimlerde dalgalı ana kayaya ulaşılmıştır. Ana kaya üzerinde düz zemin elde edebilmek amacıyla taşlı bir toprak ile dalgalanma düz bir seviyeye dönüştürülmüş olduğu görülmüştür.

1C Açması

5 m. x 5 m. lik alanda çalışmalara başlandı. 1980'lerde var olan gecekondülara elektrik sağlayan direk yerinden sökülüştür. Tiyatroya ait, önceki kazı çalışmalarında buraya depolanan taşlar numaralanıp fotoğraflandıktan sonra kaldırılmış ve kazıya başlanmıştır. Ana kaya, bu alanda yüksek kodlara çıktığından, çok derine inilemeden kazı yapılmıştır. Bizans Dönemine ait su kanalı çok tahrip olmuş şekilde bulunmuştur. Su kanalını kuzey güney yönde kesen modern bir duvar da ortaya çıkarılmıştır.

1G Açması

1G açmasının üst seviyelerinde, yoğun olarak moloz ve atıklara rastlanmıştır. Daha sonra açmanın batı tarafında, düzensiz taşlarla yapılmış,

gecekondulara ait kanalizasyon ortaya çıkarılmış olup belgeleme işleminin tamamlanmasının ardından bu kanal yapısı kaldırılmıştır. Kaldırılan bu tabakanın altında, doğu- batı doğrultusunda uzanan Bizans Dönemine ait Horasan harcı ve taşlarla örülmüş, kanal sisteminin bir kısmı daha ortaya çıkarılmıştır (Resim: 2, Çizim: 4). Böylelikle Bizans kanalının uzunluğu 1C, 1D, 1E, 1F açmaları ile birlikte yaklaşık olarak 26,5 m.ye ulaşmıştır. Bizans Dönemine ait su kanalının iç genişliği 30 cm., derinliği 33 cm. olarak ölçülmüştür

Yüzeğe yakın seviyede ise 2 sıra dizilmiş tiyatroya ait taşlar tespit edilmiştir. Yine bu açmadaki çalışmalarda, yeşil sırlı Bizans-Osmanlı Dönemine ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

7-D-E-F Açmaları

Bu açmalarda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2009 yılında yıkılan binasının moloz temizliği yapılmıştır. Bu temizlik sırasında Bizans Dönemine ait bir adet hacı matarası³ olarak nitelendirilebilecek bir matara ele geçirilmiştir (Resim: 5).

II Açması

II açmasında yapılan temizlik çalışmaları sırasında, Bizans Dönemine ait anonim bir sikke⁴ ele (M.S. 970–1092) geçirilmiştir.

2K, 3K ve 4K Açmaları

Sahne binasının batı kısmı ile, İslami Döneme ait seramik ve cam atölyesinin tamamını ortaya çıkarmak için, tiyatronun batısında da çalışmalara devam edilmiştir. Açma sınırları belirlenip, yüzey temizlendikten sonra, alanda kazı çalışmalarına başlanmıştır. Yüzey toprağının

3 Daim F& Ladstätter S 2011 *Bizans Döneminde Ephesos, Büyük Bir Antik Kentin Tarihinde Son Sayfa*, İstanbul s.3

4 Sear D.R 1987, *Byzantine Coins and Their Values*, London

hemen altından 3K açmasının doğu kenar bölgesinde, güneydoğu köşeden çıkan ve açmanın kuzey kenarına doğru giden, gecekondulara ait kanalizasyon ile karşılaşmıştır. Kanalin hemen batısında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan Cumhuriyet Döneminde kullanılmış olan taş döşemeye rastlanmıştır. Taş döşemeli yolun üzerinden çıkan seramik, karışık durumda olup yeşil sırlı Bizans seramikleri, modern porselen ve pişirime kap parçaları bir arada çıkarılmıştır. Bu açma, özellikle Cumhuriyet Dönemi modern yapıları ile gecekonduların yapıldığı ve daha sonra da yıkıldığı bir alandır. Bu durum, buradaki malzemenin karışık olmasının nedenini açıklamaktadır.

4 K açmasında, yaklaşık 50 cm. kazıldıktan sonra, kırık çatı kiremit parçalarının yoğun olarak görüldüğü sarı-turuncu renkli toprak ile karşılaşmıştır. Sarı renkli toprak (kil) 3K açmasındaki toprak ile doku, renk ve malzeme içeriği açısından benzeşmektedir.

Kazı çalışmalarının ilerleyen aşamalarında, kalın bir seramik dolgu tabakası ile karşılaşmıştır. Bu tabakanın kalınlığı yaklaşık olarak 80 cm. civarındadır (Resim: 8). 3K ve 4K açmaları beraber değerlendirildiğinde, benzer özellikler gösteren turuncu-sarı renkli toprak tabakası ile yoğun cam eriyikleri açısından zengin bir görüntü vermektedir (Resim: 9). Üretim artığı olduğu düşünülen camlar ile birlikte demir çiviler, küçük boyutlu bakır buluntular da ele geçirilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde kullanıldığı düşünülen taş kanalizasyon kalıntısı ve yola ait taş döşeme belgelendikten sonra kaldırılmıştır.

Derinleşme çalışmalarının ardından 2K açmasının doğusunda ve doğu kenarına paralel, yer yer deforme olduğu gözlemlenen duvar sırasına rastlanmıştır (Çizim: 2). Duvar kenarında kazı çalışmaları ile sarı renkli seramik kırıntılı ve çatı kiremit parçalı toprak gözlemlenmiştir. 2K açmasının bu bölgesinde yoğun olarak cam kırıklarına ve üretim kalıntısı-artığı olduğu düşünülen eriyik cam parçalarına rastlanmıştır. Bu turuncu renkli toprağın altında ise, seramik cam atölyesi artığı olduğu düşünülen, yanık-küllü bir tabaka ile karşılaşmıştır. Bu yanık

tabakadan, yoğun olarak seramik kırıkları gelmiştir. Devam eden çalışmaların ardından bu bölümde, yanık tabakanın altında taş döşeme bir taban ortaya çıkarılmıştır.

2K açmasının orta kısımlarında taş döşeli yolun altında ise yoğun olarak küllü toprak ile karşılaşmıştır (Resim: 6). Bu küllü tabaka, çok yoğun ve yapışkan bir dokuda olup 10-15 cm. kalınlığındadır. Çalışmalar sırasında, bu tabakada bulunan *pithos*un içinde tüm kaplar ele geçirilmiştir (Resim: 7-8). Yine aynı bölgede, yan yana fakat dağınık şekilde 5 adet lüle bulunmuştur (Resim: 9). Buna ek olarak kanalizasyonun batı tarafına yaslanmış şekilde 2 kırık *pithos* ele geçirilmiştir.

Diğer taraftan 3K açmasının güney doğu köşesinde fırın kalıntısı bulunmuştur (Resim: 10). Fırının içi kille kaplı olup dış taraftan iri taşlar ile desteklenmiştir. Fırının içini oluşturan kil hamur, tabakalı bir yapıdadır. Bu durum, fırının içinin zaman içinde onarım gördüğünü akla getirmektedir. Fırın, koruma önlemleri alındıktan sonra kaldırılmadan bırakılmıştır. Daha sonraki çalışmalar da ise 3K açmasının batısına doğru genişletilen kısımlarında kazı çalışması yapılmış olup iri taşlar içeren, koyu kahve renkli bir toprak ile karşılaşmıştır.

4K açmasının güney kenarı, güneybatı köşenin bulunduğu yerden yaklaşık 50 cm. güneye doğru genişletilmiş olup İlksan Öğretmenevi'nin tahrip ettiği kısımda çalışmalara devam edilmiştir. Toprağın yoğun olarak kireç kalıntısı içerdiği görülmüş ve sert kireç tabakasının içinde, rastgele olarak iri taşlar bulunmuştur. Yaklaşık 40-50 cm. kalınlığındaki kireç tabakasının ardından, koyu kahverengi bir tabaka ile karşılaşmıştır. Bu tabakanın içinde, seramik, cam ve metal parçaları bulunmuştur. Ayrıca 2 adet silindirik taş bulunmuş olup çalışmanın ilerleyen kısımlarında, 20-30 cm. daha toprak kazıldıktan sonra, bu silindir taşların üzerine oturduğu taş döşeli taban açığa çıkarılmıştır. Taban üzerinde dikey duran iki ucu delikli silindirik taşların (60 cm.) gövdesinde de delikler vardır. Özellikle bu taşların çevresinde, renksiz cam kırıklarına rastlanmıştır. Ayrıca taş döşeli tabanın üstünden çok yapışkan, koyu kahverenginde yanık ve küllü bir toprak tabakası gözlenmiştir.

Açmanın kuzey tarafında, taş döşeli tabanın olduğu kısımlarda ise derinleşmeye devam edilmiş olup büyük boyutlu (yaklaşık 50 – 70 cm. uzunluğunda) düzensiz durumda blok taşlar ile karşılaşılmış ve bu taşlar kaldırılmadan arasındaki toprak kısımlarda kazıya devam edilmiştir.

Derinleşme çalışmaları sonrasında, 3K açmasının güneydoğu köşesindeki seramik-cam fırının kuzeyinde yaklaşık 60-70 cm. çaplı, ağız kısmı kırık olan bir *pithos* bulunmuştur. Ayrıca açmanın doğu kenarında yaklaşık 2 m² civarında bir taş döşemeye rastlanmıştır. Taş döşeli mekânı çevreleyen, taş döşeme ile aynı dönem olduğu düşünülen ve düzgün olmayan bir taş duvar ortaya çıkarılmıştır. Açmanın yaklaşık olarak ortasında bulunan, kuzey-güney doğrultulu duvara yaslanmış, yan yana ve bütün/tümlenebilir halde 3 adet seramik kap bulunmuştur (Resim: 11-12). Taş döşeli tabanın üstünde, yoğun olarak küllü bir toprak tabakasına rastlanılmış olması, buranın bir işlik/atölye olduğu izlenimi vermiştir. Eriyik cam kırıklarının ve cam üretim artıklarının yoğun olarak bulunması, buranın cam üretim-işleme atölyesi olduğu düşüncesini desteklemektedir.

3K açmasının batı kenarına yakın bölgede, modern taş döşeme, onu çevreleyen duvarlar belgelendikten sonra kaldırılmaya başlanmış ve kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Kaldırılan tabanın altından gelen toprağın rengi koyu kahverengi olup genellikle yeşil sırlı Bizans seramiği ve az sayıda da Roma Dönemi seramiğine rastlanmıştır. Bu bölgede devam eden çalışmalar sırasında, tiyatro yapısına ait iri taş blokların devamı ile karşılaşılmıştır. Derinleşme çalışmalarının sonucunda tiyatro binasının batısına ait duvarın devamı ortaya çıkmaya başlamıştır. 3K açmasındaki kazılar sırasında, Hıristiyanlık dini ile ilgili tasvirler içeren bir adet madalyon daha bulunmuştur.

2010 yılı çalışmalarında, 1982-1986 yıllarında yapılan kazılar sırasında açığa çıkarılan tiyatroya ait blok taşlar, alanın kuzeyine ve batısına depolanmıştır. Ancak kazı çalışmalarını engelleyen, tiyatroya ait 280 adet blok taş, numaralandıktan ve fotoğraflandıktan sonra, 2009 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yıkılan İlsan

Öğretmenevi'nin bulunduğu alana ipek sapanlar ile taşınarak depolanmıştır.

Aşırı yağışlı havalardan sonra, *cavea* alanının güneyindeki eğimli arazinin sebep olduğu toprak kaymaları, kazı çalışmalarının durmasına sebep olmuştur. Söz konusu toprak kaymalarına en aza indirmek için, eğimli alan insan gücü ile tıraşlanmış ve taş duvar yapılarak setler oluşturulmaya çalışılmıştır.

BULUNTULAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1982-1986 yıllarında Ankara Roma Tiyatrosu'nun *scenesi*, *proscenisi* ve orkestrası kazıldığı için, önemli plastik eserler bu dönemde ortaya çıkarılmış ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin alt katında sergilenmeye başlanmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında yürütülen kazılar, daha çok tiyatronun geç dönem kullanım evreleri ile ilgilidir. Bu evrelerde özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, tiyatronun batı *paradosu* ve çevresi seramik ve cam üretim atölyesi olarak kullanılmıştır. Hatalı üretilen seramik kalıntıları, lüleler ve çoğu okunamayacak kadar kötü durumda olan sikkeler ele geçirilen buluntular arasındadır. 2009 yılında 4 envanterlik eser, 2010 yılında 3 envanterlik ve 27 etütlük eser ele geçirilmiştir.

2009 Yılında Ele Geçirilen Envanterlik Eserler

2009 yılı kazısında ele geçirilen eserler arasında, Osmanlı Dönemi-ne ait ağız çapı 10,5 cm., yüksekliği 21,6 cm. olan yeşil sırlı bir ibrik vardır (Resim:13). İbriğin gövde ve boyun kısmında iç içe, dört halka sırası bulunmaktadır. Gövdenin üst ve orta kısmında yatay ikişer yiv bezeme bulunmaktadır. Osmanlı Dönemine tarihlenen yüksekliği 9,7 cm., ağız çapı 24,3 cm. olan pişmiş topraktan yapılmış huni, iç çapı 1,7 cm. olan ve Osmanlı Dönemine tarihlenen kemik yüzük, 2J açmasında ele geçirilmiştir.

Son olarak devetüyü renginde, ağız kısmında üç halka bezeme bulunan, küçük boyutlu, Roma Dönemine tarihlenen bir kandil vardır.

2010 Yılında Ele Geçen Envanterlik Eserler

Roma Tiyatrosu 2010 yılı kazısından 3 envanterlik eser ele geçirilmiştir. Ele geçen envanterlik eserler arasında, boyu 8,6 cm., genişliği 4,7 cm. olan ve Bizans Dönemine tarihlenen hacı matarası en göze çarpan eserdir. Çift kulplu iki adet seramik kap ise üretim hatasından dolayı bir *pithos* içerisine konmuş olarak ele geçirilmiştir.

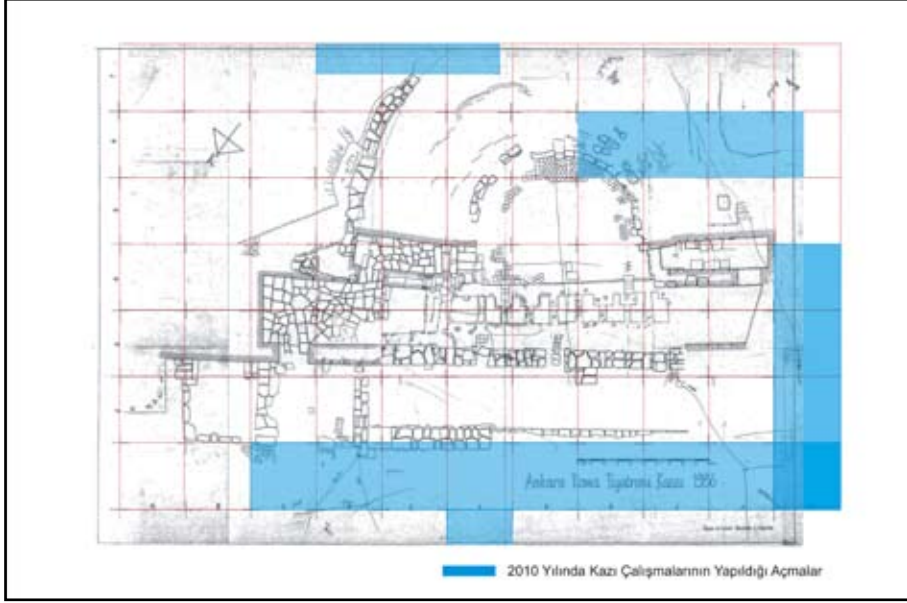
KAYNAKÇA

Bayburtluoğlu 1987 , İ. Bayburtluoğluoğlu “ Tiyatro Kazısı”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 1986*, Ankara.

Daim F& Ladstätter S 2011, *Bizans Döneminde Ephesos, Büyük Bir Antik Kentin Tarihinde Son Sayfa*, s. 3, İstanbul.

H, Cohen 1955, *Description Historique: Des Monnaies*, Vol:II No:122, Graz

Sear D.R 1987, *Byzantine Coins and Their Values*, London

Çizim 1: 2010 yılında kazı yapılan alanları belirten çizim.

Çizim 2: 2010 yılı kazılarında sonra Ankara Roma Tiyatrosu'nun evrelere göre çizimi.

Resim 1: 2009 yılı kazı ve temizlik öncesi Ankara Roma Tiyatrosu alanının genel görünümü.

Resim 2: 2009 yılı kazı ve temizlik sonrası Ankara Roma Tiyatrosu alanının genel görünümü.

Resim 3: 2010 yılı kazı çalışmaları yapılmadan önce kazı alanının genel görünümü.

Resim 4: Bizans Dönemine ait temiz su kanalı.

Resim 5: Hacı matarası.

Resim 6: Seramik ve cam atölyesine ait yoğun seramik atıklarından oluşan dolgu tabakası.

Resim 7: Seramik atölyesinde hatalı üretilen seramikler, pithos içinde.

Resim 8: Restorasyondan sonra pithos içinde ele geçirilen seramikler.

Resim 9: Lüleler.

Resim 10: İslami Döneme ait fırın.

Resim 11: Seramik atölyesi atık alanından 3 adet kap.

Resim 12: 3 kabın restorasyondan sonraki görünümü.

Resim 13: İbrik.

JULIOPOLIS NEKROPOLÜ

2010 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Melih ARSLAN*
Mustafa METİN
M. Okan CİNEMRE
Tolga ÇELİK
Mehtap TÜRKMEN

Ankara'nın Nallıhan İlçesi, Çayırhan Beldesi, Gülşehri Mevkii'nde bulunan Roma nekropolünde, 2009 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'nce, bir ekip tarafından kurtarma kazılarına başlanmıştır¹. Kazı çalışmalarının hemen başlangıcında, nekropol alanındaki mezarlarda ele geçirilen ve üzerinde antik Juliopolis kentinin adının yazılı olduğu bronz sikkeler, bize bu nekropolün, bu güne kadar kesin olarak lokalize edilemeyen Juliopolis kenti nekropolü olduğunu kanıtlamıştır. Juliopolis kentinin coğrafi olarak lokalizasyonu, Aladağ Çayı (Skopas Nehri) üzerindeki Sarılar Köprüsü civarına yapılıyordu. Ancak bu köprü'nün de içinde bulunduğu büyük bir alan, 1950'li yıllarda yapılan Sa-

* Melih ARSLAN, Arkeolog-Nüvizmat, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü, Juliopolis Nekropolü Kazı Başkanı, Ankara/TÜRKİYE.

Mustafa METİN, Arkeolog, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

M. Okan CİNEMRE, Arkeolog, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

Tolga ÇELİK, Arkeolog, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

Mehtap TÜRKMEN, Arkeolog, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

1 Kazı çalışmaları sırasında her türlü yardım ve desteği bizden esirgemeyen Nallıhan Kaymakamı Ömer TORAMAN'a, Nallıhan Belediye Başkanı A. Adnan OKUR'a, Çayırhan Belediye Başkanı Ömer BAYRAK'a, Naltud Başkanı Mustafa BEKTAŞ'a, Çayırhan Termik Santrali yetkililerine sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

rıyar Barajı'nın suları altında kaldığından, kentnin kesin lokalizasyonu 2009 yılında yapılan kurtarma kazısı ile gerçekleştirilmiştir. Çünkü ilk defa bu çalışmalarla, kent ile ilişkili kalıntı ve buluntular *insitu* olarak bulunmuştur. Nekropol alanında, 1991 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'nden bir ekip tarafından yapılan kurtarma kazısı dışında, 2009 yılına dek herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Nekropolün bulunduğu alan, kaçakçılar tarafından yoğun olarak tahrip edildiğinden, 2009 yılında kurtarma kazısı çalışmalarına tekrar başlanmıştır.

Nekropol, Sarıyar Barajı'nın kuzeyindeki kalker kayalık üzerinde konumlanmıştır. 2009 yılında bu alanda yapılan ilk çalışmalara göre Julio-polis kenti nekropolü, Roma Döneminde kesintisiz olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte M.Ö. 4. yüzyıl sonlarına ait yazıtı bulunan bir lahit mezar, nekropolün erken dönemde de kullanıldığını gösteren tek örnektir. 2009 yılında toplam 82 mezarda çalışılmıştır. Bu mezarların 26'sı daha önce kaçakçılar tarafından, 10'u ise antik dönemde soyulmuştur. 48'i ise ilk kez ekibimiz tarafından tespit edilip, kazı çalışması yapılmıştır.

2010 yılı kazı çalışmaları da Sarıyar Barajı gölünün hemen kuzey kıyısında, doğu-batı doğrultusunda uzanan kalker kayalığın güney ve batı eteklerinde devam etmiştir. Çalışmalar, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Melih Arslan başkanlığında ve müze arkeologları Mustafa Metin, M. Okan Cinemre, Tolga Çelik ve Mehtap Türkmen'den oluşan bir ekip tarafından yapılmıştır. Çalışmalar 2010 yılında toplam 5 ay devam ettirilmiş olup 127 mezar açığa çıkarılmıştır.

2010 yılındaki çalışmalarda açığa çıkarılan mezarların, tipolojik olarak 2009 yılında ortaya çıkarılan mezarlar ile aynı olduğu tespit edilmiştir. 2010 yılında açılan 127 mezarın 88'i kaya oygu sanduka mezar, 21'i basit toprak mezar, 14'ü kaya oygu oda mezar, dördü ise taş lahit (*sarkofaj*) mezar olarak belirlenmiştir. Bunlardan 113 mezar, ilk kez bizim tarafımızdan açılmış, 11 mezar antik çağda veya ikinci kullanım sırasında soyulmuştur. Üç mezarın ise, günümüz soygunu olduğu anlaşılmıştır.

Kazı çalışmaları sırasında 127 mezarın 120'sinde *inhumasyon*, yedisinde ise *kremasyon* gömü şekli saptanmıştır. 2010 yılında açmış olduğumuz oda mezarlar, tek, çift ve üç *klineli* olarak yapılmıştır. Oda me-

zarlar, birden fazla gömü için kullanılmış olup bazılarında *kline* dışında tabana da gömü yapılmış, bazılarında ise *klineye* tuğladan ek yapılarak gömü sayısı arttırılmıştır. Sanduka mezarların da tek bireyli veya birden fazla bireyli olduğu görülmüştür. Nekropolde şimdiye kadar tespit edilen mezarların topografik olarak dağılımına bakıldığında, nekropol alanının tümünün M.S. 1-3. yy. lar arasında anlaşılmıştır.

2010 yılı kazı çalışmaları da 2009 yılı çalışmaları gibi zengin buluntular vermiştir². Mezarlarda, hem mezar sahibinin sosyal statüsü, hem sağlığında yaptığı iş, hem de dinsel inancı ile alakalı buluntular ele geçirilmiştir. Çoğu mezarda ele geçirilen bu buluntular, kontekst olduğundan, Juliopolis kentinde yaşayan halkı tanımak açısından önemli ipuçları vermiştir. Nekropolde bazı mezarlarda buluntu olmayıp, sadece iskelet ele geçirilmiştir. Bir mezarda ise Kharon sikkesi bulunmasına rağmen iskelet ele geçmemiştir. Bu *kenotaph* (sembolik boş mezar) mezar olmalıdır. Kentten uzakta ölen bir Juliopolisli'nin cesedinin kente ulaşmaması neticesinde, ailesi tarafından ona yapılan sembolik mezar, ruhunun öteki dünyaya rahatça geçebilmesi için sikke bırakılmıştır. Antik dönemde ölü gömme adetlerinde bu bir inanıştır. Ölen kişiye ölü gömme töreni yapılmaz ise, ruhu boşlukta dolaşacak ve hiçbir zaman yer altı dünyasına (Hades) gidemeyecektir. Bu sebepten dolayı kişinin cesedi olmasa bile ruhunun huzura kavuşması için tören yapılmakta ve onu yer altı dünyasına götürecek para mezara bırakılmaktadır.

2010 yılı buluntuları başlıklar halinde incelenecek olursa;

1. Takılar
2. Metal Buluntular
 - 2.1. Metal Kaplar
 - 2.2. *Striglis*ler, Yağ ve Koku Şişeleri
 - 2.3. Aynalar
 - 2.4. Tıp Aletleri

2 Eserlerin restorasyon ve konservasyon işlerini özveriyle yapan Anadolu Medeniyetleri Müzesi laboratuvar ekibine teşekkür ediyoruz.

3. Sikkeler
4. Cam Buluntular
5. Seramik Buluntular
 - 5.1. Seramik Kaplar
 - 5.2. Kandiller
6. Organik Malzeme ile Yapılmış Buluntular
 - 6.1. Kemik Buluntular
 - 6.2. Ahşap Buluntular
 - 6.3. Deri Buluntular

1. Takılar

Nekropolde ele geçirilen değerli ve yarı değerli malzeme ile yapılmış takılar, Juliopolis kentinde gelişmiş kuyumculuk sanatına işaret eder. Mezarlara bırakılan altın kolye ve kolye sarkaçları, altın, gümüş, bronz yüzükler, yüzük taşları (agat, jasper, karnelyan, sardonyx, zümrüt), gümüş, bronz bilezikler, altın ve gümüş küpeler vb. gibi ziynet eşyaları, bireyin sağlığındaki ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi kişinin dini inancını, sosyal statüsünü mezarına bırakılan buluntulardan en çok da ziynet eşyalarından anlayabilmemiz mümkündür.

Bir oda mezarda, İmparator Elagabalus ve onunla M.S. 219 yılında evlenen karısı Julia Paula'nın, karşılıklı portrelerinin yer aldığı sardonyx taşlı altın cameo kolye sarkacı (Resim: 1)³ ile birlikte, İmparator Elagabalus'a ait gümüş sikkenin de ele geçirilmesi, mezar sahiplerinin imparatora ve onun ailesine olan bağlılığının simgesidir. Cameo kolye sarkacı, büyük olasılıkla M.S. 218- 219 kışında, Bithynia ve Juliopolis'ten geçen ve belki de imparatoru gören bir sanatkar tarafından Juliopolisli zengin bir kişiye yapılmıştır. Yine aynı mezardan ele

3 Eser fotoğrafları Ahmet Remzi ERDOĞAN tarafından çekilmiştir.

geçirilen zümrüt ve ametist taşlı altın yüzükler ile altın küpelerde mezar sahiplerinin zenginliğini göstermektedir.

Diğer önemli kameo buluntular ise farklı bir oda mezardan ele geçirilen, İmparatoriçe II. Faustina betimli sardonyx taşlı altın yüzük ile İmparatoriçe Julia Paula betimli sardonyx altın kolye sarkacıdır (Resim: 2). Bu mezar 12 bireyli bir mezardır ve çok çeşitli takılar ele geçirilmiştir. Karnelyan taşlı ve üzeri tavşan betimli gümüş yüzük (Resim: 8), Aphrodite ve Ares betimli kolye sarkacı, yine amulet olarak kullanıldığı düşünülen iki adet altın rulo ve iki çift altın küpeden oluşan zengin buluntular göze çarpmaktadır.

Dönemin takı modasından güzel örnekler sunan bir başka mezarda, 27 adet altın pul, bireyin baş ve boyun bölgesinde bulunduğundan, saç süslemesi ya da kolye olarak kullanıldığını gösterir. Aynı mezarda bulunan altın pendant (Resim: 3), antik dönemde çok değerli olan lapis lazuli taşından yapılmıştır. Pendantın yanı sıra tahlil tanesi boncuklu kolye⁴ (Resim: 4), repousse tekniği ile yapılmış rozetli bir çift altın küpe ve yeşil cam kaşlı altın yüzük mezarın da tarihi olan, M.S. 2. yy.da sevilen takı modelleridir.

MS 2 yy.a ait bir mezar, buluntuları bakımından önemli veriler sunmaktadır. İki bireyli mezarda ele geçirilen iki adet bronz Nikaia (İznik) şehir sikkesi ve jasper taşından kerevit tasvirli gümüş yüzük, mezar sahiplerinin Nikaia'lı olabileceğini göstermektedir. Antik dönemde Askania (İznik) Gölü'nde yetiştiriciliği yapılan kerevitin, yüzük üzerindeki tasviri bu tezi güçlendirmektedir. Garnet taşlı altın kolye ve altın rulo amulet de mezarda ele geçirilen diğer buluntulardır.

Hekim mezarı olarak nitelendirdiğimiz M.S. 1-2 yy.a tarihlendirilen sanduka bir mezarda, jasper taşı üzerine tanrı tasvirli altın yüzük, yonca şeklindeki altın küpe ve kalsedon-cam boncuklarla süslenmiş altın kolye ele geçirilen zengin buluntulardan sadece birkaçıdır. Mezar sadece takılar bakımından değil diğer arkeolojik buluntular açısından da önemlidir.

4 Meriçboyu 2001: s. 218

Yine M.S. 2. yy.a tarihlenen 3 bireyli sanduka bir mezar, karnelyan ve jasper taşından yapılmış çelenk tasvirli bir çift küpe (Resim: 5), jasper taşlarından boncuklar ile süslü kolye (Resim: 6) ve amuletik anlam taşıyan lunuladan (hilal şeklinde kolye sarkacı) oluşan altın buluntulara sahiptir. Bu lunulaların Anadolu'da Artemis'i ve Anadolu'nun yerli tanrısı Men'i simgelediği bilinmektedir.⁵ Mezardaki 3 bireyden ikisi yetişkin birisi ise çocuk olup jasper taşlı altın kolye, çocuğun boyun hizasında ele geçirilmiştir. Çelenk motifli sarkaçlı küpe ise mezardaki kadın bireye ait olmalıdır.

Küpeler arasında onyx ve garnet taşından yapılmış üzerinde tokalaşma tasvirinin (*dextrarum iunctio*)⁶ bulunduğu bir çift altın küpe dikkat çekicidir. Bu tasvir antik dönemde kişiler arasındaki uyumun ve anlaşmanın simgesidir. Bu anlamından dolayı ziynet eşyaları üzerine (özellikle yüzük) sıkça bezenmiş ve nişan yüzüğü olarak da tercih edilmiştir. Nekropolde ele geçirilen bu değerli küpede, bu mezarda yatan birey tarafından, eşyle ya da bir yakınıyla olan uyumunun sembolü olarak sağlığında taşınmıştır. 2 bireyli olan bu mezarda ele geçirilen ametist taşlı diğer küpe ise bireylerin her ikisinin de kadın olduğunu göstermektedir.

2010 yılında nekropolde bulunan yüzük ve yüzük taşları zengin bir koleksiyon oluşturmaktadır. Özellikle yüzük taşları, üzerine tasvir edilen konuların zenginliği, kentteki kültür zenginliğine de işaret eder. Bunlar arasındaki tanrı ve tanrıça tasvirleri doğrudan kişinin sağlığında inandığı külle alakalıdır. Üzerinde Grek tanrılarının en büyüğü Zeus'un betimlendiği jasper taşlı gümüş yüzük ile tüccarların ve ticaretin tanrısı Hermes betimli karnelyan ve jasper taşlı gümüş yüzükler (Resim: 7), Juliopolis kentindeki inanılan kültürleri temsil eden önemli örneklerdir. Ayrıca şehirlerin koruyucu tanrıçası Tykhe tasvirli, jasper taşlı gümüş yüzük, kentin sikkeleri üzerinde de sık tasvir edilen sağlık tanrısı Ask-

5 Meriçboyu, 2001: s. 218-222

6 Meriçboyu, 2001: s. 229

lepios betimli, jasper taşlı gümüş yüzük ve demir bir yüzük parçasının jasper taşı üzerinde resmedilen Nike bu kültlerin kentteki varlığını göstermesi açısından önemlidir.

Demir bir yüzüğün, oval formlu jasper yüzük taşı üzerine *intaglio* (oyma) tekniğinde Zeus ve Leda'nın mitolojik sahnesi tasvir edilmiştir. Sahnede Zeus bir kuğu kılığına girerek Leda'nın yanına sokulmuş, ona kur yapar vaziyette resmedilmiştir. Bu örnek nekropolde şimdiye kadar bulunan yüzük ve yüzük taşları içerisinde bir sahneyi anlatıyor olması nedeni ile tektir.

Abraksas betimli, yeşil jasper taşlı demir yüzük Juliopolis nekropolü için ilginç bir buluntu olmuştur (Resim: 8). Abraksas ayakta cepheden durur vaziyette tasvir edilmiş olup başı horoz, gövdesi zırlı, ayakları engerek yılanı şeklinde, bir elinde kamçı, bir elinde kalkan tutar şekilde tasvir edilmiştir. Mısır kökenli olan bu kült daha sonra Yahudi inancında rağbet görmüş ve Hıristiyanlık hareketlerinin başlangıcını göstermesi bakımından da ilginçtir.⁷ Abraksas betimli yüzük taşlarının, üzerinde Yahudi Tanrısı Yahweh'i simgeleyen Grekçe harfli örnekleri de bilinmektedir⁸.

Pek çok Anadolu kenti gibi, Juliopolis kentinin de dini inanışları arasında Efes Artemis kültürünün olduğunu, sanduka bir mezarda ele geçirilen ve üzerinde Efes Artemis kült heykelinin bulunduğu garnet taşlı süsleme ögesi bize anlatmaktadır (Resim: 9).

MS. 3 yy.da Anadolu'daki Romalılaşma temayülleri, nekropolde gerek sikke buluntuları gerekse tek örnekle temsil edilen Caesar başı (Caracalla ?) tasvirli demir yüzük parçası ile kendini belli eder. Jasper taş üzerine işlenen genç erkek başı tasviri ikonografik olarak İmparator Elagabalus portrelerini hatırlatmaktadır. Zaten mezarda ele geçirilen sikke buluntusu da tarih olarak M.S. 3. yüzyılı vermektedir.

Nekropolde ele geçirilen hayvan tasvirli çok sayıdaki yüzük ve yüzük taşı, kent ve çevresindeki faunanın çeşitliliğini göstermektedir. Bu

7 Arslan-Zoroğlu 2011: 11-19

8 Konuk-Arslan 2000: 166

hayvanlar arasında üç örnekte rastlanan tavşan figürü, bize Ankara kentinin dünyaca ünlü Angora tavşanını hatırlatmaktadır. Bu örneklerden bir tanesi gümüş, diğeri bronz olup her ikisinin de taşı karnelyandır. Sonuncu örneğimiz ise sadece karnelyan yüzük taşı olarak ele geçirilmiştir. Bunun dışında bronz yüzüğün karnelyan taşı üzerine işlenmiş yunus, gümüş bir yüzüğün jasper taşı üzerine işlenmiş kerevit ve altın yüzüğün jasper taşı üzerine işlenmiş deniz kabuğu içinden çıkan köpek figürü (Resim: 10) bu çeşitliliğin yansımasıdır. Özellikle deniz kabuğu içinden çıkan köpek figürünün Anadolu'ya özgü bir tasvir olduğunu düşünülmektedir⁹. Gümüş bir yüzüğün kaşı üzerinde ise Kybele ile bağlantılı olduğunu düşündüğümüz sağa doğru yürüyen aslan figürü bulunmaktadır.

2. Metal Buluntular

2.1 Metal Kaplar: 2010 yılı kazı çalışmalarında önemli sayıda metal kap ele geçirilmiştir. Bunlar arasında yonca ağızlı testiler, yuvarlak ağızlı testiler ve tek örnekle temsil edilen bir bakraç bulunmaktadır. Bu metal kaplar, birlikte buldukları sikkelere göre M.S. 2. yüzyıla ait olmalıdırlar (Resim: 11).

2.2 Strigilisler, Yağ ve Koku Şişeleri: Antik dönemde *gymnasium*larda bedensel eğitim gören gençlerin ve sporcuların vücutlarındaki yağı kazımak için kullandıkları *strigilisler* Juliopolis nekropolünde önemli sayıda yağ ve koku şişeleri ile bir arada bulunmuştur (Resim: 12).

Strigilislerin bu işlevlerinin yanı sıra özellikle erkekler tarafından hamamlarda da kullanıldığı bilinmektedir. Antik dönemde bir ritüel olarak gerçekleştirilen yıkanma esnasında *cista* adı verilen bir grup kişisel eşya kullanılıyordu. Bunlar yağlanmak için kullanılan silindirik kutular, hayvan gönü biçimli yağ ve koku kapları, *aryballoslar* ve *strigilislerdi*. Bu aletlerle hamam giden kişi önce yağlanıyor, sonra terliyor daha son-

9 Konuk-Arslan 2000: 160

ra vücudundaki teri *strigilis*le kazıyor ve en son sıcak banyosunu alıyordu. M.S. 2. yy.a geldiğinde Anadolu'nun en ücra köylerinde bile halk hamamları bulunmaktadır¹⁰. Juliopolis nekropolünde birçok mezarda birlikte bulunan *strigilis*ler, silindirik kutular ayrıca hayvan gönü biçimli bronz kap ve *aryballos* buluntuları kentte, Juliopolisliler'in bu aletleri kullandıkları bir *gymnasium* ve hamam kompleksini düşündürmektedir.

2.3 Aynalar: Nekropolde ele geçirilen aynalar, formları açısından çok rastlanılan örnekler değildir. 2010 yılında ele geçirilen yedi aynadan sadece biri gümüş olup diğerleri bronzdan yapılmıştır. Aynalar farklı mezarlarda ele geçirilmiş ve hepsi M.S. 2. yy.a tarihlendirilmiştir. Aynalardan dördü yatay kulplara sahiptir. Aynaların kadın mezarlarında ve kadın figürleri ile birlikte görünmeleri, aynanın kadınlık sembolü olarak değerlendirilmesine neden olmuştur¹¹.

2.4 Tıp Aletleri: Özellikle sanduka bir mezarda, toplu olarak ele geçirilen tıp aletleri, mezarın bir hekime ait olduğunu göstermektedir. Bu arkeolojik olarak nadir karşılaşılan bir durumdur. M.S. 1-2. yy.a ait olan mezarda bulunan cerrahi aletler ile diğer mezarlarda ele geçirilen örnekler, dönemin tıp aletlerinin çeşitliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bunlar arasında kulak kaşıkları (sondası), ilaç kutuları, iğneler, bistüriler, keskiler, kaşıklar, *forseps*ler (dişli), çengeller, karıştırma çubukları, bir makas ve bir ilaç karıştırma tablası (bilek taşı?) yer alır (Resim: 13).

3. Sikkeler

Nekropolde 2010 yılında toplam 105 sikke bulunmuştur. 2009 yılında ele geçirilen ve üzerinde kentin adının yazılı olduğu bronz şehir sikkelerinden, 2010 yılında da oldukça fazla sayıda ele geçirilmiştir. Bu sikkelerin arka yüzleri, üzerindeki tasvirlerü, kentin kimliğine dair

10 Yegül 2011: 30-31, 181

11 Saltuk 2010: 174-176

önemli sonuçlar vermiştir. Sikkelerin üzerinde en çok Anadolu'nun yerel Ay Tanrısı Men'e ait tasvirlerle rastlanmaktadır. Çünkü Tanrı Men, bölgede yaygın tapınımı olan bir tanrıdır ve nekropolde de bu tapınımına ilişkin birçok buluntu ele geçirilmiştir. İlk defa nekropolde rastlanan ve üzerinde avcı Artemis betimlemesi bulunan İmparatoriçe Otacilia Severa (M.S. 244-249)'ya ait, bronz Juliopolis sikkesi, Artemis kültüne işaret eden diğer buluntularla birlikte, kentteki bu inanışın varlığını anlatmaktadır. Diğer örnekler üzerinde görülen Tanrıça Nemesis, Tanrı Telesphoros, Tanrıça Tykhe ve Tanrı Herakles betimleri, Juliopolis kentinin tanrılarıdır. Nekropolde 2010 yılında ele geçirilen, komşu kentlere ait bronz sikkelerde, Juliopolis'in o dönemde ticari ilişkide bulunduğu kentleri vurgular. Nikaia, Nikomedia, Prusias ad Hypium, Kretia-Flaviapolis 2010 yılında ele geçirilen diğer Bithynia kent sikkeleridir. Nekropolde en çok Roma İmparatorluğu tarafından bastırılan gümüş denarius sikke ele geçirilmiştir. Bunun nedeni, nekropolün ortalama tarihi olan M.S. 2-3 yy.da Roma İmparatorluğu'nda en yaygın para biriminin denarius olmasıdır. Bu gümüş sikkelerden, en erken tarihli olanı, Vespasian Dönemine ait bir gümüş denariustur. Kentin kendi adına bastığı sikkelerinde en erken Vespasianus Döneminde basıldığını yayınlardan biliyoruz¹². Buradan yola çıkarak, kentte gerçek anlamda büyük ölçekli ticaretin Vespasianus Döneminde (M.S.69-79) başladığını söyleyebiliriz¹³.

4. Cam Buluntular

Nekropolde bulunan ve değişik formlara sahip cam buluntular, M.S. 2-3. yy.ın tipik özelliklerini taşımaktadır. 2010 yılında Juliopolis nekropolünde ele geçirilen buluntular üzerine yürütülen çalışmalarda, camdan yapılmış eserler, *unguentarium*, şişeler, sürahiler, bardaklar, cam objeler ve boncuklar (Resim: 14) olarak farklı tiplere ayrılmıştır. Eserlerin form ve süslemeleri, ait oldukları dönemde (M.S. 2-3. yy) Doğu Roma

12 Waddington- Babelon-Reinach 1925: s.384, no: 2

13 Devocioğlu 2011

toprakları için tipik sayılan özelliktedir¹⁴. Ancak M.S. 1. yy. sonu, 2. yy. başına tarihlenen bir mezarda bulunan yaprak şeklindeki cam objelerin henüz benzerine rastlanmamıştır.

5. *Seramik Buluntular*

5.1 *Seramik Kaplar*

Hem 2009 hem de 2010 yılı kazı çalışmalarında, önemli sayıda seramik kap ele geçirilmiştir. Mezarların büyük çoğunluğunda ele geçirilen bu kaplar, form bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu formlar arasında kâseler, tek kulplu ve çift kulplu testiler, *unguentarium*lar bulunmaktadır (Resim: 15). Seramiklerin tipolojik özellikleri Roma seramiğinin ağırlıklı olarak M.S. 3-4 yy.ını yansıtır.

5.2 *Kandiller*

Antik dönemdeki mezar armağanları arasında özel bir anlamı olan kandiller, burada da çoğunlukla bireyin ayak ucunda bulunmuştur. Kişinin ölümünden sonra, Hades'e yapacağı karanlık yolculuğu aydınlatmak ve kötü ruhların mezardaki kişiyi rahatsız etmesini engellemek gibi, farklı amaçlarla mezarlara bırakılan kandillerin, dekoratif olarak farklı çeşitlerine rastlanmıştır. Bunlar içinde erotik sahne betimli kandil, Medusa başı betimli kandil ve hayvan betimli kandiller dikkat çekmektedir.

6. *Organik Malzeme ile Yapılmış Buluntular*

6.1 *Kemik Buluntular*

2010 yılı çalışmalarında, kemik malzemedен yapılmış buluntular arasında saç iğneleri, kirmenler, elbise iğneleri ele geçirilmiştir. Kemik objeler arasında özellikle Aphrodite betimli eser kirmen olarak yorumlanmıştır. Bu objenin benzeri Efes Müzesi'nde bulunmaktadır.

14 Prof.Dr. A. Emel ERTEN- Dr. Çiğden Gençler GÜRAY

6.2 Ahşap Buluntular

Nekropolün bulunduğu alanın toprak yapısından kaynaklı olarak mezarlarda kısmen ve tamamen korunmuş ahşap malzeme bizi şaşırtmıştır. Özellikle önemli bir şahsa ait olduğunu düşündüğümüz M.S. 1. yy.a ait lahit mezarda ele geçirilen ahşap tabut, çok iyi korunmuştur.

Ahşap tabutun üzerine yapışmış topraklardan alınan örneklerle yapılan TGA, XRF ve XRD analizi sonuçlarına göre, toprak yüksek miktarda kalsiyum içermektedir ve bu nedenle ahşap tabutu korumuştur. Yine ahşap tabutun üzerine kaplanmış tekstil parçalarının da yapılan analizler sonucu ipek olduğu tespit edilmiştir¹⁵. Bu tabutun yapımı sırasında ardıç ağacının kullanıldığı da başka bir incelemenin sonucudur¹⁶.

Diğer mezarlarda ele geçirilen ahşap tabut ve parçaları, kutu parçaları ve taraklar, yine nekropolün toprak yapısından dolayı iyi sayılabilecek durumda bulunmuştur.

6.3 Deri Buluntular

Nekropolün toprak yapısı, ahşap malzemeler gibi, deri malzemeden yapılmış objelerin de korunmasını sağlamıştır. Birkaç mezarda bireyin ayak hizasında bulunan *insitu* deri sandalet parçaları, dönemin ayakkabı formunu anlamak açısından ipucu niteliğindedir.

Sonuç olarak, Juliopolis nekropolü, 2009-2010 yılı çalışmalarında, mezar kontekstleri içinde ele geçirilen buluntularıyla, arkeoloji bilimine önemli veriler sunmuştur. Kentin adının yazılı olduğu ve arka yüz tipi literatürden bilinmeyen bronz Juliopolis sikkeleri, hekim mezarı olarak nitelendirdiğimiz ve içinde ele geçirilen toplu cerrahi alet buluntusu, korunmuş ahşap malzeme, bu güne dek örneklerine rastlanmayan cam yaprak şeklindeki objeler, deri sandalet parçaları, çok zengin tasvirlerle sahip yüzük ve yüzük taşı buluntuları, Roma Döneminin zenginliğini yansıtan takı koleksiyonu yine az rastlanan bronz kap örnekleri 2010 çalışmalarından elde ettiğimiz kazanımlardır.

15 Dr. Abdullah ZARARSIZ, Fizik Mühendisi, SANAEM Sarayköy Nükleer Eğitim ve Araştırma Merkezi.

16 Akkemik, Metin 2011

KAYNAKÇA

- Akkemik-Metin 2011 Ü. Akkemik-M. Metin, “Nallıhan-Çayırhan (Ankara)-Juliopolis Nekropolü’nün Tabutlarında Kullanılan Ağaçların Cins/Tür Teşhisleri”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2. sayı, İstanbul.
- Arslan-Zoroğlu 2011 M. Arslan- C. Zoroğlu, “Kayıp Kent Juliopolis’in Büyücüsü”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2011, s. 12-13
- Devecioğlu 2011 Ü. Devecioğlu, “Juliopolis Kazıları Sikke Buluntuları ve Sonuçları”, *Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik Sempozyumu V*, Ankara.
- Konuk-Arslan 2000 K. Konuk-M. Arslan, *Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri, Yüksel Erimtan Koleksiyonu*, Ankara.
- Meriçboyu 2001 Y.A. Meriçboyu, *Antik Çağda Anadolu Takıları*, İstanbul.
- Saltuk 2010 S. Saltuk, *AYNA Geçmişten Günümüze Her Alanda Her Anlamda*, İstanbul.
- Yegül 2011 F. Yegül, *Roma Dünyasında Yıkanma*, İstanbul.
- Waddington- Babelon- Reinach 1925 W.H. Waddington- E.Babelon- TH. Reinach, *Recueil General Monnaies Grecques D’Asie Mineure*, Paris.

Resim 1: İmparator Elagabalus ve karısı Julia Paula betimli, altın-kameo kolye sarkacı.

Resim 2: İmparatoriçe Julia Paula betimli sardoniks-altın kolye sarkacı.

Resim 3: Altın ve lapislazuliden yapılmış pendant.

Resim 4: Tahıl tanesi boncuklu altın kolye.

Resim 5: Çelent tasvirli altın küpe.

Resim 6: Jasper taşından boncuklar ile süslü altın kolye.

Resim 7: Hermes betimli karnelyan-gümüş yüzük.

Resim 8: Abraksas betimli, yeşil jasper taşlı demir yüzük.

Resim 9: Artemis betimli garnet taşlı süsleme ögesi.

Resim 10: Altın yüzük.

Resim 11: Metal kapların toplu görünümü.

Resim 12: Strigilislerin toplu görünümü.

Resim 13: Tıp aletlerinin toplu görünümü.

Resim 14: Cam eserlerin toplu görünümü.

Resim 15: Unguentariumların toplu görünümü.

PARNASSOS ANTİK KENTİ

2010 YILI KİLİSE KURTARMA KAZISI

Melih ARSLAN*
Mehmet SEVİM
Mehtap TÜRKMEN
Aslı ŞİRİN

Ankara İli, Şereflikoçhisar İlçesi, Değirmenyolu Köyü (Parlasan Köyü), Kefkeli Mevkii'nde yer alan ve Bakanlığımız, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 07.04.2010 tarih ve 73075 sayılı izinleri doğrultusunda gerçekleştirilen kilise kurtarma kazısı, 07.06.2010-23.07.2010 ve 04.10.2010-12.11.2010 tarihlerinde, iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir¹.

1991 yılında yol yapım çalışmaları, 2007 yılında su borusu hattının bu alandan geçirilmesi sırasında, kısmen tahrip olan alan, definciler tarafından da tahrip edildiği için, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'nce kurtarma kazısına başlanmıştır.

Kazı esnasında ilk aşamada 6 açmada çalışılmış, ikinci aşamada ise 7, 8, 9. açmalarda çalışmaya devam etmiştir. Toplam 645 m².lik bir alanda çalışma sürdürülmüştür.

* Melih ARSLAN, Arkeolog, Nümizmat, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü, Ankara/TÜRKİYE
Mehmet SEVİM, Sanat Tarihçisi-Müze Araştırmacısı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE
Mehtap TÜRKMEN, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE
Aslı ŞİRİN, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE

1 Kazı çalışmaları sırasında her türlü yardım ve desteği bizden esirgemen Şereflikoçhisar Kaymakamı Hasan KÜRKLÜ'ye, Belediye Başkanı Hakverdi ALTUĞ'a ve Parlasan Köyü Muhtarı Seyfullah YILMAZ'a teşekkürlerimizi sunarız.

BÖLGENİN TARİHSEL ÖNEMİ

Hıristiyanlığın Anadolu'da yayılmasından sonra, Konstantinopolis'ten (İstanbul), Ankyra'ya (Ankara) oradan da Tarsus ve Antiokhia'ya (Antakya) ve bu güzergâh ile Jerusalem'e (Kudüs) kadar uzanan yol, Roma Çağında Küçük Asya'ya giden ana karayolu idi. Bu yol Anadolu'daki tek güzergâh değildi. Farklı güzergâhlardan gelen yollar Ankyra'da (Ankara) birleşerek bir kavşak oluşturmaktaydı. M.S. 4. yy.dan sonra, Anadolu'da Hıristiyanlığın belirleyici olması ile birlikte, bu yolun da önemi artmıştır. Ankyra, Hacı Yolu olarak bilinen ve Konstantinopolis'ten Jerusalem'e giden yolun önemli bir kavşağını oluşturmakta idi² (Harita: 1).

Değirmenyolu Köyü ve çevresinin antik kaynaklarda ve haritalarda Parnassos antik kenti olarak lokalize edilmesi³ ve köyün eski adının da Parlasan olması, Değirmenyolu Köyü'nün Antik Parnassos kenti olduğunu doğrulamaktadır. Parnassos kenti, Konstantinopolis'den (İstanbul) başlayıp Nikaia (İzmit)-Ankyra (Ankara)-Tatta Lacus (Tuz Gölü)-Tarsos (Tarsus)- Antiokheia (Antakya) üzerinden Jerusalem (Kudüs) a kadar uzanan ve hac yolu olarak bilinen yol üzerinde önemli bir duraktır. Ankara'nın bu konumuyla bağlantılı olarak, hac yolu güzergâhında bulunan Parnassos antik kentinde açığa çıkarılan kilise, özellikle M.S. 5. yy.da Hıristiyanlığın yaygın bir din haline gelmesiyle birlikte, konaklama noktası olarak kullanılmış olmalıdır.

Parnassos kenti kazılarında gün ışığına çıkarılan kilisenin *naos*undaki (orta nef) mozaik'in merkezinde bulunan yazıta göre, M.S. 469-470 yıllarında inşa edilmiştir (Çizim: 2). Bu dönem, Bizans İmparatoru I. Leon'un (457-474) hükümdarlık dönemine denk gelmektedir. Aynı zamanda bu dönem, Bizans mimarisinde İntikal-Geçiş Dönemi (395-527) olarak adlandırılmaktadır.

MİMARİ

Söz konusu kazıda açığa çıkarılan yapı, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, Erken Bizans Dönemine tarihlendirilen ve şu anki bilgiler ışığı-

2 French 1988: s. 50

3 Talbert 2000: s. 980 ; Belke.-Restle 1984: s. 96

ğında, üç nefli bir kilise olduğu düşünölmektedir. Kilisenin inşa çalışmalarından önce, arazi şevlendirilerek belli bir düzlem oluşturulmuş ve eğimli arazide oluşturulan bu alana da kilise inşa edilmiştir (Resim: 1). Kilisede nefleri birbirinden ayıran duvarlar, 90 cm. genişliğinde moloz taşlarla örölmüş olup duvar üstleri ve yanları kireç harcıyla sıvanmıştır. Aynı harç moloz taş örgüsünde de bağlayıcı olarak kullanılmıştır. Görünen temel duvarların ortalama yüksekliği 25-30 cm.dir. Kazı çalışmaları sırasında çok sayıda tuğla ve çatı kiremit parçasının ele geçmesi, yapının üst örtü sistemi hakkında bilgi vermektedir.

Kilise dikdörtgen bazilikal planlıdır. Güney-doğu yönünde Kudüs'e yönelik inşa edilen kilisenin apsisi yarım daire şeklinde olup 10.40 m. çapında, 5.20 m. derinliğindedir. Anadoluda bir çok erken kilise Kudüs'e doğru inşa edilmiştir. Daha sonra doğu kiliseler için ortak yön olarak benimsense de Ortodoks kiliselerinde bu gelenek bir süre daha devam etmiştir. Apsisin bütün yüzeyini kaplayan mozaik döşeme, arazi eğiminden ve yüzeye yakın olmasından kaynaklı çok zarar görmüş olup, açığa çıkarılamamıştır. Naosdan apside çıkışın nasıl sağlandığıyla ilgili elimizde kesin bir delil olmamakla beraber, benzer örneklerden yola çıkarak apsisin iki kenarından ahşap merdiven yardımıyla apside çıkışın sağlandığı düşünölmektedir. Apsisin güneybatısında apsisi çevrelediğini düşündüğümüz üzeri sıvalı moloz taşlarla oluşturulmuş bir duvar mevcuttur. Bu duvarın tam olarak işlevi bir sonraki kazı sezonunda belirlenebilecektir. Apsisin güneyinde açılan 1x1m. boyutlarındaki sondajdan, apsisin 2 m. derinliğinde temele sahip olduğu, dönemde yüzeyden görünen yüksekliğinin ise 90 cm. olduğu anlaşılmıştır. Bu kısımdaki duvar taşları arasına harçla derz yapıldığı dikkati çekmektedir. Apsisin güneybatı köşesinde bulunan haç motifli taş blok da kilise duvarına ait olmalıdır.

Kilisenin diğer neflere nazaran daha geniş olarak yapılmış ve en büyük alanını oluşturan orta nefi 14,5m. x 8,5 m. boyutlarında olup yapının genel planına uygun olarak dikdörtgen planlı yapılmıştır (Çizim: 1). Nefin mozaik zemininde cennet tasviri yer almaktadır. Kilisenin ana

duvarları 90-95 cm. genişliğinde ve moloz taşları bağlayan beyaz renkli harçla oluşturulmuştur. Bu duvarların mozaığe yakın yerlerindeki 1 cm. kalınlığında sıva parçalarından, kullanım gördüğü dönemlerde sıvalı olduğu anlaşılır. Bu sıva kalıntılarında, mozaikli yüzey üzerinde de rastlanmıştır. Mozaığın tahrip olan bölümlerinde de sıvanın görülmüş olması, mozaikteki tahribatın, binanın tahribatından önce olduğunu gösterir. Naosun kuzeydoğusunda ana girişin önündeki eşik taşı da günümüze kadar korunmuştur.

Yol yapımı sırasında, su borusunun bu alandan geçirilmesi ve kaçak kazılarla tahrip olmasından dolayı, doğuda yer alan yan nef ilişkili elimizde çok fazla veri bulunmamaktadır. Bu alana dair elimizde bulunan veriler, 1991-1993 yıllarında kaçak kazılar neticesinde tutulan uzman raporlarıdır. Bu raporlara göre; doğu nefin bulunduğu alanda duvar kalıntıları ile tonozlu bir mezar yapısından bahsedilir. Doğu-batı yönünde uzanan mezar 2 m. uzunluğunda 0,75 m. genişliğinde ve 1,10 m. yüksekliğindedir. Yan duvarlar toplama taş ile tonoz kemer ise 30x30 cm. ölçülerindeki tuğlalar ile horasan harç kullanılarak yapılmıştır. Mezar yapısı dört yanı tıraşlanmış 2,5-5 cm. kalınlığında mermer levhalarla kaplanmıştır. Bu levhalardan sadece bir tanesi sağlam durumdadır⁴. Bu mezar yapısına ait kalıntılar daha sonraki kaçak kazı ve yol yapımı ile yok edilmiştir. Mezar yapısından günümüze kalan tek kanıt doğu nef duvarına bitişik 30x30 cm. boyutlarında 6 sıra tuğladır. Bu tuğlalar raporda belirtilen mezardan kalan son mimari öge olmalıdır (Resim: 2). Ancak tahrip edilmiş bu alandan toplanan tüm kemik parçaları müzemiz antropologu⁵ tarafından incelenmiş ve insan kemikleri olmadığı anlaşılmıştır. Doğu nefte yapılan çalışmalar sırasında çok sayıda *tesseraya* ve küçük bir alanda mozaikli bir bölüme rastlanması, doğudaki yan nefin yüzeyinin de tamamen mozaikle kaplı olduğunu göstermektedir.

4 H. Karaçetin -D. Mermerci, 7.8.1991 tarihli Anadolu Medeniyetleri Müze Müdürlüğü'ne verdikleri uzman raporu.

5 Asuman ALPAGUT, Antropolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

Batıda yer alan nef ise bize yapıyla ilgili çok net bilgiler vermektedir. Şöyle ki; nefin ilk kullanım sırasında iki mekâna ayrıldığı görülmektedir (Resim: 3). Bu mekânlar, bina yapılırken planlanmış ve mozaikler o plan dahilinde iki ayrı mekâna göre döşenmiştir. Fakat ikinci evrede ihtiyaca yönelik olarak bu mekânlar tekrar bölünerek dört oda oluşturulmuştur. Bu ikinci evre duvarları, kilisenin sıvalı ve kısmen düzeltilmiş taşlardan yapılmış duvarlarından farklı olarak, özensiz taşlardan yapılmış ve sıvasız duvarlardır. Yan nefin ana mekâna açılan batı duvarında ve iki mekânı bağlayan duvarda kapı açıklıkları mevcuttur. Ayrıca nartekse çıkışı sağlamakta kullanılan bir kapı da kuzey duvarda yer almaktadır (Resim: 4).

Batı nef'in kuzey ve batısında ikinci evre mimari kalıntılarına rastlanmıştır. Ancak kilisenin kuzey duvarı da binaya asimetrik bu ikinci yapı kalıntısının altından devam etmektedir. Buradaki temel duvarı ve doğudaki yan nefin devam eden duvarı, yapının 5 nefli (?) bazilikal planlı bir yapı olabileceğini de düşündürmektedir.

Kilisenin kuzeybatısında kiliseden daha geç bir dönemde yapılmış, kilise mimarisi ile hiçbir paralellik göstermeyen ikinci evre mekânın duvarlarının ise küçük bir kısmı ortaya çıkarılmıştır (Resim: 5). Bu duvarlar kilise duvarlarından daha özensiz taşlarla oluşturulmuş, ortası dolgu taşlar ile doldurulmuştur.

Kilise narteksinin 3,90 m. genişliğindeki taban tahrip olduğundan, zeminin altından alanı düzleştirmekte ve dolgu malzemesi olarak kullanılmış olan, yörenin yerel taşı yeşil renkli taşlar ortaya çıkmıştır. Narteks duvarı 90 cm. genişliğinde moloz taşlardan oluşturulmuştur.

MOZAIK DÖŞEME

Kilisede açığa çıkarılmaya başlanılan mozaik tabanın, sağlamlaştırma işlemi Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin restoratör ve konservatörleri⁶ tarafından yapılmıştır. Böylelikle mozaik döşemenin sağlam-

6 Cengiz ÖZDUYGULU, Sinan ASILKAZANCI, Havva BOYDAŞ, Yeşim Turan ALAGÖZ, Songül YILMAZER, Sinem GÜZELTEPE, Melek TAÇYILDIZ, Ayşenur ÇÖMLEKÇİ, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

laştırma çalışmaları da kazı çalışmalarıyla eş zamanlı olarak devam ettirilmiştir.

Kilisede mozaiği oluşturan *tesseralar*, 1 cm. boyutlarında düzgün kesilmiş küpler şeklinde siyah, beyaz, yeşil, kırmızı, sarı, mavi, kahverengi taşlardan oluşmaktadır. Kazının ilk aşamasında açığa çıkarılan ve müzemiz restoratörleri tarafından koruma altına alınan mozaiğin açılmasına ikinci aşamada da devam edilmiştir. Tabanda su borusunun yarattığı yoğun tahribatla birlikte, bitki kökleri de mozaik üzerinde çok sayıda çatlığın oluşmasına sebep olmuştur.

Teknik açıdan mozaikli taban dolgusu alttan üste doğru iki katmandan oluşmaktadır. İlk katmanda yer alan taban, kalın bir harç katmanı sayesinde mozaiğe zemin oluşturulacak tarzda düzleştirilmiştir. Bu harç aynı zamanda yalıtım amacıyla da kullanılmış olmalıdır. İkinci katman ise (*nukleus*)⁷ mozaik taşlarının birbirine ve zemine tutunmalarını sağlamak amacı ile kullanılmıştır.

ORTA NEF

Bilindiği gibi, Bizans Dönemine ait mozaiklerde, renkli taşlarla işlenmiş mitolojik ve dini sahnelerde figüratif öğeler görülür ve genellikle geometrik bir bordürle çevrilidir⁸. Yapılan kurtarma kazısında açığa çıkarılan kilisenin orta nef mozaik tabanının tamamıyla gün ışığına çıkarılması sonucunda ve *naosun* iki uzun kenarının üç bordürden oluştuğu tespit edilmiştir (Resim: 11). Bu bordürlerde en dıştan başlayarak; geometrik motifler (Resim: 12), üçgen motifler arasında düz ve ters olarak devam eden palmet motifleri (Resim: 13) ve spiral şeklinde motifle sınırlandırılmış akantus yaprakları yer almaktadır (Resim: 14). Orta nefin kuzeyinde yer alan dar kenarda, palmet motifleri ve spiraller ile sınırlandırılmış akantus yapraklı bordür devam ettirilmiştir. Orta nefin güneyinde ise dalga biçiminde sınırlandırılmış akantus yapraklarından

7 Nukleus: Mozaik taşlarının içine oturtulduğu yatak harcı.

8 Hatay Museum and Environs, s. 4

oluşan tek bir bordür mevcuttur. Dalga biçimi mozaiklerde bir motifi sınırlamada çok sık kullanılmıştır.

Orta nefteki mozaik döşemede, farklı hayvanlar, ağaç ve çiçek betimlemelerinin yer aldığı cennet tasviri yanında yapının kitabesi de yer almaktadır. Bu sahnede yer alan hayvanlar sırayla:

Leopar: Devekuşuna saldırır pozisyonda betimlenmiş leopar, ön ayakları yerden kesilmiş, arka ayaklarının kasları çok belirgin bir şekilde betimlenmiş, kuyruğu havada kıvrık olarak işlenmiştir. Baş ve sırt kısmında oldukça büyük tahribat mevcuttur.

Devekuşu: Kanatları oldukça heybetli bir şekilde betimlenmiş, bacak kasları çok belirgin, koşar tarzda işlenmiştir. Kafa ve vücudunun bazı bölümlerinde tahribat mevcuttur.

Koyun (?): Apsise doğru yürür pozisyonda işlenmiştir. Kuyruk ve bacaklarının üst kısımlarındaki tüyler çok belirgindir. Baş ve vücudunda tahribat mevcuttur (Resim: 6).

Tavşan: Kuzey tarafa dönük şekilde betimlenmiş olup oldukça sağlam durumdadır (Resim: 7).

Dağkeçisi: Güney tarafa doğru yürür pozisyonda, boynuzları arkaya doğru kıvrık tasvir edilmiştir. Gövdesi ve arka ayakları tahribata uğramıştır (Resim: 8).

Karaca: Kuzey doğru yürür şekilde, çift toynaklı bir hayvandır. Baş kısmı çok fazla tahrip olmuş, vücut şeklinden dolayı karaca olduğu anlaşılmıştır.

Tay: Güney tarafa annesinin arkasında yürür pozisyonundadır. Tayın sadece boynu, başı ve arka ayaklarının bir kısmı korunmuştur.

Kuş: Kuyruğunun arkası ve tek bir ayağı korunduğundan, kuşun cinsi hakkında bir fikir yürütülememiştir.

At: Güneye doğru yürür pozisyonda yapılmıştır. Baş kısmı tamamen tahrip olmuştur. Fakat yelelerinin duruşundan, at olasılıkla arkasından gelen taya bakar şekilde tasvir edilmiş olmalıdır.

Keçi: Boynuzları arkaya doğru kıvrık, otlar vaziyette betimlenmiştir. Hayvanın tüyleri farklı renklerde taşlarla belirginleştirilmiştir (Resim: 9).

Geyik: Kuzey tarafa yürür tarzda betimlenmiştir. Boynuzları çatallı ve uzun bir şekilde işlenmiştir (Resim: 10).

Ördek (?): Apsise dönük betimlenmiştir. Baş, gövdesinin ön kısmı ve bir ayağı tahrip olmuştur. Boynu bir şeyler yer tarzda aşağıya bükülmüştür (Resim: 26).

Boğa: Apsise dönüktür ve vücudunun büyük bir bölümü tahrip olmuştur. Baş öne eğik otlar vaziyette betimlenmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz bu hayvanlar arasında, zeminde doldurma motifi olarak iki yaprağa sahip kırmızı taşlardan oluşmuş çiçekler kullanılmıştır. Bunun dışında dört çeşit ağaç da ana sahnede yer almaktadır.

Ana sahnenin merkezine 1.80 m. çapında bir daire içine 16 satırlık Grekçe yazılmış yazıt bulunmaktadır. Yazıtın etrafında yaklaşık 30 cm. genişliğinde asma yapraklarından oluşan bordür vardır (Resim: 11). Yazıt, mozaikli orta nefin merkezine, kapıya dönük olarak tam girişin karşısına yerleştirilmiştir. Daire şeklindeki yazıtın bordür kenarına, üstüne basıp okuyabilmeleri için giriş istikametinde bir de ayak yeri yapılmıştır.

Yazıt kilisenin yapılma tarihini ve kimin adına yapıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yazıtın Prof. Dr. Thomas Drew-Bear tarafından okunup tercümesi yapılmıştır. Yazıtta;

“Bu yapıt tanrının çok sevdiği ve çok kutsal Piskopos Eustathios tarafından inşa ettirildi, çok dindar Kr..... Kilise hizmetçisi olarak, çok dindar kilisenin okuyucusu ve mali işlerinin sorumlusu Longinus yapıtı üzerine aldığı dört yüz doksan dördüncü sene ve on beşinci vergi döneminde Emmanuel” yazmaktadır.

Yazıtta bahsedilen Era takvimine göre 494. sene M.S. 469-470 yıllarına tekabül etmektedir. Yazıtta bahsi geçen Eustathios Parnassos Kenti Piskoposu'dur ve antik kaynaklarda bu isim mevcuttur. Eustathios pis-

kopos olarak iki kez genel kilise konsülüne katılmış (M.S. 449 ve 458 yıllarında) ve imza atmıştır.

BATI NEF

Kilisenin batı nef tabanındaki mozaik döşemede ise iki farklı sahne yer almaktadır. Nef, yapının ilk evresinde iki hücreli olarak planlanmış ve mozaik bu plana göre yerleştirilmiştir. Hücrelerden güneyde olanında tahribat çok fazladır. Bu mozaikte üç bordür bulunmaktadır. Dış bordür; daireler içinde baklava dilimleri ile betimlenmiş geometrik motifler şeklindedir. İkinci bordürde ise, iki sıra üçgenlerle süslü bant arasında inci dizisi mevcuttur. Ana sahne etrafı ise koyu renkte yapılmış düz bir bordürle çevrilidir. Ana sahne sarmal biçimli *meander* motifi ile doldurulmuştur (Resim: 30). Bordürler üzerindeki diğer dikkat çeken unsur ise belli bir simetriye sahip yuvarlak tahribat çukurlarıdır. Bunlar *amphora* gibi düz dipli olmayan kapların yerleştirilmesi için kazılmış boşluklar olmalıdır. Bu çukurlardan birinin içerisinde *insitu* olarak bir *pithosun* alt kısmı bulunmuştur. *Prothesis* kiliselerde kutsal yemek ve şarabın hazırlandığı soldaki odadır. Dolayısıyla da bu odanın *prothesis* odası olması mümkündür (Resim: 12).

Batı nefin kuzeyindeki mekânda yer alan mozaikte ise tek bir bordür mevcut olup köşeleri içbükey biçiminde şekillendirilmiş kareler oluşturmaktadır. Bu bordürü üçgenlerle süslü bant sınırlamaktadır. Ana sahnede ise beyaz, siyah ve kahverengi taşlardan yapılmış rozet motifleri mevcuttur.

KÜÇÜK BULUNTULAR

Kazı çalışmalarında az sayıda küçük buluntu ele geçirilmiştir. Günlük kullanıma yönelik seramik parçaları, Geç Roma Dönemi seramiklerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Buluntular arasında ön kısmında süzgeç bulunan bir künk parçası ile çoğunluğu ayaklı kadehlere ait cam parçaları da

ele geçirilmiştir. Yapının ahşap aksamlarında kullanılan mih tarzı çivilere de rastlanmıştır. Bunlar dışında küçük buluntu grubu arasında mermer objelerde yer almaktadır. Pişmiş topraktan yuvarlak formda tezgâh ağırlığı ile yine pişmiş topraktan üst kısmında parmakların yerleştirilebileceği bölümler bulunan perdah taşı da buluntular arasındadır.

Kazı çalışmalarında dört adet sikke gün ışığına çıkarılmıştır. Müzemiz nümizmatları⁹ tarafından yapılan incelemede, gümüş kaplama sikkenin Roma İmparatoru Galerius Maximianus (M.S. 305-311) dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Sikke Roma İmparatorluğu'nun önemli darphanesi Nicomedia'da (İzmit) basılmıştır.

Çalışmalarda ele geçirilen diğer sikkeler, Roma İmparatoru II. Constantine (M.S. 337-340) Dönemine tarihlenen bronz sikke (Resim: 36) ile II. Theodosius (?) M.S. (408-450) Dönemine ait olması gereken bir bronz sikkedir. Dördüncü sikke ise korozyona uğradığı için dönemi belirlenememiştir.

Orta nefin merkezinde bulunan yapı kitabesi, söz konusu kilisenin M.S. 469-470 yıllarında yapıldığını göstermektedir. Sikkeler de Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi sikkeleri olup kilisenin faal olduğu yıllarda tedavülde olduğundan yapı kitabesi ile beraber tarihlenmede kesin kanıtları oluşturmaktadır.

Sonuç olarak müzemiz tarafından 2010 yılında yapılan kurtarma kazısı ile Hıristiyan hacıların önemli bir durak noktası olan Parnassos kenti kilisesi açığa çıkarılmıştır. Anadolu'da M.S. 4. yy.dan sonra, Hıristiyanlığın yayılmaya başlaması ile birlikte hacı yolu olarak bilinen yol önem kazanmıştır. Parnassos kenti de bu önemli güzergâhta olması sebebiyle, Konstantinopolis'ten Jerusalem'e gitmek için yola çıkan Hıristiyan hacıların durak noktası olmuştur.

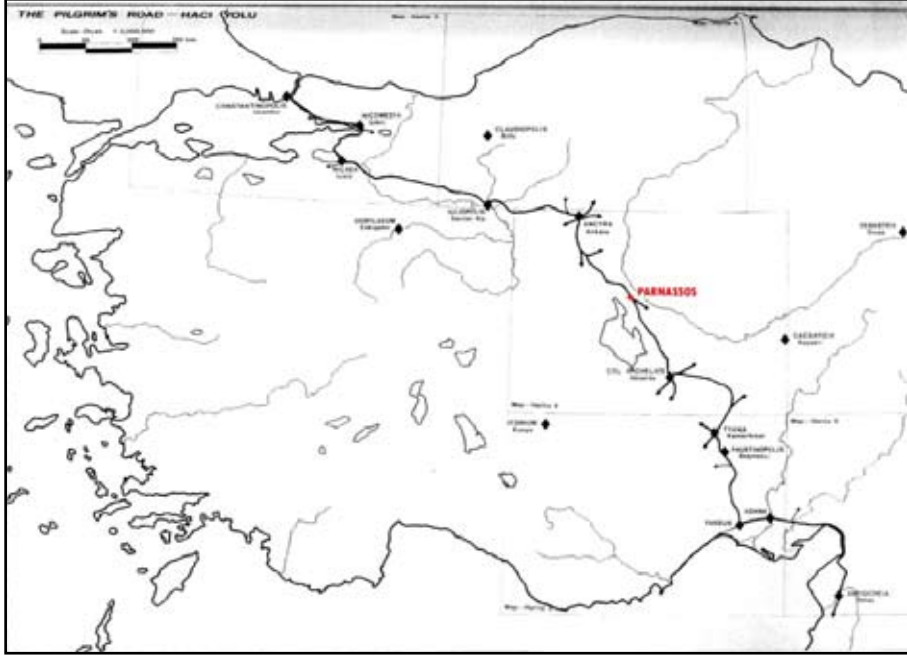
Yapılan kazı çalışmaları sonucunda Bizans Dönemine ait renkli taş-

9 Sena MUTLU, Ülkü DEVECİOĞLU, Nümizmat, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

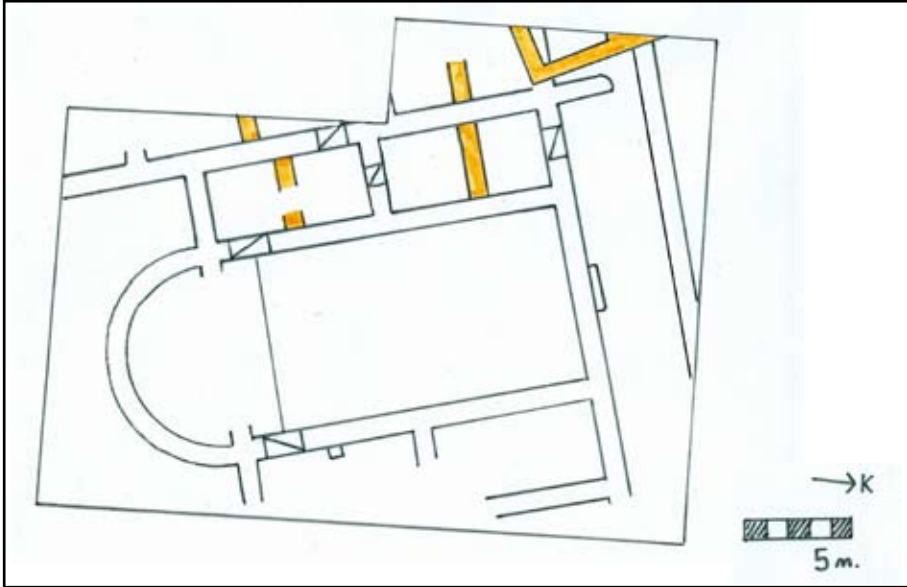
larla işlenmiş, bordürlerle çevrili cennet tasvirli mozaik zeminin merkezinde bulunan, madalyon içindeki yazıt ile Parnassos kentinin tarihi açısından oldukça önemli veriler sağlanmıştır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar neticesinde kilise mimarisinin üç nefli olduğu tespit edilmiştir. Yapının kuzey, güney ve batı bölümlerinde devam eden duvar uzantılarının mevcudiyeti nedeniyle, kazının bu alanlara doğru genişlemesi gerekmektedir. Bu durum kilisenin planının netleşmesini sağlayacağı gibi yapının sınırlarını bilmek açısından da önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- BELKE-RESTLE 1984 K. Belke-M. Restle, *Tabula Imperii Byzantini 4: Galatien und Lykaonien*, Wien.
- BUDDE 1969 L. Budde, *Antike Mosaiken in Kilikien*, Band I, Germany.
- FRENCH 1988 D. French, *Küçük Asya'daki Roma Yolları ve Miltaşları*, Part 1-2, BAR International Series.
- MATHEWS 1971 T.F. Mathews, *The Early Churches of Constantinople: Architecture and Liturgy*, London.
- TALBERT 2000 Richard J.A. Talbert, *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton and Oxford.
- Hatay Museum and Environs*, Dönmez Ofset, Ankara.

Harita 1: Hacı Yolu güzergahında bulunan Parnassos kenti.

Çizim 1: Kilisenin ve kazı alanının çizimi.

Çizim 2: Naos'ta bulunan yazıt.

Resim 1: Kilisenin genel görünümü.

Resim 2: Mezar yapısı olarak değerlendirilen yapının tahribattan sonra kalan tuğlaları.

Resim 3: Batı nefin genel görünümü.

Resim 4: Batı nefte yer alan ikinci evre duvarlar.

Resim 5: Batı nefte yer alan ikinci evre duvarlar.

Resim 6: Ana sahnedeki yer alan koyun(?) motifi.

Resim 7: Ana sahnede yer alan tavşan motifi.

Resim 8: Ana sahnede yer alan dağ keçisi motifi.

Resim 9: Ana sahnede yer alan keçi motifi.

Resim 10: Ana sahnede yer alan geyik motifi.

Resim 11: Ana motifin merkezinde yer alan Grekçe yazıt.

Resim 12: Batı nefin güneyindeki mekanda bulunan kap ve düzgün olarak oluşturulmuş açıklıklar.

ROMA HAMAMI SÜTUNLU CADDE 2010 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

Melih ARSLAN*
Mehmet AKALIN
Aynur TALAAKAR

Ankara İli, Altındağ İlçesi, Çankırı Caddesi üzerinde bulunan Roma Hamamı ören yerindeki Sütunlu Cadde 2010 yılı kazı çalışmalarına Haziran ayında başlanmış, Ağustos ayında ara verildikten sonra Eylül, Ekim aylarında devam edilmiş ve Kasım ayı sonunda tamamlanmıştır. Kazı çalışmaları, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Melih Arslan Başkanlığında, Müze Arkeologları Mehmet Akalın ve Aynur Talaakar tarafından yürütülmüştür. 2010 yılı Ankara Roma Hamamı kazılarında 4 açmada çalışılmıştır. Bunlardan IN sondajı IN1 ve IN2 sondajları olmak üzere iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

İM SONDAJI

Geçen yıl İL sondajında tespit edilen, güney kısımdaki kalın ana duvarlar (Resim: 1) bu sondajda da devam etmekte olup büyük bir kısmı tahrip olmuş şekilde açığa çıkarılmıştır¹.

Bu yılki çalışmalarda kalın ana duvarlarla sınırlanan mekânlar, daha net ortaya çıkarıldığından, mimari için mekân numarası verilmesi gerek-

* Melih ARSLAN, Arkeolog-Numismat, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü, Ankara/TÜRKİYE.
Mehmet AKALIN, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE.
Aynur TALAAKAR, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE.

1 Arslan-Akalın- Talaakar 2010: s. 341-362.

liliği doğmuştur. Buna göre bu çalıştığımız sondajdaki mekân 3 No.lu mekânın batı bölümüdür. IM sondajı içerisinde 3 No.lu mekânın bitimini ve 4 No.lu mekânın başlangıcını oluşturan kuzey-güney doğrultusundaki duvar, -1,70 m. derinlikte görülmüştür. Daha önce tespit edilen duvarlar gibi iri taş bloklardan oluşmakta ve aralarında harç bulunmaktadır. Duvarın korunan yüksekliği 4.5 cm. genişliği 1.45 m. ve uzunluğu 2.90 m.dir.

IL sondajında tespit edilen, doğu-batı yönünde devam eden ve küçük bir mekân oluşturan duvar sırasının bu sondajda son bulunduğu tespit edilmiştir. Duvar yaklaşık 30 cm. daha devam ederek sonlanmaktadır. Duvarın korunan yüksekliği 70 cm. genişliği 68 cm. ve uzunluğu 2.60 m.dir. Ayrıca bu duvarın son kısmı ile kuzey-güney yönündeki duvarın arasında giriş olabilecek, genişliği 60 cm. olan bir açıklık mevcuttur.

IM sondajının batıya doğru olan bölümünde, kuzey-güney yönündeki duvardan sonra, güney kısımda yer alan, arkadaki kalın duvarlar, -1,80 m. inildikten sonra, tekrar sağlam olarak görülmüştür. Örgü tekniği, diğer duvarla aynıdır. Ayrıca bu duvara destek amacıyla aynı paralelde (doğu-batı yönünde) dışa doğru çıkıntı oluşturan daha düzgün taşların kullanıldığı ve 4 sırası korunmuş olan duvar sırası görülmektedir.

Bu destek duvarına 30 cm. uzaklıkta kuzey-güney doğrultusunda -3.05 m. derinlikte büyük boyutlu, farklı ebatlarda taş bloklar yan yana getirilerek dikdörtgen bir platform oluşturulmuştur (Resim: 1). Platformun uzunluğu 2 m. genişliği 83 cm. olup tek sıradan oluşan taşların yüksekliği 30 cm. dir. Platformun doğu kısmında sanki bir basamak görünümünde 2 blok taş daha görülmektedir. Platformun altında yanık bir tabaka tespit edilmiştir.

IM sondajının kuzey kısmında dükkanların muhtemelen ön duvarını oluşturan tuğla örgülü duvar devam etmektedir. Korunan yüksekliği yaklaşık 1m., genişliği 90 cm.dir. Duvar bu sondajda 4,30 m. daha devam ettikten sonra, iri taş bloklardan oluşan bir eşikle sonlanmaktadır (Resim: 2).

IM sondajında, -3,20 m.de ana toprağa ulaşılmıştır. Bu sondajda seramikler, moloz dolguyla beraber kırık ve karışık olarak bulunmuştur.

Platformun altında ve çevresini kaplayan yanık tabakada da yer yer Roma ve Bizans Döneminden bronz sikkeler ele geçirilmiştir.

IO SONDAJI

12 m.x8,50 m. boyutlarında açılmıştır. IM sondajında tespit edilen platformdan sonra düzgün olarak yerleştirilmiş 3 blok taş, bu sondajda tespit edilmiş olup eşik olarak kullanılmış olmalıdır. Ortadaki mermer, diğer ikisi ise andezittir (Resim: 1). Bu taşların kuzeyinde önce doğu-batı yönünde sonra kuzeye yönelen bir kanal bulunmuştur (Resim: 1). Kanal ana toprağın içine oyularak yapılmıştır. Kanalın doğu-batı uzunluğu 2 m., kuzey-güney uzunluğu 1m. ve genişliği 44 cm.dir.

IM sondajında, kuzeydeki tuğla örgülü duvara ait giriş olabilecek bölüm, bu sondajda da devam etmekte olup eni 2.20 m.dir. Bu durumda, dükkânlara ait olan 3 giriş tespit edilmiştir (Resim: 3). 3. girişten sonra tekrar tuğla örgülü duvar doğu-batı yönünde devam etmektedir. Duvarın genişliği 90 cm. dir. Bu sondajdaki korunan yüksekliği 1,60 m. dir. Dış cephesinde tahribat vardır.

Üç sıra yan yana blok taştan sonra ana, monumental duvara köşe yapan kuzey-güney doğrultulu mekân oluşturan bir duvar -1,60 m. de tespit edilmiştir (Resim: 1). Yüksekliği 1,50 m., uzunluğu 3 m. ve eni 1,60 m. dir. Ana monumental duvarda, M sondajında olduğu gibi tahribat olup, 1,60 m.ye kadar toprak tabakası alındıktan sonra iri blok taşlar görülmeye başlanmıştır.

IO sondajının açılmasıyla birlikte 4. mekân tespit edilmiştir. 4. mekânın yarısı M sondajında yarısı O sondajında kalmaktadır.

IO sondajında güney kesitte tespit edilen monumental duvarlar, kuzey-güney doğrultulu mekân oluşturan duvardan sonra da batıya doğru devam etmektedir (Resim: 4). Burada da yine -1,60 m.ye kadar toprak-moloz tabakadan sonra araları harçlı iri blok taşlar görülmekte-

dir. Monumental duvarın buradaki devamı 4 No.lu mekâna göre daha sağlam durumdadır. Yine duvarın önüne destek amaçlı, aynı paralelde duvar örülmüştür.

IO sondajının batı sınırında da mekân yapan kuzey-güney doğrultulu sıvalı duvar tespit edilmiştir (Resim: 4). Böylece mekân sayısı 5 olmuştur. 5 No.lu mekânın güney duvarının uzunluğu doğu-batı yönünde 5,20 m. dir. Kuzey-güney doğrultulu duvarın korunan uzunluğu 2,40 m. korunan yüksekliği 1,25 m. ve genişliği ise sondajın batı kesitinde kaldığı için bu aşamada tespit edilememiştir. Bu sondajda -3,70 m. de ana toprağa ulaşılmış ve yoğun tahribatın olduğu, profillerden ve malzemenin karışık olarak gelmesinden anlaşılmıştır.

IN SONDAJII/ N1 SONDAJI

IN sondajı iki aşamalı olarak açılmış olup N1 ve N2 olarak adlandırılmıştır (Resim: 5). 4 m. (kuzey-güney) x 8,5 m. (doğu-batı) boyutlarında açılmıştır. Doğu kesit ise 2,30 m.dir. N1 sondajının güney sınırı, uzun tuğla örgülü duvarın dışından başlamaktadır. N1 sondajında uzun tuğla örgülü duvarın uzunluğu, önceki yıllarda açılan girişe kadar 6,40 m. dir. N1 sondajında güney kısımda inilen derinlik 1,10 cm. olup burada girişe ait eşik taşı açığa çıkarılmıştır. Bu bölüm iki andezit bloktan oluşmaktadır.

N1'in doğu kesiminde toprak dolgu alındıktan sonra, yoğun olarak zeminde moloz taşlar bulunmuştur. Burada uzun duvarın korunan yüksekliği 1,85 m.dir. Dış kısımda inildiğinde, taş örgünün devam ettiği görülmüştür. Duvarın iç kısmında aralarda dört sıra tuğla örgü görülürken dış kısmında sadece taş örgü görülmektedir.

Sondajın kuzey kısmında yaklaşık 4 m. uzaklıkta 30 cm. inildiğinde daha önceden tespit edilmiş olan künk sırasının devam ettiği görülmüştür.

Bu yıl bulunan buluntulardan en önemlilerinden biri olan kemik tarak, N1 sondajında eşiğin altında, 1,75 m. derinlikte bulunmuştur.

I N2 SONDAJI

N1'in batı yönünde devamı olarak açılan N2 8,90 m. x 4 m. boyutlarındadır (Resim: 5). Uzun tuğla örgülü duvar devam burada devam etmektedir. N1'e dâhil olan ilk girişten sonra ikinci girişe kadar duvarın uzunluğu 4,90 m. olup korunan yüksekliği 1,75 m. dir. Yine N1 sondajındaki gibi duvarın dış cephesinde taş örgü görülmektedir. Bu kısımda 1 m. derinliğe kadar inilip ana toprağa ulaşılmıştır.

N2 sondajına denk gelen ikinci girişin eşik taşı 1,80 m. uzunluğunda, 48 cm. genişliğindedir. Eşikteki söve deliklerinden çift kanatlı bir kapı olmalıdır. N1'deki giriş 2 No.lu mekâna, N2'deki giriş 3 No.lu mekâna açılmaktadır. N2'deki girişten sonra tuğla örgülü duvar 2,20 m. daha devam etmektedir. Korunan yüksekliği 1,50 m.dir. Duvar genişliği 1 m. dir.

N1'de görülen künk sırası, N2'nin de bir bölümüne kadar devam etmektedir. Toplam 6 m. uzunluğundadır. Batı kısmında bir çöp çukuru nedeniyle 6 m.den sonra tahrip olmuştur.

N2'nin güneyinde derinleşilen alanda, tespit edilen girişin kuzeyinde 2000'e yakın Geç Roma Dönemi'ne ait bronz sikke ele geçirilmiştir (Resim: 6).

IIIA SONDAJI

IIIA sondajı kısa kenar 7 m. (kuzey-güney) x 9,60 m. (doğu-batı) ve uzun kenar 7 m. (kuzey-güney) x 17,20 m. (doğu-batı) boyutlarında açılmıştır (Resim: 7). Büyük monumental duvarların arka cephelerini-güney kısımlarını tespit etmek amacıyla açılmıştır. Sondajın doğu kenarını, hamamın *palestrasının* istinat duvarı oluşturmaktadır. Sondajın kuzeyinde monumental duvarlar bulunmaktadır. Burada monumental duvarın korunan yüksekliği 2,20 m. olup sondajda inilen derinlik de bu aşamada 2,20 m.dir. IIIA sondajında 60 cm.den 2.20 cm.ye kadar dolgu tabakayla birlikte geç dönem yapılaşmalara ilişkin duvar kalıntıları

tespit edilmiştir. Ayrıca güney kısmında bulunan hamama ait kanal temizlenmiştir. IIIA sondajının kuzey kesitinde, 1,90 m. derinlikte dolgu malzemenin içinden çıplak bir erkek çocuğuna ait bir figürün bulunmuştur. Yaklaşık 2.20 cm. derinlikte bırakılan IIIA sondajından sonra bu yılki kazı çalışmaları tamamlanmıştır.

ERKEN BULUNTULAR (FRİG VE PERS DÖNEMİ)

2010 yılı kazı çalışmaları sırasında az miktarda boyalı Frig seramik parçalarına, bol miktarda Roma Döneminin değişik kap formlarına ait seramik parçaları ile sikkelere ve geç dönem seramik parçalarına rastlanmıştır. Az miktarda Roma Dönemi kandil ve kandil parçaları bulunmuştur. Bu buluntulardan 2000'e yakın sikke, bir define buluntusu olarak bizi şaşırtmıştır. Yine "çıplak çocuk savaşçı" olarak tanımladığımız pişmiş toprak figürin, kemik tarak ve kemik at koşumu süslemesi bu sezonun en ilginç buluntularındandır.

Boyalı Kap Parçası-P.T. (Etd. No: 21.10): IO sondajında bulunmuştur (Resim: 8). Uzunluğu 5 cm. genişliği 3,6 cm. kalınlığı ise 0,8 cm.dir. Kiremit renk hamurludur. Siyah boya ile birbirine paralel yatay bantların arasına, içleri taralı baklava dilimi/eşkenar dörtgenler şeklinde bezeme yapılmıştır. Bir kaba ait gövde parçası olabilir. Kızıllırmak kavisinin içinde ve dışında bir başka deyişle Doğu Frigya ile Batı Frigya'da M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren geometrik bezekli seramikler görülmektedir. Demirçığ Anadolu'sunun bir yeniliği olarak Friglerle birlikte ortaya çıkan bu boyalı seramik geleneğinde, kap biçimleri ve diğer bezemeler açısından iki bölge arasında farklılıklar olsa da geometrik desenlerin kullanılması ortak özellik olarak kabul edilmektedir². Boyalı seramiğin yoğun olarak kullanımı, M.Ö. 7. yüzyıl başlarında Kimmer saldırısına kadar sürer³.

2 Özkaya 1995: s. 196

3 Özkaya 1995: s. 200

Ankara Roma Hamamı, dükkânların olduğu bölümde bulunan kap parçası, Friglerin boyalı seramik geleneğinde yapılmış geometrik desenli bir örnektir. Buluntu durumu tabakaların geçmiş yıllardaki tahribinden dolayı *insitu* değildir. Eşkenar dörtgenlerin içleri dolu, boş, bir boş bir dolu, üst üste, yan yana şeklinde değişik bezemeleri mevcut olup krater, testi, maşrapa, çanak tipi kaplara bezeme olarak uygulanmıştır⁴. Bizim kap parçamızda uygulanan içleri taralı eşkenar dörtgen bezemesine benzer bir örnek bir Alişar testisinde görülebilir⁵.

Mühür Baskılı Kap Parçası-P.T. (Etd. No. 22. 10): IO sondajında bulunmuştur (Resim: 9). Yükseklik 7,2 cm. genişlik 7,5 cm. kalınlık ise 1,6 cm.dir. Gri renk hamurludur. İri bir kaba aittir. İki yiv arasında muhtemelen dikdörtgen şeklinde oluşturulan bir nişe, kabartma şeklinde gövdesinin arka kısmı korunmuş olan, boğa figürü tasvir edilmiştir. Boğa tasviri yürür durumda olup arka iki bacağı ile ön bacağının biri korunmuştur. Kuyruğu arka iki bacağının arasındadır. Boğanın kısa bacaklı ve güçlü bir gövdeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu haliyle Arami sanatından etkilenerek yapılan ve M.Ö.700 civarına tarihlenen Ankara kabartmalarındaki boğa tasviri ile benzerdir⁶.

Bu kap parçasına benzer bir örnek, 1995-1996 yıllarında Ankara Ulus'ta Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'nce gerçekleştirilen kazılarda⁷ ve yine Çankırıkapı kazılarında bulunmuştur.⁸ Ulus'ta gerçekleştirilen kazıda çıkan seramik parçasında, iki baskı motifi bulunmaktadır. Solda aslan sağda boğa tasvir edilmiştir. M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Pazarlı levhalarında aslan ve boğa mücadelesine atıfta bulunarak aslan ve boğanın burada karşılıklı yer almasının da bu tür bir mücadelenin değişik yansıması olabileceği düşünülmektedir.

Kazıda bulunan parçada aslan motifi bulunmamakla beraber, aynı teknik ve aynı gelenekle yapılmış olabilecek bu kap parçasını da Kuzey

4 Özkaya 1995: Lev. 9e, Lev. 1b.

5 Özkaya 1995: Lev. 12c.

6 Buluç 1986: s. 432, Lev.189, Res. 6.

7 Metin- Akalın 1998: Lev VI, Res. 11b.

8 Dolunay 1941: s. 263, Lev. LXXXI.

Suriye sanatlarından etkilenecek yapılan, Pazarlı levhalarındaki boğa tasvirleriyle karşılaştırmak uygun olacaktır⁹. Pazarlıdaki boğa tasvirinde de kuyruk ve bacakların pozisyonu bizim örneğimize benzerdir. Çankırıkapı hafriyatında bulunan parçada ise bir at ve binicisi tasvir edilmiştir

Demir Çağı, İç Anadolu kaplarındaki baskı desenleri Güneydoğu Avrupa kökenli olan Friglere özgü bir gelenek olarak kabul edilmektedir. Trakya'da ve Gordion'da da üçgen, kare, daire olmak üzere değişik şekillerde yapılmış baskı desenli kaplar mevcuttur¹⁰.

At Koşum Takımı Aksamu-Kemik (Env. No. 98. 14. 10): IO sondajında bulunmuştur (Resim: 10). Yükseklik 1,9 cm. çapı 3,9 cm.dir. Yuvarlak basık formulu ve sarı renklidir. Üst kısmı kapak şeklinde sonlanmaktadır. Gövdede 5 adet paralel yivler olup aralarında dikdörtgen şeklinde açılmış üç adet delik vardır. Muhtemelen deri aksamın geçirilmesi amacıyla yapılmış olmalıdır. Eserin alt kısmı düzdür. Bu esere benzer örnekler Akamenid Dönemi Pasargade bronz buluntuları arasında mevcuttur¹¹. Burada bronzdan yapılmış bir örnek yuvarlak formulu ve dört deliklidir. Pasargade örnekleri ile karşılaştırıldığında eserimiz için Friglerin yıkılışından sonra Perslerin bölgeye hâkim olduğu M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğini vermek uygun olacaktır.

Tarak -Kemik (Env. No. 98. 1. 10): IN1 sondajında bulunmuştur (Resim: 11). Uzunluğu 6,8 cm. genişliği 4,8 cm. kalınlığı ise 0,8 cm.dir. Dikdörtgen formulu plaka şeklinde olup krem renklidir. A ve B olarak adlandırdığımız her iki yüzde niş şeklinde oluşturulan dört metop bulunmakta ve metopların içine kabartma tasvirler işlenmiştir. Tarağın uzun kenarında balıksırtı bezeme vardır. Tutamak kısmı kırık ve eksik olup tasvirlerin olduğu bölümlerde de kırık ve eksikler vardır. Her iki yüzüne üst metoplarında oturur durumda profilden karşılıklı iki aslan, altta yine aynı şekilde oturan karşılıklı iki sfenks yer almaktadır. A yüz B yüze

9 Koşay 1941: Lev. XXVII.

10 Metin-Akalın 1998: s. 148.

11 Stronach 1978: s. 180, Lev. 164/a-c, Fig.93/1 ve 2.

göre daha iyi korunmuş durumdadır. Aslan Tasviri Frig ve Kuzey Suriye sanatlarında hayvanlar yürür durumda hareketli gösterilirler¹². M.Ö. 700 civarına tarihlenen ve Arami sanatı etkilerini gösteren Ankara kabartmalarındaki aslan betimlemelerinde bunu görebiliyoruz¹³. Tarakdaki aslan tasviri ise daha çok Asur¹⁴ ve Akamenid¹⁵ sanatlarında yaygın olduğu üzere oturur durumda gösterilmiştir. Aslanın tasvirinde Frig ya da Geç Hitit aslanlarına göre daha doğal bir yaklaşım hissedilmektedir. Frig sanatı aslanlarında Ankara kabartmalarındaki aslan betimlemelerindeki gibi daha çizgisel daha yalın bir teknik uygulanmıştır. Kuyruk, Arami etkileri gösteren Ankara kabartmalarındaki aslanın kuyruğuna çok benzerdir. Kulaklar her ne kadar tam olarak görülme de genel işlenişinde üslup açısından daha doğal işlenmiş olduğu izlenimi veriyor. Kübik bir yapıda işlenmiş olan Hitit aslanlarında, stilize edilmiş yürek biçimli kulaklar söz konusudur. Ancak, M.Ö. 800-700 arasında Geç Hitit sanatında görülen Asur etkileri ile kulaklar naturalist bir anlayışla yapılır. Hitit aslanlarında ağız abartılı bir şekilde açık olup dil dışarıda alt çeneye yapışık iken Asur etkileri ile dil dışarıda olmayıp ağız daha az açıktır ki bu durum bizim aslanımızla da benzeşmektedir¹⁶. M.Ö. 10-9. yy.a tarihlenen Malatya, Kargamış ve Zincirli gibi Kuzey Suriye kentlerindeki anıtsal yontu ve kabartmalarda tasvir edilen hayvanlardaki omuz ayrıntısı, biçimsel bir özellik olarak gözlemlenmektedir. Bu gelenek M.Ö. 8. yy. sonlarına dek devam eder. Daha sonra Asur etkileriyle bu omuz ayrıntısı “U” biçimine dönüşür.¹⁷ Kazıda bulunan örnekte de omuz ayrıntısı öncekilerden farklı olarak daha doğal bir şekilde işlenmiştir. Aslanın yelesinin işlenişinde, baklava dilimli bezemeye benzer bir örnek, Mezopotamya etkileri gösteren Akamenid sanatına ait Persepolis’te bulunmuş bir silindir mühürdeki aslanda mevcuttur.¹⁸

12 Özkaya 1995: s. 130.

13 Buluç 1986: s. 432, Lev. 187, Resim 1-2.

14 Frankfort 1954: Lev. 115.

15 Osten 1956: Lev. 65/2.

16 Akurgal 1988: s. 143.

17 Özkaya 1995: s. 130-131.

18 Osten 1956: Lev. 69/4.

Bu şekildeki bir bezeme kazıda bulunan tarak üzerindeki aslanı Frig ve Geç Hitit aslanlarından farklı kılmaktadır.

Yukarıdaki anlatılanlar doğrultusunda, kemik tarak üzerindeki aslan tasvirinde, Arami etkilerinin yanı sıra daha çok M.Ö. 8. yy.dan sonraki Asur ve Akamenid sanat geleneklerinin hâkim olduğu düşünülmektedir.

Sfenks Tasviri tarağın A ve B yüzü 3. ve 4. metoplarına işlenen sfenksler, genel özellikleri açısından M.Ö.700 civarına tarihlendirilen ve Arami etkili Ankara kabartmalarındaki sfenksler ile benzerdir¹⁹. Özellikle kanat ve göğsündeki tüylerin işlenişi, kuyruklarının kuşbaşı şeklinde sonlanması Ankara örnekleriyle benzerlik gösterir²⁰. Ancak, buradaki sfenksler yürür durumdadır²¹. Geç Hitit merkezlerinden olan M.Ö. 8. yy.ın ikinci yarısına tarihlenen geleneksel Hitit stili gösteren Kargamış'ta²², M.Ö. 730-700'lere tarihlenen Asur-Arami etkisi gösteren Zincirli kapı sfenksinde²³ ve Arami stilinde yapılmış M.Ö. 730'lara tarihlenen Sakçagözü sfenksinde de²⁴ benzer özellikler vardır. Sfenksteki saç stilizasyonu tam olarak görülemez de ensede toplanmış, topuz şeklinde olduğu izlenimini vermektedir. Bu saç stilizasyonu, erken örnek olarak M.Ö. 9. yy.a tarihlenen Zincirli *orthostat*larındaki kral betimlemesinde vardır²⁵. Daha geç dönem M.Ö. 700'lere tarihlenen Arami etkili Kargamış kabartmalarından bir insan figüründe, benzer topuz kullanılmıştır²⁶. Arami etkisinde olan başka bir Geç Hitit merkezi Tel Halaf'da M.Ö. 730-700'lere tarihlenen kabartmalardaki kadın figürlerinde de benzer saç topuzunu görmekteyiz²⁷. Sfenkin başlığı, İran sanatında görülen kralların taktıkları *tiara* denilen tacı andırmaktadır. Persepolis'te bulunan bir sikke üzerinde

19 Buluç 1986: Lev. 188, Resim 4; Lev.189, Resim 5.

20 Akurgal 1988: Şek. 66, Lev 32.

21 Akurgal 1988: Şek. 78.

22 Akurgal 1988: Şek.75, 76.

23 Buluç 1986: s. 432.

24 Özkaya 1995: s.132.

25 Akurgal 1988: Şek. 54.

26 Akurgal 1988: Şek. 109.

27 Akurgal 1988: Şek. 92-93.

yer alan bir erkek figüründe de benzer bir başlık görülmektedir²⁸. Figür bizimkinden farklı olarak sakallı gösterilmiş olsa da tacının dilimli oluşu ve saçın arkada topuz yapılması benzer özelliktir. 1955 yılı kazı kampanyasında Gordion’da Pers tabakasında bulunan, bizim örneğe benzeyen ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde korunmakta olan bir fildişi tarak da Frig Döneminden ziyade daha geç Akamenid Dönemine tarihlendirilmek istenmiştir²⁹. M.Ö. 585’de Medler ile Lidyalılar arasında yapılan Kızılırmak barışından sonra, Frig topraklarının Kızılıрмаğın doğusunda kalan bölümü Medlerin, batısında kalan büyük bölümü ise Lidya Krallığı’nın denetimi altına girmiştir. M.Ö. 547/46 yılında Lidya Krallığı’nın yıkılması ile birlikte Frigya Bölgesi’nde Pers hakimiyeti söz konusudur. Ancak Frig mülkürünün etkileri bölgede Roma Dönemi sonlarına kadar devam etmektedir³⁰. Sık sık değindiğimiz üzere Roma Hamamı/Antik Cadde kısmında çok fazla tahribattan dolayı steril tabakaya rastlanmamıştır. Tarağın tarihlendirilmesine destek verecek bir Frig tabakası tespit edilememiştir. Ancak, tarakta Geç Hitit, Asur, Arami, Frig ve Akamenid sanatlarının etkileri, yapılan karşılaştırmalar sonucu görülmektedir. Bu nedenle, tarağın tarihlendirilmesi için verilebilecek tarih, Friglerin yıkılışından sonra Perslerin bölgeye hakim olduğu ve diğer sanat geleneklerinin de devam ettiği M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreği olarak düşünülmelidir.

ROMA VE BİZANS DÖNEMİ BULUNTULARI

Roma ve Bizans Dönemi buluntuları içinde en kapsamlı olanları, seramik buluntularıdır. Roma’nın *terra-sicillata* taklitleri olarak tanınan, kırmızı astarlı kapları ile Anadolu’nun yerli üretimi, gri astarlı kapları en çok ele geçirilen örneklerdir. Buluntular içinde pişmiş toprak çocuk savaşçı heykelciği, ikonografik açıdan ilk görülmektedir. Bu heykelciği aşağıda daha geniş bir şekilde tanıtmaya çalışacağız. Bunun haricinde, Geç Roma Dönemine tarihlenen 4 sağlam kandil ve birçok kırık kandil parçası dikkat çekici eserlerdir. Dükkânlarda ele geçirilmiş olan piş-

28 Osten 1956: Lev. 68/2.

29 Young 1956: s. 257, Lev 86, Fig. 23.

30 Sivas 2007: s. 14.

miş toprak ağırşaklar ve dokuma tezgâhı ağırlıkları da, yoğun olarak bulunmuştur. Bronz *fibula*, kemik tarak, kemik aplikler, pişmiş toprak at heykelcikleri de sayabileceğimiz buluntulardır. Roma Döneminden, özellikle Geç Roma Çağından (M.S. 4. yy.) bronz sikkeleri bolca bulunmaktadır. 2010 yılı sikke buluntuları içerisinde, Geç Roma Dönemine tarihlenen bir bronz define çok önemlidir. Bu definenin konservasyon işlemi müze laboratuvarında tamamlanmış olup bilimsel yayın çalışması devam etmektedir. Defineyle ilgili ayrıntılı ön bilgiler aşağıdadır. Bizans Döneminden ise, kiremit rengi, kaba mikalı hamurlu günlük kullanım seramikleri ile yeşil ve sarı sırlı seramikler ayrıca bu dönemin bronz *follis* birimindeki anonim sikkeler ele geçirilmiştir.

Pişmiş Toprak Savaşçı Çocuk Heykelciği: 2010 yılı küçük buluntular içerisinde ele geçirilen *terra-cotta* çıplak bir çocuk savaşçı heykelciği çok önemlidir. Arka ve ön yüz iki parça olarak kalıba dökülerek yapılmıştır. Heykelciğin ayak bileklerinden aşağı kısmı kırık ve noksandır. Bu haliyle yükseklik 8.4 cm., genişliği ise, 4.1 cm.dir. Kiremit rengi hamurlu ve aynı renk astar boyalıdır. Ayakta duran, çıplak bir çocuk tasvir edilmiştir. Yuvarlak yüzlü, tombul vücutlu ve şişkin göbekli olan figür, sağ elinde kısa bir kılıç ve sol elinde kalkan tutmaktadır. Kalkan ve kama tutan kollar vücuda yapışık durmaktadır. Saç tasviri ilgi çekicidir. Saçlar yukarı taranmış, tepede topuz yaparak bir bukule halinde enseye inmektedir (Resim: 12).

Geç Roma Bronz Sikke Definesi: Ankara Roma Hamamı kurtarma kazısı 2010 yılı çalışmalarında 3 Ağustos 2010 tarihinde 1C açmasındaki Roma dükkânlarından ele geçirilen yaklaşık 2000 adet bronz sikkeden oluşan Geç Roma definesi, nümizmatik bilimi açıdan çok önemlidir (Resim: 13).

Müze laboratuvarında temizliği ve konservasyonu yapılan³¹ yaklaşık 300 sikkenin ön incelemesi yapılmıştır³². Buna göre definedeki en er-

31 Müze laboratuvarı restorasyon-konservasyon ekibine her zamanki özverili çalışmaları için ayrıca definenin temizlik ve konservasyon işlemleri için teşekkür ediyoruz.

32 Ülkü DEVECİOĞLU Arkeolog- Nümizmat, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

Mahmut AYDIN Arkeolog Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE.

ken sikke M.S. 337–350 yıllarında hüküm süren imparator Constans’a aittir (Resim: 14)³³. Diğer erken basımlar ise İmparator II. Constantius (Resim: 15)³⁴ tarafından bastırılan sikkelerdir. Definde kardeş imparatorlar I. Valentinianus (M.S. 364-375)³⁵ ve İmparator Valens (M.S. 364-378) tarafından bastırılan sikkeler³⁶ yoğun olarak ele geçirilmiştir. Ayrıca 1 yıl imparatorluk yapmış olan İmparator Procopius (M.S. 365-366)³⁷ tarafından bastırılan sikkelerden de, (temizlenenler arasında) 9 adet bulunması sevindiricidir.

1. Valentinian Döneminde basılan sikkelerin yapılan tasnif sonucunda, Herakleia, Konstantinopolis, Kyzikos, Nikomedia ve Antiokhia gibi büyük Anadolu darphanelerinin farklı ofislerinde basıldığı tespit edilmiştir. Konstantinopolis darphanesinden 17 adet, Nikomedia darphanesinden 23, Kyzikos darphanesinden 3, Antiokhia darphanesinde 2 ve Herakleia darphanesinden 1 ve ayrıca darphanesi belirlenemeyen 33 sikke olmak üzere Valentinianus Dönemine ait toplam 79 sikke tespit edilmiştir.

İmparator Valens tarafından bastırılan sikkeler arasında Konstantinopolis darplı 24, Nikomedia darplı 60, Kyzikos darplı 8, Antiokhia darplı 4, Herakleia darplı 4 adet ve darphanesi bilinmeyen 65 olmak üzere, toplam 165 sikke tespit edilmiştir. Sikkeler Konstantinopolis, Nikomedia, Kyzikos, Antiokhia ve Herakleia darphanelerinin değişik ofislerinde darp edilmiştir.

Definde M.S. 365-366 yıllarında imparatorluk yapmış olan Procopius’a ait Kyzikos darphanesinde darp edilmiş 1, Nikomedia darphanesinde 6, Konstantinopolis’te darp edilmiş 2 olmak üzere toplam 9 sikke tespit edilmiştir.

İncelenenmiş olan bu 300 sikkenin 20 tanesi, kondisyonlarının bozuk olması nedeniyle birçoğunun imparatoru belirlenememiştir.

33 RIC 1981: Vol VIII, s. 457, no: 86

34 RIC 1981: Vol VIII, s. 436, no: 82

35 RIC 1968: Vol IX, s. 214, no: 16a

36 RIC 1968: Vol IX, s. 216, no: 21c

37 RIC 1968: Vol IX, s. 252, no: 10

Sonuç olarak, toplu olarak ele geçirilen ve bir kronolojik silsile takip eden bu sikke buluntusu, define hüviyetini taşımakta olup define sikkelerin çoğunluğunun, M.S. 364-375 yıllarında, Anadolu darphanelerinde yoğun olarak basılan bronz sikkeler olduğu tespit edilmiştir. Bu toplu sikke buluntusu, bu dönem için bir felaketin olduğunu bize işaret etmektedir. Definenin bulunduğu seviye de yoğun yanık izlerinin de olması, bir yangın veya düşman tarafından dükkânların yıkılmış olabileceğini bize düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- Akurgal 1988 E.Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul
- Arslan-Akalın-Talaakar 2010 M.Arslan-M.Akalın-A.Talaakar, “Roma Hamamı 2009 Yılı Kazı Çalışmaları”. Sayfa 341-362, 19. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*. Ankara
- Buluç 1986 S.Buluç “Ankara Kabartmaları” IX. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri* 1.Cilt. TTKY, 423-433, Lev. 187-190. Ankara
- Dolunay 1941 N.Dolunay “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı”. *Belleten* 19, 261-266, Ankara
- Frankfort 1954 H. Frankfort, *The Art and Architecture of The Ancient Orient*, London
- Gabrielli 1993 M.Gabrielli , *Le Cheval Dans L'Empire Achemenide*, Paris
- Godard 1965 A.Godard, *The Art of Iran*, New York
- Haspels 1971 C.H.E. Haspels, *The Highlands of Phrygia*, Volume II, Princeton
- Koşay 1941 H.Z. Koşay, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Pazanlı Hafriyat Raporu*. TTKY, Ankara
- Metin – Akalın 1999 M.Metin- M.Akalın “Ankara-Ulus Kazısı Frig Seramiği”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı*. 141-156 Ankara
- Osten 1956 H.H. Osten, *Die Welt Der Perser*, Stuttgart
- Özkaya 1995 V.Özkaya, *İ. Ö. Erken Birinci Binde Frig Boyalı Seramiği*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum.
- RIC 1981 J. P. C. KENT, *The Roman Imperial Coinage – The Family of Constantine I*, Vol. VIII, London
- RIC 1968 J. W. E. PEARCE, *The Roman Imperial Coinage – Valentinian I-Theodosius I*, Vol IX, London

- Sivas 2007 T.T. Sivas, *Frigler ve Frig Uygarlığı* "Friglerin Gizemli Uygarlığı Sergisi Kataloğu. YKY, İstanbul
- Stronach 1978 D. Stronach, *Pasargadae*, Oxford
- Young 1956 R.S. Young, "The Campaign of 1955 at Gordion: Preliminary Report" *AJA (American Journal of Archaeology)*, Vol. 60, 249-266.

Resim 1: IM ve IO sondajlarından görünüm.

Resim 2: Dükkanların ön cephesini oluşturan tuğla örgülü duvarlar ve eşik taşları.

Resim 3: Dükkanlara ait üçüncü giriş yeri.

Resim 4: IO sondajından görünüm.

Resim 5: IN1 ve IN2 sondajları.

Resim 6: IN2 sondajında ele geçen, Geç Roma Dönemine ait bronz sikkelerden oluşan defne.

Resim 7: IIIA sondajı ile birlikte diğer sondajların doğudan görünümü.

Resim 8: IO sondajında ele geçen Frig Dönemine tarihlenen kap parçası.

Resim 9: IO sondajında ele geçen mühür baskılı kap parçası.

Resim 10: IO sondajında ele geçen, kemikten yapılmış at koşum takımı aksamı.

Resim 11: İN1 sondajında ele geçen kemik tarak.

Resim 12: Pişmiş topraktan yapılmış, savaşı-çıplak çocuk heykelciği.

Resim 13: Bronz Roma Dönemi sikke defnesinin temizlenmiş hali.

Resim 14: İmparator Constans, M.S. 337-350.

Resim 15: İmparator 2. Constantius, M.S. 337-361 - Herakleia darphanesi.

HALIÇ ZİNCİRİ MÜZECİLİK ÇALIŞMALARI

Uğur GENÇ*

İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü; ülkemiz kültür varlıklarının korunması ile birlikte gerekli onarımların yapılmasında hem uygulayıcı hem de denetleyici bir görev üstlenmektedir. Laboratuvarımız faaliyete başladığı 1985 yılından bu yana çalışma konusu kültürel mirasın somut varlıkları tarihi eserlerimiz olan tüm kişi, kurum ve kuruluşların koruma/onarım ihtiyaçlarına hizmet vermektedir. Bu yıl yeni bir yapılanma içinde olan kurumumuz, 2012 yılında açılması planlanan yeni hizmet binasında sayıca artan kadrosu ve modern donanımı ile çalışmalarına geniş kapsamlı bir biçimde devam edecektir.

2010 yılı içinde metal laboratuvarı bölümümüzde konservasyonu tamamlanan eserlerden biri de Rumeli Hisarı Müzesi'nde sergilenen Haliç Zinciri'ne ait dört baklalı parça olmuştur. Yüksek lisans tez çalışması kapsamında tarihsel araştırmasını yaptığım Haliç Zinciri'nin müzede bulunan üç parçasından taşınabilir olan kısmının 13.09.2010 tarihinde laboratuvarımıza aktarılması ile konservasyon çalışması için gereken incelemelere başlanmıştır. Konservasyon sürecinde eser üzerinde mekanik ve kimyasal uygulamaların yapılmasının yanı sıra farklı müzelere dağılarak parçalara ayrılmış durumda olan zincirin görsel restorasyonunun da izlenmesini sağlayan bir de müzecilik uygulaması denenmiştir.

* Uğur GENÇ, Restoratör/Konservatör (M.A.), İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü, 34122 Sultanahmet-İstanbul/TÜRKİYE.

HALİÇ ZİNCİRİ ve ÖNEMİ

Tarih boyunca çok sayıda kuşatma ve istilâ yaşamış olan Konstantinopolis şehri, 1453 yılında Osmanlı Devleti'nin 29 Mayıs günü gerçekleştirdiği son saldırısı ile ele geçirilmiş ve bu tarihten itibaren Türk hâkimiyeti altına girmiştir.

İki ay süren kuşatma süresince fethi geciktiren en önemli iki unsurdan ilki yaklaşık 6 km. boyunca karadan uzanan büyük kara surları ikincisi ise Sarayburnu ile Galata bölgesi arasına çekilen Haliç Zinciri olmuştur. Ordu, kara surlarına saldırdığında önce 18 m. genişliğinde ve 9 m. derinliğindeki hendeği, ardından ise 3 sıralı tahkim edilmiş olan sur düzenini geçmek zorunda kalıyordu. Kara surlarının bu aşılması çok güç yapısının yanında Haliç kıyılarının sur sistemi tek sıradan oluşmaktaydı ve bu surlar kara surlarına oranla daha az dayanıklıydı. Haliç surlarının bu zayıflığının yanı sıra kent savunmasının iki cepheden yapılmasını da önleyebilmek amacıyla Haliç girişinin büyük bir zincir ile kapatılıp Bizans ve Venedik gemilerinden oluşmuş olan donanma güçleri tarafından korunduğu Türk ve Batılı kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. Zincire yönelik yapılan saldırıların sonuç vermemesi üzerine Sultan II. Mehmet gemilerin kara yolu ile Haliç limanına aktarılmalarını emreder. 70 adet oldukları kaydedilen gemilerin Haliç'e indirilmesi sonucunda meydana getirilen köprü ile Haliç surları top atışlarıyla dövülmeye başlanmıştır (Resim:1). Bu sayede Bizans ordusunun kara surlarının savunmasında gereksinim duyduğu askeri birliklerinden bir bölümünü Haliç bölgesine sevk edilmesi sağlanmıştır. Fetihten sonra bu savaş stratejisinin gerçekleşmesine neden olan Haliç Zinciri Osmanlı Devleti tarafından zaferin ve kent kimliğinin bir sembolü olarak Aya İrini Kilisesi'nde muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşabilmiştir¹ (Resim: 2).

MÜZECİLİK ve KONSERVASYON

Tarihi eserlerin "saklama" anlayışı ile ziyarete kapalı depolarda muhafaza edildiği 19. yy. Türk müzeciliğinden toplumsal bellek alanları

1 U. Genç, *Haliç Zinciri*, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul 2010.

olarak müze bilime evrilen günümüz müzeciliğinde “koruma” çalışmaları birinci önceliği almış durumdadır. Konservasyon çalışmalarında genel olarak koruma yaklaşımı; tarihî eserin ham maddesine ve maruz kaldığı bozulma türüne göre meydana gelen hastalığın durdurulması ile tahribatın giderilmesi olarak ele alınmaktadır. Ancak, tarihî eserlerin taşıdıkları önemin ortaya çıkartılıp korunmalarının gerekliliğinin vurgulanması, koruma işleminin sürdürülebilirliği açısından bir kat daha önem taşımaktadır². Tarihi eserlerin tamamlanan konservasyon çalışmalarının ardından uygun sergi ve depo koşullarında korunmalarını sağlamak korumacıların en önemli görevlerindedir.

Yukarıda sıralanan çok yönlü koruma anlayışı ile farklı müzelerde parçaları bulunan Haliç Zinciri üzerinde bir dizi çalışma gerçekleştirilmiştir (Resim 3).

1. *MÜZELERDE BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM DENEMESİ:
AYNI BÜTÜNÜN PARÇALARINI SERGİLEYEN
MÜZELER İÇİN BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ*

Bu çalışmada; Haliç Zinciri’ne ait parçaları dört farklı müzede izleyen ziyaretçilerin, bütüncül yaklaşım ile hazırlanmış bilgilendirme panolarının kullanılması ile eserin bütününe görebilmesine imkân sağlamak, ayrıca esere ait parçaların sergilendiği diğer müzeleri de gezmelerini teşvik etmek ve müze eğitimine katkıda bulunmak amacıyla bir sergileme yöntemi denenmiştir. Örnek çalışma için hazırlanan bütüncül panolar, Haliç Zinciri ortak eserine sahip; İstanbul Arkeoloji Müzesi, Rumeli Hisarı Müzesi, Askeri Müze ve İstanbul Deniz Müzesi sergi salonu pano düzeni ve ölçülerine uygun olarak tasarlanmıştır (Resim: 4). Uygulamanın anlatıldığı makale 2010 yılı haziran ayı içinde yayımlanmıştır³.

2 U. Genç, *Haliç Zinciri Problemi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009, s.vi.

3 U. Genç, *Müzelerde Bütüncül Yaklaşım Denemesi: Aynı Bütünün Parçalarını Sergileyen Müzeler İçin Bir Uygulama Örneği*, masrop e-dergi, www.masrop.com (Prof. Dr. Mehmet Özdoğan hakemliğinde), S.5.

2. KİTAP ÇALIŞMASI

Haliç Zinciri hakkında kapsamlı bir kitap hazırlanıp esere ait parçaların sergilendiği müzelerdeki ziyaretçilerin bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Haliç Zinciri'nin en büyük parçasını koleksiyonunda bulduran Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı yayınlarında tarihi eserin tüm parçalarını ve öyküsünü araştırma süreci ile anlatan kitap, 2010 yılı temmuz ayında yayımlanarak müze mağazalarında satışına başlanmıştır (Resim: 5).

3. LABORATUVAR ÇALIŞMALARI

Kitabın görsel incelemelere dayalı veriler sunmuş olması, ortaya çıkartılan sonuçların eser üzerinde gerekli görülen laboratuvar incelemeleri ile desteklenmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. TAEK Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi uzmanlarının işbirliğiyle ihtiyaç duyulan analiz ve incelemeler tamamlanmıştır. Çalışmanın aşamaları ve elde edilen bilgiler, 2010 yılı eylül ayında Kültür Üniversitesi'nde düzenlenen 2. Balkan Arkeometri Sempozyumu'nda bildirilmiştir⁴. XRF analizi ve radyografik incelemelerin sonuçlarını içeren makale çalışması yayım aşamasındadır (Resim: 6).

4. KONSERVASYON ÇALIŞMALARI

Metal laboratuvarımızda çalışılan eser üzerinde oluşmuş olan korozyon tabakası dişçi motoru kullanılarak taş ve tel uçlu fırçalar ile uzaklaştırılmıştır. Pas tabakasından temizlendikten sonra basit yıkama işlemi ile tuz uzaklaştırması yapılan eserin *magnezit* yüzeyine aseton da seyreltilmiş %3'lük Paroloid B-72 akrilik koruyucu sürülmüştür. Bu uygulama ile atmosferik koşullarda oluşabilecek oksidasyon önlenme-

4 U. Genç, A. Başarı, Ş. Ekinci, S. Acarkan, A.K. Kaygun, Investigation of Metal Compositions of Golden Horn's Chains, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2. *Balkan Arkeometri Sempozyumu Kitabı*, İstanbul 2010, s.65.

ye çalışılmıştır (Resim: 7). Konservasyonu kasım ayı içinde biten zincirin belgeleme çalışmalarında CREAFORM lazer görüntüleme cihazı da kullanılarak 3D modelleme yapılmıştır (Resim: 8).

5. KOPYA YAPIM İLE ZİYARETÇİ KAZANMA YÖNTEM ÇALIŞMASI

20. yüzyılın ortalarına kadar müze, belirli bir kültür düzeyinde olan kişilerin burayı, kendi isteklerine bağlı olarak gezmesini bekleyen, durağan, pasif bir kurumdur. Günümüzde ise müze, ziyaretçiyi bekleyen değil, onu kendisine çekmeye çalışan aktif bir organizasyondur. Ziyaretçinin kendi kendine müzeye gitmeyi istemesi yerine, müze onu kendine çekmek için artı bir çaba göstermekle yükümlü duruma gelmiştir.⁵ Bu çalışmada da ziyaretçi çekme yöntemlerinden biri olarak replika kullanımı denenmiştir. Konservasyon çalışmaları tamamlanan zincir parçasına ait bir baklanın alçı kopyası hazırlanmıştır.

Birbirine bağlı dört bakladan oluşan zincirin kalıbı iki parça halinde alınmıştır. İlk olarak bakla yüzeyine kalıp ayırıcı daha sonra RTV-2 Silikona TIXO katılarak hazırlanan karışım tüm yüzeye eşit ölçüde sürülmüştür (Resim: 9-10). İkinci silikon katı ayırt edici olması için yeşil renkte hazırlanarak uygulanmıştır (Resim: 11). Baklanın zincirden bağımsız olmamasından dolayı sürülen silikon kaplama yatay iki parçada kesilmiştir (Resim: 12). Daha sonra bu parçalar alçı ceket ile kaplanmıştır (Resim: 13). Hem tek bir bakla hem de istenildiğinde birbirine eklenerek zincir yapılabilecek bir kalıp olmasını istediğimiz için bakla birleşim yeri silikonlu bırakılmıştır (Resim: 14). İki yarım bakla kalıbı alçıyla birleştirilerek oluşan tam kalıbın içine alçı döküm yapılmıştır. Kalıptan çıkartılan alçı döküm, toluende seyreltilen %5'lik Paraloid B-72 ile güçlendirilmiştir. Siyah renk akrilik boya ile boyanan alçı döküm, istenildiğinde ayrılabilen birleşim yeriyle birlikte iki parçadan oluşmaktadır (Resim: 15).

5 M. Özdoğan, Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

İstanbul içinde bulunan ilköğretim okullarında, İstanbul'un fethi konusunda eğitime destekleyici olması amacıyla okul grupları, ağırlıklı olarak Panorama 1453 Tarih Müzesi (Fetih Müzesi)'ni ziyaret etmektedir. Bu müzede Haliç Zinciri'nden bir replikanın bütüncül pano ile sergilenmesi, burada bulunmayan bir esere ve ortak tematik müzelere farkındalık da sağlamaktadır. Bu amaçla hazırlanan replika ile bütüncül pano Fetih Müzesi teşhir alanına aralık ayında kazandırılmıştır⁶.

Çalışmaları tamamlandıktan sonra Rumeli Hisarı Müzesi'ne teslim edilen zincirin yumuşak destekler üzerinde sergileneceği bir de platform hazırlanmıştır. Ayrıca müzede bulunan 47 ve 23 baklalı zincirlerin de önümüzdeki aylarda konservasyonunun yapılması için iş planlaması yapılmıştır.

6 Katkıları sonucu tüm çalışmaların hayata geçirilmesini sağlayan; İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Hisarlar Müzesi, Askeri Müze, İstanbul Deniz Müzesi ve Fetih Müzesi Müdürlüklerine, Kurum müdürümüz Ali Osman AVŞAR'a, TAEK ÇNAEM uzmanları Dr. Asiye BAŞSARI ile Doç. Dr. Şinasi EKİNCİ'ye ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Resim 1: 1453 Fetih haritası

Resim 2: Aya İrini Kilisesi (Eski Cebehane)

Resim 3: Zincire ait parçalar İstanbul'da bulunan dört müzede sergilenmektedir.

Resim 4: Bütüncül pano çalışması.

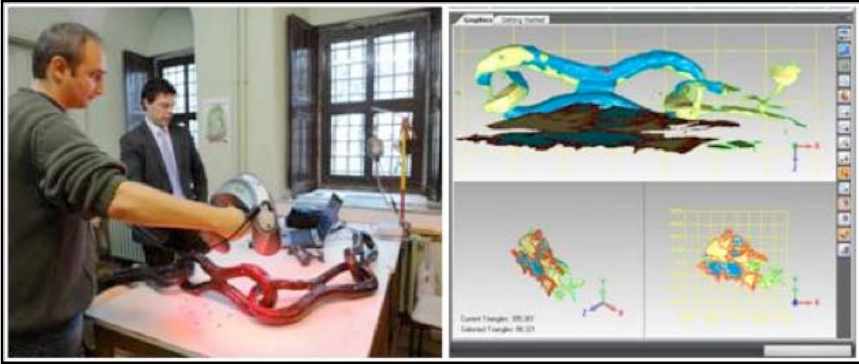
Resim 5: Kitap çalışması

Resim 6: Radyografik görüntüleme ve XRF element incelemesi.

Resim 7: Eserin konservasyon öncesi ve sonrası durumu.

Resim 8: Lazer görüntüleme cihazı kullanılarak hazırlanan 3D modelleme.

Resim 9: Kalıp alma çalışmasında ayırıcı ile yüzeye sürülen silikonun uygulaması.

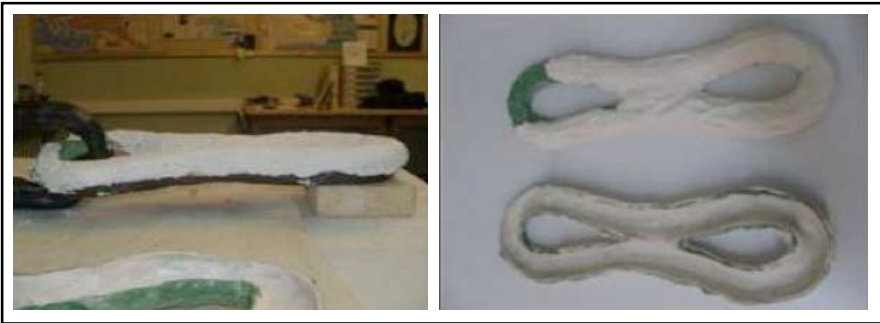
Resim 10: Silikon ile yüzey kaplama işlemi.

Resim 11: İkinci silikon katı ayırt edici olması için yeşil renkte hazırlanarak uygulanmıştır.

Resim 12: Sürülen silikon kaplama yatay iki parçada kesilmiştir.

Resim 13: Kesilen parçalar alçı ceket ile kaplanmıştır.

Resim 14: İki yarım kalıp birleştirilerek tek kalıp elde edilmiştir.

Resim 15: Tam kalıbın içine alçı döküm yapılmıştır. Siyah renge boyanan döküm, birleşim yeri ile birlikte iki parçadan oluşmaktadır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ SİLAH SEKSİYONUNDAKİ ESERLERİN KONSERVASYON VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Burcu ÇAKMAZ*

Osmanlı Dönemine tanıklık etmiş Topkapı Sarayı Müzesi, mimari ve taşınabilir kültür varlıkları açısından eşsiz bir koleksiyona sahiptir. Osmanlı Dönemine ışık tutan ve büyük bir kısmı müze depolarında muhafaza edilen bu eserlerin bir bölümü, konularına göre çeşitli teşhir salonlarında ziyaretçilerle buluşmaktadır. Müze koleksiyonunu oluşturan saray eşyaları ile Osmanlı padişahları ve devlet adamlarına ait bir kısım eşyalar, bugün dönemin hem siyasal hem de sanatsal yönüne ışık tutmakta, bununla birlikte bu eşsiz eserlerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması büyük bir önem kazanmaktadır.

Koruma bilincini faaliyete geçirmek amacıyla, Topkapı Sarayı Müzesi'nde ilk kez 1993 yılında Ehl-i Hiref adı altındaki atölyeler, bir kompleks halinde bir araya toplatılmıştır. 2006 yılında ise, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1996 yılında kurulan ve kültür varlıklarının korunmasına yönelik ilk kez 4 yıllık eğitim veren, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü mezunu restoratör ve konservatörlerden oluşan ekiple, önceden var olan ancak zamanla işlevselliğini yitiren dört atölye yeniden faaliyete geçirilmiştir. Bunlar cilt ve kâğıt atölyesi, metal atölyesi, ahşap atölyesi ve tekstil atölyesidir. Şu an müze bünyesinde toplam 10 atölye olup bunlardan beşinde, eserlerin onarım ve koruma çalışmalarını yürütmektedir. 2011 yılında ise atölyeler, günümüz teknolojisinden de yararlanabilmek amacıyla yenileme kapsamında onarıma alınmıştır (Resim:1) .

Müze koleksiyonunda yer alan ve Osmanlı askeri teşkilatını temsil eden silahların en seçkin örnekleri, sarayın 2. avlusunda bulunan ve

* Burcu ÇAKMAZ, Restoratör-Konservatör, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul/ TÜRKİYE.

Osmanlı Döneminde Dış Hazine Binası olarak kullanılan yapıda teşhir edilmektedir. Söz konusu teşhir salonu, proje kapsamında hem mimari yapının hem de teşhir edilen objelerin konservasyon ve restorasyonunun yapılabilmesi amacıyla yaklaşık 2,5 yıldır ziyarete kapatılmıştır. Proje kapsamında bir yandan teşhir-tanzim çalışmaları yürütülürken, diğer taraftan sergilenecek olan silahların konservasyon ve restorasyon çalışmalarının müze bünyesinde yapılması kararlaştırılmış ve gerekli çalışmalar metal atölyesinde başlatılmıştır (Resim: 2).

Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonundaki silahlar, taarruz silahları, savunma silahları ve törensel silahlar olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır. Taarruz silahları, düşmanın gücünü ve kuvvetlerini yok etmek, savaş araçlarını tahrip etmek ve düşmanın saldırısını bertaraf ederek bölgeyi ele geçirmek amacıyla kullanılan saldırı silahlarıdır. Ateşsiz ve ateşli silahlardan oluşmaktadır. XV. yüzyıla kadar tamamen ateşsiz silahlar kullanılmış, barutun bulunması ile birlikte silahın gelişmesindeki en büyük yükseliş gerçekleşerek, ateşli silahlar ortaya çıkmıştır. Savunma silahları ise piyade ve süvarilerle birlikte, süvarilerin savaşlarda kullandığı en büyük destek olan at, deve, fil gibi hayvanların korumasında kullanılmış olan silahlardır. Bunlar, miğfer, kalkan ve zırhtır. Bunların dışında bir de törensel silahlar bulunmaktadır. Bunlar da tuğ, alem ve söğüt kalkandır (Resim: 3).

Bildirinin ana konusunu oluşturan silahların onarım, koruma çalışmaları belgeleme, teşhis, temizleme, yapıştırma, dolgu, sağlamlaştırma, koruma ve son olarak bakım aşamalarından oluşan prosedürün izlenmesi ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmaların ilk basamağını oluşturan belgeleme aşamasında, silahların işlem görmeden önce ölçekli fotoğrafı çekilmiş, bununla birlikte silahların yapım tekniği ve kullanılan malzeme ile ilgili gerekli araştırmalar yapılmıştır. Daha sonra teşhis aşamasına geçilmiş ve öncelikli olarak eserler makroskobik incelemeye alınarak, çıplak gözle tanımlamaları yapılmıştır. Ayrıca görüntülü mikroskop cihazıyla, eserler detaylı olarak incelenmiş ve böylece malzemenin boyu, rengi, dokusu gibi

özellikleri ile varsa biyolojik, kimyasal ve fiziksel bozulmaları tespit edilerek belgeleme amacıyla kayıt altına alınmıştır (Resim: 4).

Koleksiyondaki silahların üretimin aşamasında, genellikle kaliteli malzeme ve üretim tekniği kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, malzemelerin bozulmasına karşı büyük bir öneme sahiptir. Yine de malzemenin çeşidine bağlı olarak az ya da yoğun bozulmalar söz konusudur. Yapılan inceleme ve gözlemler sonucunda, demir ve çelik malzemelerde, havadaki O₂'e (oksijen) ve neme bağlı olarak paslanma gözlenmiştir. Yine aynı nedenlerle, gümüşte kararma, bakırda ve bazı tombak eserlerde yeşil renkli korozyon (malahit) ve kararma tespit edilmiştir. Altın korozyona karşı en dayanıklı malzemedir ve genellikle yüzeyinde hafif bir oksitlenme (kararma) oluştuğu gözlemlenmiştir.

Silahların yapımında sanatkârlar tarafından organik ve inorganik malzemeler kullanılmıştır. Bunlar tek başına kullanılabildiği gibi, bazen kompozit dediğimiz birkaç malzeme bir arada kullanılmıştır. Örneğin yaylarda boynuz, ahşap, sinir (öküzlerden elde edilen aşil tendonu) ve deri bir arada kullanılırken, söğüt kalkanlarda tekstil ve metalin, kılıç ve kınlarda çelik, boynuz, kemik, ahşap, deri vb. malzemelerin bir arada kullanıldığını görüyoruz. Bu kompozit parçaların birleştirilmesinde metal perçin ya da yapıştırıcı kullanılmış olup yapıştırıcı kullanılan kısımlarda, zamanla bağlayıcının özelliğini yitirmesinden dolayı, bazı parçaların yerlerinden ayrıldığı gözlemlenmiştir.

Ahşap, kemik, boynuz, fildişi, sedef ve bağa gibi organik malzemelerde, dönemin sanatkârları tarafından koruyucu bir cila tabakası olarak gomalak kullanılmış ve bu cila tabakasında zamanla ışığa ve tozlara bağlı olarak sararma ve kirlenmeler oluşmuştur. Bununla birlikte bağıl nem değişimine bağlı çatlamlar ve küçük boyutlu ayrışmalar da mevcuttur. Ahşabın kullanıldığı bazı eserlerde kondisyon iyi durumda olmakla birlikte, genellikle düşük bağıl neme bağlı çatlama ve yarılmalar, yüksek bağıl neme bağlı şişme, yumuşama, böceklenme ve deformasyon görülmektedir. Burada belirtmek gerekir ki, eserlerin bir kısmı eski teşhir vitrinlerinde yer alan eserlerden oluşurken, bir kısmı da de-

polarda bulunan eserlerden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak depolarda bulunan eserler daha fazla bozulmaya uğramıştır.

Deri ve tekstilde de çoğunlukla nemden kaynaklı sorunlar gözlemlenmiştir. Deride düşük bağıl neme bağlı çekme, sertleşme ve kırılma, tozların ve böceklerin etkisiyle kirlenme, aşınma ve yenme gözlenmiştir. Tekstilde ise düşük ve yüksek nemden kaynaklı gevşeme, liflerin kopması, böceklenme, dayanıklılığını yitirme ve ışıktan kaynaklı solma ve liflerde ayrışma görülmüştür. Genel anlamda değerlendirdiğimizde eserlerin bozulmasındaki en büyük nedenin nem olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında ışık, hava kirliliği ve biyolojik etkinlikler de bozulma nedenleri arasında sıralanabilir (Resim: 5).

Eserlerdeki malzemelerin tür ve dağılımı ile hasar tespiti yapıldıktan sonra, onarımda kullanılacak malzemeler, onarım amaçlı müdahale ve konservasyon önerileri belirlenerek temizleme aşamasına geçilmiştir.

Temizleme çalışmalarına ilk olarak, geçmiş yıllarda metal yüzeylere koruma amacıyla uygulanmış, ancak zamanla özelliğini yitirmiş olan yağ tabakasının temizlenmesiyle başlanmıştır. Bu kirli yağ tabakası toluenli pamuklarla ya da eserlerin uygun görüldüğü takdirde toluen banyosuna daldırılmasıyla eserlerin yüzeyinden uzaklaştırılmıştır (Resim: 6).

Demir ve çelik malzemelerdeki pas ile bazı gümüşlerdeki yoğun oksit tabakası, cam elyaf kalem ya da cam elyaf broşeler kullanılarak temizlenmiştir (Resim: 7-8).

Bakır korozyonu ile cam elyaf kalemle yapılan temizlik sonrası, yüzeyde biriken pas tozlarının uzaklaştırılmasında, dişçi motoru ya da dramel ucuna takılan motor fırçalarından yararlanılmıştır (Resim: 9).

Özellikle koleksiyondaki zırhlarda yoğun bir paslanma mevcuttur. Zırların çoğunlukla göğüs, sırt ve yan kısımlarında yer alan metal plakalar, cam elyaf kalem ve motor fırçası gibi mekanik yöntemlerle temizlenirken, bu yöntemler zırhın metal halkalarında sonuç vermemiştir. Bu nedenle bu metal halkaların temizliğinde düşük basınçlı yüzey temizlik cihazı kullanılmıştır. Metal halkaların yüzeyine 0,5 ila 1 bar

arası bir basınçla granat minerali uygulanarak, belli bir seviyeye kadar yoğun pas tabakasının temizlenmesi sağlanmıştır.

Mekanik temizlik çalışmaları tamamlandıktan sonra, metallerin yüzeyindeki kararma gümüş parlaticı ile temizlenmiştir. Bazı gümüş ve tombak eserlerin temizliği ise mekanik yöntemler uygulanmaksızın, sadece gümüş parlaticı kullanılarak yapılmıştır (Resim: 10).

Tekstil ve deri malzemelerdeki kir ve toz, kuru temizleme yöntemleri olan düşük basınçlı kompresör ve yumuşak fırçalar yardımıyla yüzeyden uzaklaştırılmıştır. Bazı eserlerin üzerinde ise eski envanter numarasını içeren etiketler yer almaktadır. Bu etiketlerin yapıştırıcısı, asetonlu pamukla çözüldükten sonra bistüri ile temizlenmiştir (Resim: 11).

Sert ve kırılğan derileri yumuşatmak için ise, hayvansal bir yağ olan lanolin kullanılmıştır. Lanolin ayrıca derinin temizlenmesini ve parlamasını sağlamaktadır.

Ahşap, sedef, bağa gibi organik malzemelerin yüzeyindeki sararmış cila tabakası etil alkol ile temizlenmiştir. Ancak bazı fildişi, kemik ve yarı değerli taşların yüzeyinde sıkışan kir ve toz tabakasının temizliğinde, etil alkol yeterli sonucu vermemiştir. Bu tür durumlarda yüzey aktif ajan içeren çözeltiler kullanılmıştır (Resim: 12).

Temizleme çalışmaları tamamlandıktan sonra yapıştırma ve dolgu işlemlerine geçilmiştir. Ancak, ahşap eserlerde böceklerden kaynaklı uçuş delikleri ve galeriler mevcutsa, öncelikli olarak bu eserler, su bazlı bir emprenye maddesi ile ilaçlanmıştır. Daha sonra böcek delikleri ağacın cinsine uygun ahşap macunu ile doldurulmuştur. Boyalı ahşap yüzeylerde macun kullanımı uygun olmadığı takdirde japon kağıdı kullanılmıştır ve ardından bu kısımlar uygun boya ile renklendirilmiştir.

Organik malzemelerde yerinden ayrılan parçalar varsa, önce bunların bağlayıcı özelliğini kaybeden eski yapıştırıcıları ılık su ile yumuşatılarak bistüri ile temizlenmiştir. Daha sonra bu parçalar, geleneksel bir malzeme olan boncuk tutkal kullanılarak tekrar yerlerine yapıştırılmıştır. Metallerde ise yapıştırma amacıyla epoksi reçine kullanılmıştır.

Koruma basamaklarından birini de sağlamlaştırma ve koruma çalışmaları oluşturmaktadır. Sağlamlaştırma amacıyla organik ve inorganik malzemelerde %3-5 arasında değişen oranlarda Paraloid B72 kullanılmıştır. Koruma amacıyla ise, organik malzemelerde yine geleneksel malzemelerden biri olan gomalak kullanılmıştır (Resim:13).

Metallerde ise koruma amacıyla %10-15 arasında değişen oranlarda Paraloid B72 ya da incralac kullanılmıştır. Böylece eserler üzerindeki koruma ve onarım çalışmaları tamamlanmıştır. Bundan sonra, eserlerin son hali ölçekli olarak fotoğraflanmış ve her eser için envanter fişi hazırlanarak yapılan çalışmalar belgelenmiştir.

Son aşama olarak eserler, buldukları ortamdaki kir ve tozdan etkilenmemesi amacıyla Amerikan bezi ya da asitsiz kağıttan hazırlanan paketlere yerleştirilerek koruma altına alınmıştır.

Tüm bu çalışmalar neticesinde, müze koleksiyonunda ki 30.000 adet silahtan yaklaşık olarak 450 tanesi koruma altına alınmıştır ve en seçkin örnekleri yeni teşhir düzeniyle birlikte silah seksiyonunda ziyaretçileri ile buluşmaktadır (Resim: 14).

Söz konusu Silah Seksiyonu Teşhir-Tanzim Projesi'nin restorasyon ve konservasyon basamağında katkıda bulunan meslektaşlarım Emre Başol ve Serap Orhan'a, bildirinin hazırlanmasında desteğini ve bilgisini esirgemeyen Topkapı Sarayı Müzesi silah seksiyonu sorumlusu Ahmet Ayhan'a, sempozyuma katılmam konusunda beni teşvik ederek destek olan Konya Müze Müdürü Yusuf Benli'ye ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle de bildirideki tüm çalışmalarda çok büyük emeği geçen, çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile tanınan, ancak ne yazık ki talihsiz bir hastalık sonucu yakın zamanda kaybettiğimiz sevgili arkadaşım ve değerli meslektaşım Filiz Yuvarlak'ı da bir kez daha saygıyla, sevgiyle ve rahmetle anıyorum (Resim: 15).

KAYNAKÇA

- Yücel Ü., 1999, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Yaman B., 2008, *Osmanlı Saray Sanatkarları 18. Yüzyılda Ehl-i Hiref*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Eralp T.N., 1993, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara
- Müzelerde Koruma: Çevresel Koşulların Denetimi*
- KUDEB, 2009, *KUDEB Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 1. Sayı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB) Yayınları, İstanbul

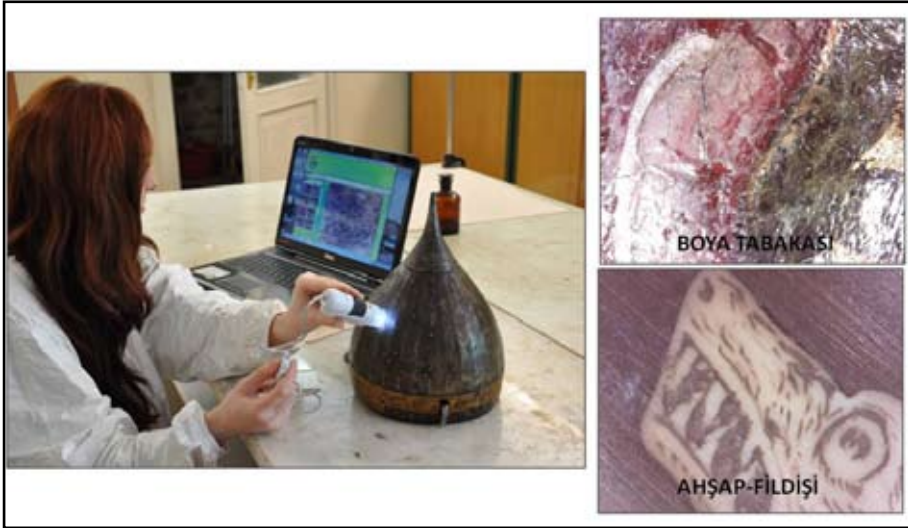
Resim 1: Topkapı Sarayı Müzesi restorasyon ve konservasyon atölyeleri teşkilat şeması.

Resim 2: Metal atölyesi.

Resim 3: Topkapı Sarayı Müzesi silah koleksiyonu'nda yer alan silahların sınıflandırması.

Resim 4: Görüntülü mikroskop cihazı ile yapılan inceleme.

Resim 5: Çeşitli malzemeler üzerindeki bozulmalardan örnekler.

Resim 6: Zırhın yüzeyinde kir ve yağ tabakasının toluenle temizlenmesi.

Resim 7: Ahşap üzerindeki kararmış gümüş plakaların cam elyaf kalem ile temizliğinden detay.

Resim 8: Kale tüfeğinin ahşap kundağında gümüş süslemeler kullanılmıştır. Gümüşte zamanla yoğun bir oksitlenme, ayrıca kalın bir kir ve toz tabakası olduğu gözlemlenmiştir. Bu gümüş plakaların temizliğinde de yine cam elyaf kaleminden yararlanılmıştır.

Resim 9: Söğüt kalkanın göbek kısmını oluşturan metalde, motor fırçasıyla yapılan temizlik çalışması.

Resim 10: Tombak miğferin konservasyon öncesi ve sonrası durumu.

Resim 11: Bilek siperinin deri yüzeyinde yer alan etiketin temizlik aşaması.

Resim 12: Sedef, baęa ve fildiři ile sűslű ahřap ok kutusunun temizlendikten sonraki detayı.

Resim 13: Temizliği tamamlanan rulet takımına ait ahşap kutunun gomalak cila uygulamasından sonraki durumu.

Resim 14: Silah seksiyonundaki yeni teşhir düzeni.

Resim 15: Restoratör ve Konservatör Filiz Yuvarlak.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ PADIŞAH ELBİSELERİNİN RESTORASYON VE KONSERVASYONUNDA TAHRİBATSIZ-MİKRO ANALİZ YÖNTEMLERİNİN UYGULANMASI PROJESİ

Sibel ALPASLAN ARÇA*

Emine TORGAN

Koray DAĞCI

Recep KARADAĞ

Topkapı Sarayı Müzesi, padişah elbiseleri koleksiyonu; padişah ve diğer hanedan üyeleri olan şehzadeler ve kızlarının ölümleri halinde ya da daha önce giysilerinin bohçalanarak etiketlenmesi ve saray hazinesinde hatıra olarak saklanması geleneği ile oluşmuştur. Hazine eşyası olarak saklama geleneği dışında, İslamiyet öncesi Türk geleneğinin uzantısı olan ölen padişah veya hanedan üyelerinin türbeleri içindeki sandukaların üzerine konulan kaftan, sarık ve örtülerin de saray koleksiyonuna dâhil edilmesi ile koleksiyonun daha da zenginleşmesi sağlanmıştır.

Padişah elbiseleri koleksiyonunda yer alan eserlerin, restorasyon ve konservasyonunda tahribatsız ve mikro analiz yöntemlerinin uygulan-

* Sibel ALPASLAN ARÇA, Topkapı Sarayı Müzesi, Müze Araştırmacısı, Sultanahmet, İstanbul/TÜRKİYE.

Emine TORGAN, Turkish Cultural Foundation, Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme Laboratuvarı, Uzman Kimyager, İstanbul/TÜRKİYE.

Koray DAĞCI, Turkish Cultural Foundation, Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme Laboratuvarı, Dokuma ve Tasarım Uzmanı, Yukarı Dudulu-Ümraniye, İstanbul/TÜRKİYE.

Recep KARADAĞ, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü öğretim üyesi, Doğal Boya Laboratuvarı, Acıbadem-Kadıköy, İstanbul/TÜRKİYE.

masına yönelik olarak hazırlanan projeye; Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ile Turkish Cultural Foundation (TCF) Türkiye şubesi adına Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme Laboratuvarı (DATU) işbirliğiyle başlanmıştır.

Proje; Padişah elbiseleri koleksiyonunda yer alan kıyafet ve kumaşların renk ölçümleri, boyarmadde, dokuma teknikleri ve desen rapor analizlerinden alınan veriler ile envanter bilgilerinin birlikte değerlendirilmesiyle, eserin bileşimi, kökeni ve döneminin belirlenmesi, eserlerin gruplandırılması konusunda ayrıntılı bir çalışmayı kapsamaktadır.

Padişah elbiseleri koleksiyonuna kayıtlı olan eserlerin tarihlendirilmesi ve aidiyetinin belirlenmesi konusunda, yalnızca envanter bilgileri ile üzerlerinde bulunan etiketlere dayandırmanın eksik bir yöntem olduğu bilinmekte ve bu nedenle çini, tezhip ve minyatür gibi diğer sanat dalları ile karşılaştırmalı tarihlendirme yöntemi kullanılarak, değerlendirmeleri yapılmaktadır. Ancak bilgi ve karşılaştırmalı tarihlendirme yöntemi dışında, teknik analiz yöntemleri ile değerlendirilmelerin yapılması ve sonuçlarının bilimsel anlamda ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca yapılan boyarmadde analiz sonuçlarından alınan veriler doğrultusunda; eserlerin restorasyon ve konservasyonları için yapılabilecek olan uygulamaların tespiti, bu eserlerin boyama reçetelerinin çıkartılarak, ip ve destek kumaşlarının boyanması çalışmaları da, proje kapsamındadır.

Padişah elbiseleri koleksiyona kayıtlı olan tüm eserlerin, CIE $L^*a^*b^*$ renk uzayı olarak adlandırılan spektrofotometre ile renk ölçümleri yapılmaktadır (Resim: 1). CIE $L^*a^*b^*$ renk uzayı, L^* , a^* ve b^* parametrelerinden oluşmaktadır. Açıklık- koyuluk değerini veren L^* 'nin 0 olması karanlığı, 100 ise açıklık değerini göstermektedir. Kırmızılık veya yeşillik değerini veren a^* 'nin negatif değerleri yeşilliği, pozitif değerleri ise kırmızılığı ifade etmektedir. Sarı veya mavi değerini veren b^* 'nin negatif değerleri maviliği, pozitif değerleri ise sarılığı ifade etmektedir.

Boyarmadde analizleri için tahribatsız ve mikro analiz yöntemlerinden RP-HPLC-DAD/ ters fazlı yüksek basınçlı sıvı kromatografisi ve

DAD dedektör ile analiz kullanılmaktadır. Bu analiz yöntemiyle, eserlerden alınan 0.1-1 mg. arasındaki örneğin, önce içerdiği boyarmaddeler tespit edilmekte ve tespit edilen boyarmaddelerin hangi tür boyarmadde kaynağına ait olduğu belirlenmektedir.

Ayrıca eserlerin dokuma teknik ve desen rapor analizlerine yönelik çalışmalar da yürütülmektedir. Işık mikroskobu ve loop ile atkı ve çözgü iplik sıklıklarının analizi yapılmaktadır (Resim: 2). Işık mikroskobu ile çözgü ve atkı sıklığı hem görüntülenmekte hem de sayısal olarak ölçüm yapılabilmektedir. USB girişli dijital el mikroskopu ile ipliğin büküm yönü ile kat miktarı ve örgü cinsi belirlenmekte ve fotoğraflanarak, bilgisayar ortamına aktarılmaktadır (Resim: 6, 7).

Padişah Elbiseleri Koleksiyonuna ait olan eserlerin dijital görsel arşivinin oluşturulması ve aynı zamanda bu proje kapsamında desen rapor analizlerinin yapılabilmesi için, eserlerin yüksek çözünürlüklü tarayıcı ile taramaları yapılmakta ve bilgisayar ortamına aktarılmaktadır. Eserlerin, gözle görülemeyecek ve fotoğraf çekimi ile tespiti yapılamayacak kadar küçük detayların desen raporunun çiziminin yapılabilmesi ve kalıplarının çıkartılması için, bu tarayıcı ile 250-600DPI arasında çekimleri yapılmaktadır. Her bir görsel, ortalama 1GB, her bir eser ise 2.5GB alan kaplamaktadır (Resim: 8).

Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonunda *saz üslubunun* en dikkat çekici örneği olan iki kaftanın renk ölçümleri, boyarmadde, dokuma teknik ve desen rapor analizlerinden elde edilen veriler sonucunda; aynı renklerin farklı bileşimlerle kullanıldığı, renklerin boyarmadde kaynaklarının aynı olduğu, dokuma teknik ve desen rapor analizinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Resim: 9-10). Bu kaftanların boyarmadde analizlerinde; Hindistan çividi bitkisi (*Indigofera tinctoria* L.) (Resim: 11) ve koşinil böceğinin (*Dactylopius coccus* Costa = *Coccus cati* Auct.) (Resim: 12) birlikte kullanılması ile mor rengin elde edildiği, kırmızı rengin koşinil ve mavi rengin Hindistan çividi veya çivit otu ile elde edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Müze envanter kayıtlarında Sultan II. Bayezid (1481-1512) ve Sultan II. Mustafa'ya (1695-1703) ait olduğu belirtilen

bu iki kaftanın boyarmadde analizlerinde; gerek tespiti yapılan koşinil böceğinin 16. yüzyılın ilk yarısında kullanılmış olması, gerekse dokuma tekniği ve desen üslubu kayıtlarda bir karışıklık olduğunu gösterir. Analiz sonuçları, dokuma tekniği ve karşılaştırmalı tarihlendirme ile yapılan değerlendirme de, bu iki kaftan 16. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmede, yüksek kalite içeren bu iki kaftanın Saray atölyelerinde aynı tezgâhta dokunmuş olduğu gösterir.

Koleksiyonda Fatih Sultan Mehmed'e ait olan peleng ve üç benek motifleri ile bezeli olan kısa kollu kadife kaftanın; spektrofotometre ile renk ölçümleri, tahribatsız ve mikro analiz yöntemiyle analizi yapılmıştır (Resim: 13). Bu kaftanın deseninde kullanılan kırmızı rengin Ağrıdağı kermesi (*Porphyrophora hameli* Brand) (Resim: 14)dişi türlerinin içerdiği carminic acid, zemin rengi olan sarı renginin ise muhabbet çiçeği (*Reseda luteola* L.) (Resim: 15) ile boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Bu kaftanın kondisyonunun çok kötü olması nedeniyle, restorasyon ve konservasyonu yapıncaya kadar korunması amaçlı olarak saf ipek, Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme Laboratuvar'ında sarı rengi veren muhabbet çiçeği ile boyanmıştır. Müzemizin kumaş atölyesinde de, kaftanın kendi boyarmaddesi ile boyanmış olan saf ipektan kılıf dikilmiştir.

Sonuç olarak; Osmanlı kumaş dokuma sanatı açısından çok ayrıntılı ve önemli bir çalışma yürütülmektedir. Bu projenin bitiminde Osmanlı ve koleksiyonda yer alan farklı kökenli (İran, Hint, İtalyan gibi) kumaşların renk, boyarmadde, dokuma ve desen rapor teknikleri ile ilgili oldukça önemli veriler elde edilebilecek olup, bu veriler doğrultusunda da yeni değerlendirmeler ortaya konulabilecektir. Ayrıca eserlerin restorasyon ve konservasyonu için kendi boyarmaddeleri ile boyanmış ip ve destek kumaşlarının hazırlanması çok önemli olup, Müzemizde tekstil laboratuvarı ve restorasyon-konservasyon atölyesinin oluşturulması, tekstil restorasyon-konservasyon uzmanlarının yetiştirilmesi açısından ilk ve büyük bir adımdır.

Bu projeye izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlü-

ğü ile Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'ne, projeye destek veren Turkish Cultural Foundation (TCF) ve Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme Laboratuvarı'na (DATU), Eserlerin dijital taramalarını yapan müze teknik personeli tasarımcı Abdülmecid Arıgüzel'e, kumaş atölyesinde görevli uygulamacılar Ayfer Somer ile Nurhayat Öztürk'e, Kumaş deposunun çalışan ve genç emektarı Kerim Yayla ile yardımcı olan Süleyman Karaçeper'e, Müze güvenlik görevlileri Metehan Süphandağ ve Tahir Çatan'a teşekkür ederiz.

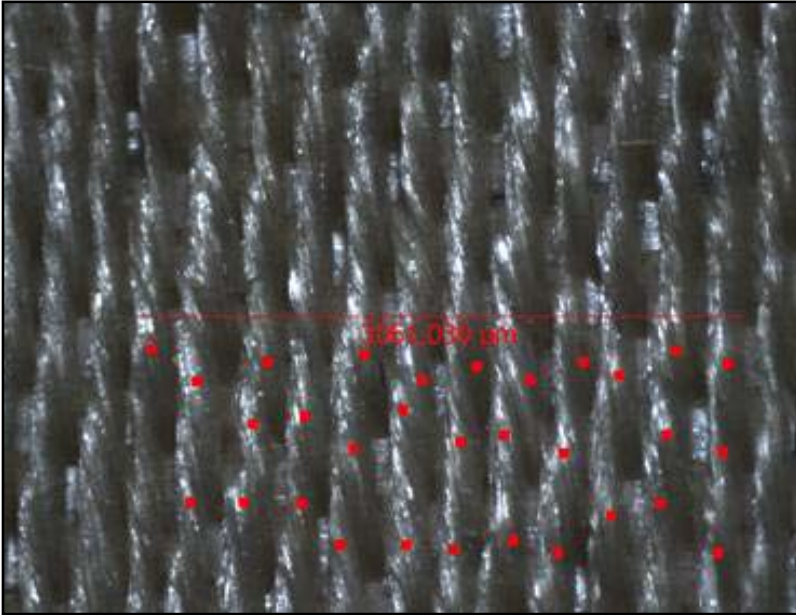
Resim 1: CIE L*a*b* renk uzayı olarak adlandırılan spektrofotometre ile renk ölçümleri yapılması.

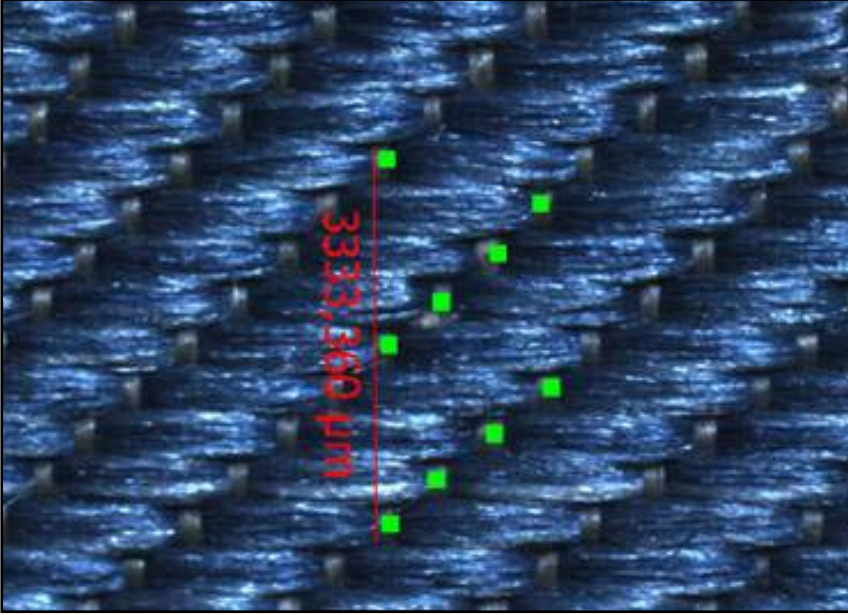
Resim 2: Loop ile atkı ve çözgü iplik sıklıklarının analizi.

Resim 3: Işık mikroskobu.

Resim 4: Işık mikroskobu ile 13/529 envanter nolu eserin çözgü sıklığının ölçümü.

Resim 5: Işık mikroskobu ile 13/529 envanter nolu eserin atkı sıklığının ölçümü.

Resim 6, 7: USB girişli dijital el mikroskobu ile ip ve örgü analizinin yapılması ve fotoğraflanması.

Resim 8: Eserlerin dijital taramalarının yapılması.

Resim 9: Kaftan, TSM. 13/529.

Resim 10: Tören kaftanı, TSM.
13/37.

Resim 11: Hindistan ividi (*Indigofera tinctoria L.*).

Resim 12: Koşinil böceği (*Dactylopius coccus* Costa=Coccus cati Auct.)

Resim 13: Fatih Sultan Mehmed'in kaftanı, TSM, 13/6.

Resim 14: Ağrıdağı kermesi (Porphyrophora hameli Brand).

Resim 15: Muhabbet çiçeği (Reseda luteola L.).

MÜZE ÇALIŞMALARI VE KURTARMA KAZILARI KİTABI

YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metnlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır.

Yayın Kuralları:

1. Yazıların A4 kâğıda, 13.5x19 cm.lik bir alan dışına taşırılmadan 12 punto, 1 satır aralığı olacak şekilde, tirelemeye dikkat edilerek Times New Roman yazı karakterinde en fazla 15 sayfa yazılması,
2. Dipnot numaralarının metin içinde belirtilerek, sayfanın alt kısmına 10 punto ile yazılması,
3. Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
4. Çizim ve resim toplamının 25 adetten fazla olmaması, CD'ye JPG veya TIFF olarak 300 pixel/inch, renk modlarının CMYK veya Grayscale olarak kaydedilmesi, kesinlikle word sayfası olarak düzenlenmemesi,
5. Çizimlere (Çizim:), resimlere (Resim:), haritalara (Harita:) olarak alt yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
6. Bildirilere mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
7. CD'ye kaydedilmiş metnin mutlaka metin çıktısının da gönderilmesi ve çıktı ile CD kaydının uyumlu olması (aksi halde CD kaydı esas alınacaktır),

8. Bildirilerin sempozyum esnasında ya da en geç 1 Eylül tarihine kadar

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü,

Müze Kazıları Şubesi Müdürlüğü

II. Meclis Binası

Ulus/ANKARA

adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kuralına uymayan veya geç gelen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacak ve iade edilmeyecektir.

ISSN: 1300-5626

